

INCIPIT EVANGELIUM

SECUNDVM MARCVM.

Ioannes baptizans & prædicans in deserto pœnitentiæ baptismum, Christum cum turbis baptizat: Christus autem post ieiunium tentatorem deuincit: ac

Ioanne in vincula coniecto discipulos congregat, dæmoniacum soluit, Petri socrum & leprosum mundat.

Initium Euangelij Iesu Christi filij Dei, sicut scriptum est in Isaia propheta.

Marci Euangelij epithome Matthæi est, ideo quæ in Matthæo dicta sunt illuc remittimus lectores: tatum declarabimus quibus in verbis non nihil importantibus à Matthæo discedere videtur. Quasi initio dicere vellet: Ego ab Euangelizatione Iesu Christi, & à publica annunciatione eius, quæ per Ioannem baptistam facta est, ordiri meam historiam volo. Sicut scriptum est in Isaia. Græci codices habent ἐν τοῖς ἀποφθικαῖς, id est, in prophetis, scilicet Isaïæ. 31. & 40. & Malachiæ. 3. Id est, ab eo ordiari, scilicet, à Christi angelo, & eius nuncio Ioanne, de quo scripserunt prophete, & signanter Malachias, dicens:

† Mal. 3. a. † Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui
Matt. 3. a. preparabit viam tuam ante te. † Vox clamantis in deser-
& c. 11. b. to: Parate viam domini, rectas facite semitas eius.

Luc. 3. a. Vbi in Malachia habetur, faciem meam. Sed in pro-
7. d. pheta inducitur Christus de Ioanne, dicens: Mitto ange-
† Isa. 40, lum meum, id est, nuncium meum ante faciem meam.
2. Marcus verò veluti Deum patrem inducit filio loquen-
Matt. 3. a. tem, dicens: Mitto angelum meum ante faciem tuam.

Luc. 3. a. Fuit Ioannes in deserto baptizans, et prædicans baptis-
Ioan. 1. c. mum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. † Et egredie-
† Mat. 3. a. batur ad eum omnis Iudææ regio, et Ierosolymitæ uniuersæ: et baptizabantur ab illo in Iordanis flumine cõstites

Ioan. 3. c. peccata sua.

Christus in principio erat verbum, sed Ioannes vox fuit conuersans in deserto, despiciens homines, deserens vrbes, in solitudine querit Christum, quem ibi inuenit. Hic baptizabat & baptismum prædicabat, & baptismum quidem

quidem poenitentiae in remissione peccatorum, non dicit baptismum poenitentiae & remissionis peccatorum, neque; non peccata remisit, sed praeparatio quaedam erat poenitentiae ad baptismum Christi, cuius erat remittere peccata. Et ingrediebatur ad eum omnis Iudaea, in figuram totius orbis concurfus ad Christum, mediante baptismo & poenitentia. *Et erat Ioannes vestitus pilis camelorum, & zona pellicea circa lumbos eius, & locustas & mel syluestre edebat.*

Contextis videlicet, ut vero simile est, ruditer in modum ciliciorum. Nam dicere quod simile cum reliquis deserti incolis habitum gestaret, eodemque victu viveret, verum non puto: cum praeter ceteros ab asperitate victus & vestitus CHRISTVS eum commendat. Locustas autem quas edebat, quidam animalia putant: quibus Aethiopes quosdam vivere ait Plinius libr. 6. cap. 13. fumo & sale duratis: Quidam summa arborum tenera, qualia pascuntur caprae, & vaccae. Graeci vocant *akudias*, indifferens ad locustas vel arborum caudiculos. Mel aut syluestre quid sit vide Plinium & medicos. Colligunt aut illud apes syluestres, & reponunt inter petras, ubi inuenitur, & scio me ibidem aliquando gustasse pluries.

Et praedicabat, dicens: ¶ Veniet fortior me post me: ¶ cuius non sum dignus procumbens solvere corrigiam calceamentorum eius. ¶ Ego baptizavi vos aqua, ille vero baptizabit vos spiritu sancto.

† Mat. 3. c.
Ioan. 1. d.
Luc. 3. d.
† Ioan. 1. d.

Hoc est maximae humilitatis indicium, ut qui ab omnibus tanquam summus haberetur propheta, nec adhuc a. Christum viderat, tamen nondum se existimabat dignum Matt. 3. f. seruitio eius qui non erat dignus minimo famulatio eius, ut scilicet solueret corrigiam calceamentorum eius. Vbi videas eius superfluere, nisi dicere velles: cuius ipsius non sum dignus corrigiam calceamentorum solvere. Sed est Hebraismus sacris scripturis frequens. Quod verò Matthaeus simpliciter dicit: cuius non sum dignus portare calceamenta, expressius dicit Marcus, maiorem Ioannis humilitatem exprimens his verbis, procumbens, & corrigiam calceamenti solvere.

Et factum est in diebus illis, venit Iesus a Nazareth Galilaeae, & baptizatus est a Ioanne in Iordane. Et statim af-

*rim ascendens de aqua vidit cœlos apertos, & spiritum san-
ctum tanquam columbam descendentem, & manentem
in ipso.*

Matthæus dixerat simpliciter Christum à Galilæa ve-
nisse, Marcus verò non tacuit urbem, scilicet Nazareth,
in qua hæctenus fuerat nutritus. Baptizatur itaque Chri-
stus qui peccatum non fecerat, & tamen baptizatus vi-
dit cœlos apertos, patrem audiuit loquentem.

† Isa. 42. a. *Et vox facta est de cœlis : † Tu es filius meus dilectus, in
Mart. 3. g. te complacui.*

17. b. Græcus habet *ἐν τῷ ἐὼς ὁ νόμος*, id est, in quo mihi co-
Luc. 3. c. placuit, in quo acquiescit spiritus meus & animus meus,
2. Pet. 1. d. quem probavi, tot enim modis vertit Budeus.

† Matt. *Et statim spiritus expulit eum in desertum. Et erat in de-
4. a. serto quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & ten-
Luc. 4. a. tabatur à satana.*

Vbi dicit interpres expulit eum, Græcus habet in præ-
senti *ἐξβαλεῖν*, id est, expellit, siue eijcit. Nec dubito quin
spiritus sanctus, & non malignus eum egerit in desertum.
Significat autem præstitutum à patre tempus quo mun-
dum sibi per Christum reconciliaturus erat, iam præ-
sens adesse.

Eratq; cum bestiis, & angeli ministrabant illi.

Græcè *μετὰ τῶν θηρίων*. Est autem *θηρίον* venenata be-
stia proprie, quales fere sunt serpentes & viperæ. Vnde
constat desertum istud, quod fuit desertum Ioannis, vel
pars illius deserti, cum vtrunque in Iudæa fuerit. Nam
dicit Matth. cap. 3. Iesum venisse à Galilæa ad Ioannem
in Iordanem baptizandum ab eo: deinde abiisse in de-
sertum: Vnde cum audisset Ioannem traditum seces-
sit in Galilæam. Quapropter verisimile est idem fuisse
desertum Ioannis & Christi. Cum ergo Marcus as-
ferat desertum istud idem fuisse & Ioannis & Christi,
verum fuisse desertum incultum & horridum: in quo
nimirum *τὰ θήρια*, id est, feræ & serpentes habitarent,
verisimile est qui asperitorem cultum ac victum sibi dele-
gerat, etiam in abdita & horrida deserti loca secessisse:
non ut quidam putat, proximè domum paternam habi-
tasse ac paululum aliquando in desertum progressum

ad prædicandum venisse : cùm dicat Matthæus : quod exibat ad eum omnis Ierosolyma & Iudæa, sed vellet ille veros eremicolas nullum in sanctis hominibus austerioris vitæ & cultus atque habitationis exemplum habere.

† Postquam autem traditus est Ioannes, venit Iesus in Galileam prædicans Euangelium regni Dei, et dicens: Quoniam impletum est tempus, et appropinquabit regnum Dei, poenitemini, et credite Euangelio.

†Mat. 4

Luc. 4. c.

Ioan. 4. f.

Lex & prophetæ vsque ad Ioannem, ideo postquam inclusa & abiconsa est lex & prophetæ, nec præteritam habet libertatem, palam profert Euangelium. Ideo in Galilæam Gentium venit Christus, iuxta Isaïæ vaticinium, non in Iudæam aut Ierosolymam, vbi euangelizavit regnum cælorum, quod neque lex, neque prophetæ vnquam Euangelizauerunt, aut promiserunt. Et hoc Mat. 11. promisit. A diebus inquit, Ioannis Baptistæ regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.

† Et præteriens secus mare Galilææ vidit Simonem et Andream fratrem eius: mittentes rhetia in mare, (erant enim piscatores) et dixit eis Iesus: Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. Et protinus relictis rhetibus, secuti sunt eum.

†Mat. 4

c.

Luc. 5. a.

† Et progressus inde pusillum, vidit Iacobum Zebedæi et Ioannem fratrem eius, et ipsos componentes rhetia in naui, et statim vocauit illos. Et relicto patre suo Zebedæo in naui cū mercenarijs, secuti sunt eum.

†Mat. 4.

c.

Luc. 5. b.

Vidit igitur Simonem qui nondum diceretur Petrus, quia nondum secutus erat Petram, nec ideo tanto nomine dignus. Dicit enim eos rhetia in mare misisse, sed ante resurrectionem non dixit eos aliquid cœpisse, veruntamen vt caperent illum, imitatur absq; rhetibus, quem cum rhetibus sequi non poterant. Alios inuenit non in solido stantes littore, sed in mari cū patre, cum rhetibus sed ruptis, nec igitur in illis quid capiebant, sed vt caperent illa fartiebant. Qui vt vocati sunt, secuti sunt eum.

†Mat. 4. f

†Luc. 4. c.

†Luc. 2. g

&. 4. c.

† Et ingrediuntur Capharnäum, et statim sabbatis ingressus in synagogam, docebat eos. † Et stupebant super doctrina eius.

Hoc

Hoc est, in singulis sabbatis ingressus in synagogam, vel singulis diebus festis. Nam præter diem septimū sabbata dicebantur Iudæis, dies festi in quibus quiescerēt. Feriari oportebat in quameunq; illi feriam incidissent. Ingressus igitur Synagogā, quo in loco scribæ & legisperiti populum legem docere solebant, docebat eos.

¶ *Lu. 4. f.* Erat enim docens quasi potestatem habens, & non sicut scribæ.

Græci habet post potestatem ἰξουσία quod significat ius, autoritatem, & potestatem: magisq; hoc loco quadrabit autoritatem quàm potestatem. Autoritatē enim sibi apud turbas pepererat, quod non scribæ, idcirco ad doctrinam eius stupebant: vulgò diceremus: *Comme ayant credit & autorité enuers le peuple.*

Et erat in Synagoga eorum homo in spiritu immundo, & exclamavit, dicens: Quid nobis & tibi Iesu Nazarene, venisti ante tempus perdere nos? Scio quòd sis sanctus Dei. Et comminatus est ei Iesus, dicens: Obmutescere, & exi de homine. Et discerpens eum spiritus immundus, & exclamans voce magna, exiit ab eo.

Spiritus ideo immundus dictus est, quòd omni vitiorum immunditiæ deditus sit. Vnus est qui loquitur, sed se & suos intelligit superatos. Exclamat autē: *Quid nobis & tibi Iesu, & c.* id est, quid nobis tecum est, vel quid nobiscum tibi commune est. Nihil enim cum Christo commune habere volunt dæmones. Scit hic dæmon verum, & tamen non vult cōfiteri: quia vt Ioannis 8. ¶ *Ioā. 8. f.* In veritate non stetit, quia nō est veritas in eo. Cùm loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est & pater eius. Ideo Christus illum iussit tacere. Vbi Græcus habet *φωβήθη*: tanquam freno cohibere ne loquaris. Lucas hanc historiam tractans cap. 4. de hoc dæmonio dicit, quòd cùm dæmonium hunc hominem proiecisset in medium, exiit ab illo, nihilq; illi nocuit. Sed si nihil illum læsit, vt dicit Lucas, quomodo eū discerpit, quod ait Marcus, si discerpit quomodo nihil læsit. Caietanus interpretatur, quod discerpit quidem non corpus, sed vires corporis. Dionysius ait: quòd dæmon quidem eū discerpit, sed egresso eo, huiusmodi afflictio diuina virtute

tute cessauit. Et quod Lucas ait: Nihil ei nocuit, idem interpretandum est.

Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se, dicētes: Quid nā est hoc? quēnā doctrina hęc noua: quia in potestate spiritibus immūdis imperat, et obediunt ei? Et processit rumor eius statim in omnem regionem Galilęe.

Quasi dicerent: quā differens est hęc doctrina Ioānis, & scribarum, utpote quod illi solum doceant, hic vero etiam demones autoritate eiicit, & doctrinam suam pluribus confirmat signis & miraculis.

† Et protinus egredientes de synagoga, uenerūt in domum Simonis & Andręe cum Iacobo & Ioanne. Recumbebat autem socrus Simonis febricitās, et statim dicunt ei de illa. Et accedens eleuauit eam apprehensā manu eius: et cōtinuō dimisit eam febris, et ministrabat eis.

† Mat. 3. f
Luc. 4. f.

Christum alij pro socru Simonis deprecari sunt, & sanata est, nempe quod Christus ob aliorum fidem sapius confert sanitatem, quando præcipuē qui curantur sunt tandem credituri, ut patet de filia Chananęe, de paralytico & plurimis alijs.

† Vesperi autem facto, cū occidisset sol, afferebāt ad eum omnes male habentes, et dæmonia habētes. Et erat omnis ciuitas congregata ad ianuam. Et curauit multos qui uexabantur varijs languoribus.

† Lu. 4. g
Infr. 3. c.

Mathæus dicit quod omnes curauit, Marcus quod multos: similiter quod multa eiecit dæmonia, Mathæus uerō, quod oēs immundos spiritus eiecit. Vnde dicit. Et dæmonia multa eiiciebat, et non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum.

Quoniam sciebant eum. Quidam Græci codices addunt, esse Christum, quidam nō habent. Intellige autem quod nō simpliciter uerbat ea loqui: sed quoniam sciebant ipsum esse Christum, & latere adhuc uolebat: quia nondum uenerat eius hora: siue etiam quia nollet ab impijs prædicari: propterea non sinebat ea loqui, id est, se prædicare.

Et diluculo ualde surgens, egressus abiit in desertum locum, ibiq; orabat.

Factis

Factis pluribus mirabilibus Christus, de his gratias patri acturus in desertum discessit, nos inde docens, si quando aliqua gratia digui gratias domino acturi simus, hominum consortia fugiamus.

Et persecutus est eum Simon, et qui cum illo erant. Et cum inuenissent eum dixerunt: Quia omnes querunt te. Et ait illis: Eamus in proximos vicos, et ciuitates: ut et ibi predicem, ad hoc enim veni. Et erat predicans in synagogis eorum, et in omni Galilæa, et demonia eiciens.

Lucas dicit abiisse eum in desertum: quod autem clam Petro aliisque discipulis abierit, solus Marcus recitat. Verum quod Petrus ceterique discipuli profecuti sint eum, solus ait Marcus, quod verò turbæ Lucas refert. Et verisimile est quod primò discipuli, & post eos turbæ quæsierunt eum: Ut autem sermonem confirmaret, à doctrina transit ad miracula, ut quos non attrahit sermo, attrahat miraculum, & firmet animum.

‡ Mat. 8. ‡ *Et venit ad eum leprosus deprecans eum, et genu flexo dixit ei: Si vis potes me mundare. Iesus autem misertus*

a. *Luc. 5. c. eius, extendit manum suam, et tangens eum ait illi: Volo: Mundare. Et cum dixisset statim discessit ab eo lepra, et mundatus est. Et comminatus est ei, statimque eiecit eum, et dixit ei: Vide nemini dixeris: † sed vade, ostende te principi*

a. *Luc. 5. c. sacerdotum, et offer pro mundatione tua que † præcepit † Leuiti. 14. a. Moyses in testimonium illis.*

De hac historia vide Matthæi. 8. qui tamen dicit hunc leprosum mundatum in descensu montis, antequam Petri socrum curaret. Marcus verò & Lucas post eam curatam, dicunt, hunc mundatum Leprosum, non multum tempus curantes, quod parum conferret historiæ. Vbi autem interpretes dicit principi sacerdotum, Græca enim habent: ἱερεῖς, id est, sacerdoti.

† Lu. 4. ‡ *Et egressus cepit predicare, et diffamare sermonem, ita ut iam non posset introire in ciuitatem, sed foris in desertis locis esset, et conueniebant ad eum undique.*

Quod interpretes habet diffamare, & Græcè διαφύμιζον, intellige pro diuulgare, siue rumorē in vulgus spargere. Nam & Ouidius dicit, adulteriū diffamatum, pro
in vul-

in vulgum sparsum. Et Tacitus diffamatus à Nerone probroso crimine, id est, eius criminis reus in vulgum iudicatus.

CAPVT SECVDNDVM.

Sanato paralytico per tectum demisso murmurantibus scribis, sanum cum grabato emittit eum. Matthæum vocat, & suam cum peccatoribus conuersationem apud eundem excusat: Discipulos non ieiunantes & spicas fame pressi vellent, apud scribas & Phariseos murmurantes excusat.

Et iterum intravit Capharnaum post dies octo, & auditum est quòd in domo esset, & conuenerunt multi, ita ut non caperet, neque ad ianuam, & loquebatur eis verbum.

Matth. 9.

a.

Luc. 5. d.

Post dies, Græcè δὴκ ἡμέραν. δὴκ verò Βυζαντινὸν δὴκ τριακοσίων ἑστῶν, post trecentos annos, & verus lectio habet post dies octo: sed Stephanus cùm in Græcis quæ nunc extant, non haberetur octo, temere rasit, cùm nullus sit sensus: Intravit post dies, nisi indefinite sumamus, id est, post dies aliquot: hoc est, præteritis aliquot diebus: ita ut non caperet, quidam codices habent caperent eos. Græcè tamen legitur ὅτι μὴ κερὶ χορῶν καὶ τὰ πρὸς τὴν θύραν, id est, ut non caperet eos vestibulum, vel ianua. Nam τὰ πρὸς τὴν θύραν, locus est ante ianuam domus. Est autem vestibulum locus ante ianuam domus vacuus. Siquidè olim quibus ampliores domos habere licebat, ij ante ianuam locum relinquebant, qui medius inter viam & fores domus esset: qui locus erat statio saluatorum. Vt Pilatus: Viden vestibulum ante ædes, & ambulacrum cuiusmodi? Tot autem conuenisse dicit ad Iesum, ut eos vestibulum non caperet: puto interpretem scripsisse, ita ut non caperent eos, subaudi, neque ad ianuam, id est, neque ea loca, quæ circa ianuam & ante ianuam erant. At olim sciolus quispiam, cùm nondum Diphongi scriberentur, putauit secundum quæ, superfluere.

Et venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portaba-

Q

portaba-

portabatur. Et cum non possent offerre eum illi præ turba, nudauerunt tectum ubi erat, & patefacientes submiserunt grabatum, in quo paralyticus iacebat.

Cum non possent offerre eum illi. Græcè *ἄποστρεψάμενοι*, id est, ut nō possent appropinquare illi. Interpres verò magis sensum quàm verba retulit. Quod enim ad Iesum accedere optabant, erat vt illi paralyticū offerret.

† Lu. 7. 5. Cum autem vidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico: Fili, dimittuntur tibi peccata tua. Erant autem illic quidam scribæ sedentes, & cogitantes in cordibus suis. Quid hic sic loquitur? blasphemat. † Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?

† Isai. 43.
† Ioan. 14.

Cum dicit, ait paralytico, per parenthesim ista legenda sunt, neq; enim verba Christi sunt, sed Euāgelistæ, cum verò dicit blasphemat, Græcè est: *ἡ ἔπος ἐτω λαλῶν βλασφημίας*, id est quid sibi vult quòd iste tam blasphemiam loquitur? siue quia loquitur blasphemias? Interpres legit pro *βλασφημίας* *βλασφημεί*, sine interrogatōe, & præposuit interrogatōnem τῆ βλασφημεί.

Quo statim cognito Iesus spiritu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis: Quid ista cogitatis in cordibus vestris? Quid est facilius, dicere paralytico: dimittuntur tibi peccata tua, an dicere: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula?

In hoc conuincit eos in quo arguebant eum: quòd videlicet dimitteret peccata, quod solius Dei est. Se igitur Deum patri æqualem probat, eorum agnoscendo cogitationes, & erigendo paralyticū: & utrūq; corā eis agit. † Vt autem cognoscatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralytico) tibi dico surge, & tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam.

† Matt.

9. a.

Luc. 5. c.

† Mat. 9.

b.

Luc. 5. c.

† Ioan. 5. b

Quia remittere peccata occultum erat, ideo manifesta probatione egebat, ideo sua autoritate sanauit paralyticum manifestè, & videntibus cunctis, sed ne fantasticum illud arguerent, iussit paralyticum tollere lectum in domum suam, vt videretur sanis membris & solidatis ambulare.

Et statim surrexit ille, & sublato grabato, abiit inde corā omnibus, ita vt mirarentur omnes, & honorificarent Deū, dicentes

dicentes: quia nunquam sic vidimus.

Quod dicit: Ita vt mirarentur omnes, Græcus habet ἰσχυρῶς πέντας, quod verbum paulo amplius significat quàm admiror vel stupeo: scilicet præ admiratione non esse apud se: & quasi animo abalienari.

† Et egressus est rursus ad mare omnisq; turba veniebat ad eum, & docebat eos. Et cum præteriret, vidit Leui Alphæi sedentem ad telonium, & ait illi: Sequere me. Et surgens, secutus est eum. Et factum est cum accumberet in domo illius, multi publicani & peccatores simul discumbabant cum Iesu & discipulis eius. Erant enim multi qui sequebantur eum. † Mat. 9. b. Luc. 5. f.

Teloniū Græcè τελώνιον, mēsa est, aut locus pulicano rū vbi colligit vectigal, quod Græcè τέλος dicitur. Totā autem historiam vocationis Matthæi vide Matthæi. 9.

† Et scribæ & Pharisei videntes quia manducaret cum publicanis & peccatoribus, dixerunt discipulis eius: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester? Hoc audito Iesus ait illis: Non necesse habent sani medico, sed qui male habent. † Non enim veni vocare iustos, sed peccatores. † Mat. 9. c. Luc. 5. f. † de pcc. dist. 1. ca. Libéter.

Hi scribæ & Pharisei quicquid Christus agat conuertunt in malum. Siue enim hic videatur illis sinistrum egisse, conqueruntur discipulis, vt inter hos & illum discordiam seminent, sicut si quid videatur illis discipulos, iniustum egisse, apud illum conqueruntur, vt ab iniuicem separent eos. Quibus Christus planè satis fecit, dicens: Medici vt plurimum sanos non frequentant, sed ægrotos. Ego autem non veni nisi pro ægrotis, cuiusmodi sunt isti peccatores. Nec igitur mihi debetis indignari, si conuerser cum illis. 1. Timot. 1. b. Mat. 9. b. Luc. 5. g.

Et erāt discipuli Ioānis & Pharisei ieiunantes, & veniunt, & dicunt illi: † Quare discipuli Ioannis & Phariseorum ieiunant, tui autem discipuli non ieiunant? Et ait illis Iesus: † Nō inquit possunt filii nuptiarum quandiu sponsus cum illis est ieiunare? Quanto tempore secum habent sponsum, non possunt ieiunare. Venient autem dies cum auferetur ab eis sponus, & tunc ieiunabunt in illis diebus. † Mat. 9. b. Luc. 5. g.

Quali diceret: Si tibi tanq; medico cōceditur ægrotos

ad curationem eorum frequentare & cum illis edere & bibere, quare concedis discipulis tuis comestationibus vacare, cum discipuli Ioannis & nostri sæpius ieiunent. Se igitur prius medicum, nunc autem sponsum in magna mysteria vocat. Hos enim multis poterat improperijs arguere peccatorum, quæ non secum patiuntur ieiunia: Vtpote inanis gloriæ cupidos, inuidos, omni repletos iniquitate, odio proximi, imò fortè & morti vacantes: quæ ieiunij fructum maximè impediunt. Ab hoc loco quidam ieiunandi modum aucupantur, vt vacarent ab hypocrisis, & inani gloria, scilicet, cum per mortem ab eis auferretur sponsus, quo præsentè nuptijs & non ieiunio vacandum est.

Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri: alioquin aufert supplementum nouum à veteri, & maior scissura fit. Et nemo mittit vinum nouū in vtres veteres, alioquin dirumpet vinum vtres, & vinū effundetur, & vtres peribūt: Sed vinū nouū in vtres novos mitti debet.

De hac parabola & sequente, vide etiam Matth. 9. & quod ad literam attinet.

† Mat. 12. † *Et factum est iterum, cum dominus sabbatis ambularet per sata, & discipuli eius cœperunt progredi, & vellere spicas. Pharisei autem dicebant ei: Ecce, quid faciunt discipuli tui sabbatis quod non licet?*

Discipuli fame compulsi, per sata transeuntes cœperunt spicas euellere & manibus terere vt ederent. Vnde indignati Pharisei, occasionem querelæ ex sabbato sumunt, ac si grande opus fecissent, & Christum alloquentes improperant illi discipulorum suorum irreuerentiam: quòd scilicet sabbata non obseruarent.

† 1. Re. 21. *Et ait illis: Nunquam legisis quid fecerit Dauid, quando necessitatem habuit: Et esurijt ipse & hi qui cum eo erant, b.*
 Mat. 12. a. *& intrauit in domum Dei, sub Abiathar principe sacerdotum, & panes propositionis manducauit, quos non licebat nisi sacerdotibus, & dedit eis qui cum eo erant.*
 Luc. 6. a.

Sub Abiathar principe sacerdotum 1. Reg. 21. Narratur historia hæc facta esse sub Achimelech sacerdote, non sub Abiathar: sed cum Abiathar filius fuerit Achimelech,

melech, verisimile est ipsum tunc fuisse cum patre cum Dauid panes propositionis dederit. Nam & Achimelech occiso mandato Saulis Abiathar, cum Dauide fugit, à quo postea princeps sacerdotum factus est. Quod autem sint panes, & mensa propositionis, vide Matthæum. 12. cap.

Et dicebat eis: Sabbatum propter hominem factum est, & non homo propter sabbatum. † Itaque dominus est filius hominis etiam sabbati. † Mat. 12. a.

Quasi diceret: Sabbati requiem & ocium ad hominis vtilitatem instituit dominus, & non contrà, sicut etiam cæteræ hebdomadæ dies sabbatum præcedentes, ad hominis vtilitatem instituti sunt. Luc. 6. a.

CAPVT TERTIVM.

Christus restituta arida manu, secessit ad mare, quem undique secuta est innumera turba, qui ægris sanatis, dæmonibus silentium imposuit, duodecim Apostolos elegit & eos ad prædicandum misit: scribarum blasphemias in eum latas coërcuit, & parentes suos manifestauit.

E † Introiit iterum in synagogam: & erat ibi † Mat. 12. homo habens manum aridam. c.

Hic autem animaduerte quod præter alios Euangelistas Marcus addit: Et circumspectus eos cum duodecim contristatus est super cæcitate cordis eorū. Vbi τὸ δὲ οὐκ ἔμελλεν, quod interpres rectè vertit contristatus, Erasmus, malè condolenscens, cum πένθος tristitiam significet: & cum prædixisset Christum eos circumspectis cum iracundia, rectè subdit Christum indignatum & contristatum super cæcitate cordis eorum. Vnde sequitur:

Et obseruabant eū si sabbatis curaret, vt accusarent illum.

Mira cæcitas superstitionis hominum absq; scientia & prudentia: Quibus deerat quod Paulus dolet illis defuisse: Aemulationem quidem habent inquit, sed non secundum scientiam. Et Deuteron. 32. †. Gens absque † Deute. consilio & sine prudentia, vtinam saperent & intellige- 32. b. rent, ac nouissima prouiderent.

Et ait homini habenti manū aridam: Surge in medium.

Q 3 Et

† Luc. Et dicit eis: † Licet sabbatis benefacere an malè? animam
 13. c. 1 4. 3 saluam facere an perdere? At illi tacebant. Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cecitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam: & extendit, & restituta est manus illi.

Statuto in medium ægroto interrogat necessariâ questionem, an videlicet benefaciendum sit an malè, an occidendus sit homo an à morte liberandus vel eripiendus. Cuius solutionem propter cecitatem & inuidiam eorum, soluere non potuerunt: quæ tamen ex lege naturæ profecta est, ideo non sine causa contristatus est cum ira super cecitate eorum. Vt eos palàm confunderet, & coram eis & multitudine, manum integram sicut alteram restituit. Vbi autem habet interpres: restituta est manus illi, Græci addunt ὑγιὴς ἄσκησις, id est, sana vt altera.

† Matth. † Exeuntes autem Pharisei, statim cum Herodianis consiliū faciebant aduersus eum, quomodo eum perderent.

12. b.
 10. a. 10. d. Herodiani quandam constituerunt sectam, quæ primùm prædicaret Herodem fuisse verum Messiam, vt pote qui rex institutus est Iudæorum primus alienigena, postquam ablatum est sceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius: cum quibus Pharisei inierunt consiliū quomodo Christum perderent, Græcè ὁπωσ, quod Erasmus maluit vertere per vt. At mihi videtur cum iam pridem deliberatum esset apud Phariseos, Herodianos & cæteros Iudæos de modo perdēdi Christum, magis inter se consultasse quomodo perderent eum, quàm vt perderent eum.

† Matth. † Iesus autem cum discipulis suis secessit ad mare, & multa turba à Galilea, & Iudæa secuta est eum: & ab Ierosolymis, & ab Idumæa, & trans Iordanem.

4. c.
 Luc. 4. c. Trans Iordanem Græci dicunt, καὶ πέραν τὸν ἰορδάνου. Similiter autem verterunt Erasmus & interpres: Et hoc modo sensus esset: quod turba illa secuta esset eum trans Iordanem. Quod non puto: sed cum dixisset ἀπὸ τῆς ἰσραήλ, καὶ ἀπὸ ἰεροσολύμων, καὶ ἀπὸ τῆς ἰδουμαίας καὶ πέραν τῆς ἰορδάνου, iterum supplendum ἀπὸ. scilicet ἀπὸ ἰερουσαλὴμ, vt Christum secuti sunt etiā ab ea regione quæ est trans Iordanem.

Et qui circa Tyrum & Sidonem, multitudo magna, au-
dientes que faciebat, venerunt ad eum.

Græcè κη' δι περι Τύρον κη' δι Σιδωνα, mihi verti posse vi-
detur, Tyriorum & Sidoniorū multitudo magna, quod
aptius videtur quàm quomodo vertit Erasmus. & qui
circa Tyrum habitabant & Sidonem, hominum multi-
tudo magna. Cui de suo Erasmus addidit hominum: Et
qui Græcè norunt, agnoscunt Atticam phrasim elegantē
δι περι Τύρον pro Tyrijs.

Et dixit Iesus discipulis suis, vt in nauicula sibi deseruirent
propter turbam, ne comprimerent eum.

Ita Græca habet κη' ἵππον πῆς μαθηταῖς αὐτοῦ ἵνα πλοῖ-
ον προδαρτεῖν αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον ἵνα μηδὲ ἴβωσιν αὐ-
τόν. Id est, iussit discipulos suos vt sibi præstō semper na-
uicula esset: siue ne nauicula abesset ab eo propter tur-
bam, ne eum premerent. Videns enim affluentem vnde-
cunque turbam, iussit præstō semper adesse nauiculam,
quò se premente turba reciperet. προδαρτεῖν autem quo
Marcus vtitur, interpretæque deseruire vertit, est incum-
bere, assiduūque & multum in re aliqua esse, vt cura-
tores operum inde non abscedentes.

Multos enim sanabat, ita vt irruerent in eum, vt illum
tangerent, quot quot habebant plagas.

Plagas interpres dicit quas Græcus μαρτυρας, quas
morbos intelligit, quibus nos quasi flagellis quotidie cæ-
dit Deus.

† Et spiritus immundi cū illum videbant, procidebant † Luc.
ei, & clamabant, dicentes: Tu es filius Dei. Et vehemen- 4. g.
ter comminabatur eis, ne manifestarent illum.

Vide Christi mansuetudinē, qui mauult gloriam suā
occultari, quàm prauis etiam per prauos prædicari, ne
prauos ad maiorem accendat insaniam.

† Et ascendens in montem, vocauit ad se quos voluit ipse: † Mat.
& venerunt ad eum. Et fecit vt essent duodecim cum il- 10. a.
lo: & vt mitteret eos prædicare. Et dedit illis potestatem Luc. 6. b.
curandi infirmitates, & eiijendi dæmoni a.

Addidit Lucas, quia exijt Christus in montem ora-
re, & erat pernoctans in oratione Dei. Et cū factus

esset dies, vocauit eos ad se, & elegit quos voluit, quos & Apostolos nominauit: quibus dedit potestatem in corpora prius & exinde in animas, illos præcipuè ornando donis spiritus sancti: quæ Paulus enarrat. 1. Cor. 12. Et fecit vt essent duodecim cum illo. de hac vocatio ne duodecim Apostolorum, vide Matth. 10. cap.

†Matt.
10. a.
Luc. 6. a.
†93. dist.
cap. Le-
gimus.

†Et imposuit Simoni nomen Petrus, & Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem Iacobi. & imposuit eis nomina Boanerges, †quod est filij tonitruui, & Andream & Philippum, & Bartholomæum, & Mattheum, & Thomã, & Iacobum Alphæi, & Thaddeum, & Simonem Chananzæi, & Iudam Iscariotem, qui & tradidit illum:

Nota autem quod dicit: Et imposuit Simoni nomen Petrus: quia tunc impleuit Christus quod apud Ioannē Petro promiserat, dicēs. Tu vocaberis Cephās. Cephās enim Hebraica aut potius Syriaca dictio: petram & saxū significat. Boanerges autem, quo nomine vocatos dicit à Christo Ioannem & Iacobum fratres, quod filios tonitruui interpretatur Euangelista, consule Hebræos vnde dicatur. Duos autem Iacobos distinguit ex nomine patrum: cū alterum Ioannis fratrem Zebedæi, alterum Alphæi filium nominat. Vide autem quis sit iste Alphæus. Similiter & Simones distinguit: Chananzæum vnum à Chana Galilææ, alterum Petrum cognominans. Iudam autem fortasse ad differentiam Thaddeï, qui & Iudas nominatur, Iscarioten appellans, ab Iscari vico Galilææ.

Et veniunt ad domum: & conuenit iterum turba, ita vt non posset neque panem manducare.

Tanta enim ad eum turba affluebat & accurrebat, vt præ desyderio quod habebat prædicadi illis Euangelij, neque sumendi cibi occasionem sumere posset. Manducare enim panem Hebræi dicunt, pro eo quod est solitam refectioem capere. Tantam ergo confluisse turbam ait, quæ desyderio audiendi verbi conuenerat, vt ne Christo quidem & Apostolis sumendi cibi ocii superesset. Nā dicere quod tanta turba conuenerit, vt ne quidē alendæ panes sufficerent ἀποδοδίωνος est. Tantū enim semel atque iterū turbas pauisse legitur Christus.

Et cum audissent sui, exierunt tenere eum. Dicebant enim, ¶ quoniam in furorem versus est. Et scribæ qui ab Ierosolymis descenderat, dicebant: Quoniam Beelzebub habet: ¶ quia in principe demoniorum eiecit demonia.

† Mat. d. & 12. d
Luc. 11. b

Græcè sic habetur, καὶ ἀνομωτῆς ἐστὶν ἀλλ' αὐτῶ. quod mihi quidē melius reddidisse videtur interpres, quàm Erasmus, vertens, & cum audissent qui ad illum atinebant. Suos enim affines & domesticos vocat, qui videntes eum cibi oblitum, relictis omnibus ad prædicandū currere exierunt, vt eum tenerent atque apprehenderent. Dicebant enim quoniam in furorem versus est. Sic enim interpres, & Erasmus verterunt verbum Græcum ἰσῆς, siue vt alij legunt ἰσῆσατ, quod tamen verbum mihi hoc loco modestius vertendum videtur. Neq; enim furor videri poterat, consueti cibi, aut oblitū aut negligentem ad prædicandum Euangelium currere, sed mentistatū motio quædam, & abalienatio videri poterat. Vnde vertendum putarem: mente abalienatus est.

Et conuocatis eis in parabolis dicebat illis: ¶ Quomodo potest satanas satanam eicere? Et si regnum in se diuidatur, nō potest regnum illud stare. Et si domus super semetipsam dispertiat, non potest domus illa stare. Et si satanas consurrexerit in semetipsum, dispertitus est, & nō poterit stare, sed finē habet. † Nemo potest vasa fortis ingressus in domū diripere, nisi prius fortē aliget, & tunc domū eius diripiet.

† Matt. 12. c.
Luc. 11. b

Hæc latius interpretata sunt. Matth. 12. ¶ Amem dico vobis quoniam omnia dimittentur filijs hominum peccata, & blasphemie quibus blasphemauerunt: qui autem blasphemauerit in spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti: quoniam dicebant spiritum immundum habet.

† Matt. 12. c.
Luc. 11. b

De blasphemia in spiritū sanctū, vbi interpres habet: reus erit æterni delicti, Græcè est ἠπίστωσ, id est, iudicij. Quapropter suo tēpore aliter legisse interpretē oportet. Et veniunt mater eius & fratres, & foris stantes miserunt ad eum vocantes eum. Et sedebat circa eum turba:

† Matt. 12. g.
Luc. 8. c.

& dicit ei: ¶ Ecce mater tua & fratres tui foris querunt te. Et respondens eis, ait: Quæ est mater mea & fratres

tres mei? Et circumspectans eos: qui in circuitu eius sedebat, ait: Ecce mater mea & fratres mei. Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, & soror mea, & mater est.

Et hæc historia planè Matthæi. 12. exposta est.

CAPVT QVARTVM.

Christus in naui super mare sedens regnum cœlorū quadruplici comparat semini, & lucernæ palam ardenti, & sementi cui inimicus superfeminat zizania, similiter & grano sinapis. Inde transiens mare obdormit, qui excitatus ventos sedat & tempestatem cum admiratione præsentium.

†Matth.
13. a.
Luc. 8. a.

E†T iterum cœpit docere ad mare, & cōgregata est ad eum turba multa: ita ut nauim ascendens sederet in mari, & omnis turba circa mare super terram erat, & docebat eos in parabolis multa: & dicebat illis in doctrina sua.

Docebat eos in parabolis multa, nō oīa, quoniam quidam similitudinum capaces erant, cæteri sanioris doctrinæ. Et ut eos in conspectu haberet, & illum etiam in facie viderent, ascendit in nauim, turba in littore audiēte, & expectante. Hic autem locus cū parabola seminantis vsque ad locum: Nunquid venit lucerna, tractatus est Matth. 13. restant explicanda si qua sint ad literam.

†Mat. 13.
1. a.
Luc. 8. a.

Audite, ecce texijt seminans ad seminandum. Et dum seminat, aliud ceci dit circa viam, & venerunt volucres cœli, & comederunt illud.

Hæc prima parabola auditores ad studiosè audiēdum reddit attentos: cum semen non nisi in terra bona fructificare doceat. Dū verò dixit Exijt, Græcè est ἐξήλθη. Erasmus maluit in præteritū imperfectū vertere aoristō, dicens: Exibat: Mihi melius interpres videtur vertisse. Aliud verò cecidit super petrosa, ubi non habuit terram multam, & statim exortum est, quoniam non habebat altitudinem terre: & quando exortus est sol, exæstuaui: & ex eo quòd non habebat radicem exaruit.

Exæstuaui Græcè dicitur ἐξέστυαται. καὶ μάταιον αὐτὸν licet æstuaire significet, tamen hic sumi puto præ nimio calore arescere. Aestuaire enim dicuntur, quæ habi-

tum

rum sudum, & calidum emittunt. Quomodo non seges
quæ calidum non sudat præ æstu, sed arefcit planè.

*Et aliud accedit in spinas, & ascenderunt spinae, & suffoca-
uerunt illud, & fructum non dedit.*

Spinas Christus exponit diuitias quæ sua solitudine
animam pungunt, & lacerant, sed etiam plurima alia
peccata non minus animum torquent, vt inanis gloria,
delitiæ, & violentia, quæ non minus quàm spinæ mole-
sta sunt, & affligunt animam.

*Et aliud cecidit in terram bonam, & dabat fructum ascen-
dentem & crescentem: & afferebat vnum trigesimum, &
vnum sexagesimum, & vnum centesimum. Et dicebat:
Qui habet aures audiendi audiat.*

Terram bonam Christus vocat animam his spinis ca-
rentem ne fructum suffocare, & ad messem peruenire nõ
sinat. Sicut enim pereuntium tres astruit differétias, ina-
nes iuxta viam pusillanimes, in locis petrosis, & auaros
inter spinas: sic in saluandis tres alias. Incipientium, pro-
ficentium, & perfectorum, siue nuptarum, viduarum, &
virginum. Ideo quisq; sui compos attendat cuius sit cõ-
ditionis, vnde dicit: Qui habet aures audiendi audiat.
Quasi diceret: Qui habet intellectum ad intelligendum,
intelligat cuius sit vocationis, an saluandorum an per-
euntium.

*Et cum dicit singularis, interrogauerunt eum hi qui cum eo
erant duodecim, parabolam. Et dicebat eis: Vobis datũ est
nõsse mysterium regni Dei, illis autem qui foris sunt, in pa-
rabolis omnia fiunt: vt videntes videant & non videant:
& audientes audiant, & non intelligant, nequando cõuer-
tantur, & dimittantur eis peccata.*

† Matt. 13.
b.
Luc. 8. b.
Ioan. 12. f
Isa. 6. c.
Ro. 11. b.
Act. 28. d.

Græcè dicitur ὁ τὸ δὲ ἑστὶν τὸ καλὸν μυστὸν. Erasmus
vertit: cum esse cœpisset solus: mihi melius videtur, cum
esset solus. Aliquando enim soli esse incipimus, cum so-
li non sumus, vtpote paulatim disceditibus à nobis qui
nobiscum erant: Christus autem solus, solis Apostolis
parabolam explicare voluit, cum indigni essent reliqui.
*Et ait illis: Nescitis parabolam hanc? Et quomodo oēs para-
bolas cognoscetis? Qui seminat, verbum seminat.*

† Matth.
13. c.
Luc. 8. b.

Cum

Cum hæc parabola admodum facilis sit & vulgaris, quam si non capitis, quomodo cæteras & quæ sum dicturus, & quæ dici possent capietis. Nôane verbum facile semini comparatur, quod sint eiusdem vel proxime rationis. Non igitur inmerito seminare dicitur qui prædicat: quia qui seminat, verbum seminat.

Hi autem qui circa viam, vbi seminatur verbû: & cum audierint, confestim venit satanas, & aufert verbû quod seminatum est in cordibus eorum.

Græcè *ὅτι δεῖ εἶναι ὁ πᾶσα τῶ ὁδῶν ὅπου ἐπίκειται ὁ λόγος*: Quid demonstret τὸ εἶ & τὸ οὐκ, non video. & ideo puto esse eclipsim, vt supplendû sit: Qui aut seminatur hi sunt, qui scilicet circa viam seminantur. Et ideo vbi habetur *καὶ ὅταν*, legendû εἶ ὅταν: sicut postea repetit εἶ ὅταν. Et sic sensus est Græcè *ὅτι δεῖ εἶναι ὁ πᾶσα τῶν ὁδῶν (ὅπου ἐπίκειται ὁ λόγος) παρῆντες sub. ὁ ὅταν ἀκρωσθῶν &c.* Id est, Hi verò sunt circa viam vbi seminatur verbum, seminati, qui cum audierint, statim venit satanas, &c.

Et sunt hi similiter qui super petrosa seminantur: qui cum audierint verbû, statim cum gaudio accipiunt illud: & non habent radicem in se, sed temporales sunt: deinde orta tribulatione, & persecutione propter verbum confestim scandalizantur.

Hi autem sunt tēporales Græcè *ἐπιόχαιοι*, id est, temporarij, siue ad tempus durantes, in quibus scilicet ad modicum tempus verbum Euāgelij manet, sed nō permanet, quia quanto faciliē suscipit verbum, tanto faciliē cum tentatur, reijcit.

Et alij sunt qui in spinis seminantur: hi sunt qui verbum audiunt, & erumne seculi, & deceptio diuitiarum, & circa reliqua concupiscentiæ introeuntes suffocant verbum, & sine fructu efficitur.

His locis seminantur, sumendum est tanquam si diceremus in quibus gramen seminatur. Nam & seminatur granum, & seminatur ager. Intelligendum ergo, ij qui iuper petrosa seminantur, hi in quibus super petrosa semen seminatur. Et ita de spinis dicendum, quæ cum deceptions pariunt & cæteras cupiditates, non minus

omne nociuum quærūt desiderii. Ideo sine fructu efficiuntur. Græcè ἀκαρπὸς γίνεταί. Quod Erasmus vertit: Infructifer redditur qui si latinè loqui voluisset, Infructuosus dixisset, non infructifer.

Et hi sunt qui super bonam terram seminati sunt: qui audiunt verbum & suscipiunt, & fructificant, unum tricesimum, unum sexagesimum, & unum centesimum.

Hæc parabola pariter supra discussa est.

Et dicebat illis: † Nūquid venit lucerna ut sub modio ponatur, aut sub lecto? Nōne ut super candelabrum ponatur? † Non est enim aliquid absconditum, quod nō manifestetur: nec factum est occultum, quod non veniat in palam. Si quis habet aures audiendi audiat.

Græci codices qui nunc extant, pro venit habent γίνεταί, id est, accenditur. vnde oportet interpretem suo tempore aliud legisse γίνεταί, aut ἐπιτεταί, aut aliud simile. Nihil autem vult aliud ista parabola Christus, quàm vt quæ illis patefaciebat arcana, si quando opus esset, in vulgus indicarent aut enunciarent. Quasi diceret: Ego vobis parabolarum mearum lucem accendi, id est, intelligentiæ lumen præbui, non vt sub modio ponatur, aut lecto, id est, vt maneat eius intellectus. Non enim est aliquid absconditum quod non manifestetur, id est, nullam ego vobis doctrinam abscondi, quam non manifestari velim, quòdque vobis seorsum dixi, quòd alij nondum capaces essent, volo vt palam alijs faciatis.

Et dicebat illis: Videte quid audiatis. † In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, & adjicietur vobis.

Hoc est, videte, & attendite ad ea quæ me prædicatis auditis. In qua. n. mensura mensi fueritis, remetietur vobis, id est, si abundè atq; avidè Euāgelij verbū susceperitis, in ea remetietur etiam vobis: quia abundè etiā vobis ministrabitur, & adjicietur vobis, plus scilicet quàm mensi fueritis. Hinc mihi Caietanus de Vio delirare videtur dicēs, & explicans illud adjicietur vobis, ait intelligitur tā in bono quàm in malo, hoc est, tā in præmio quàm in pœna. Nā tamen si Deus dixerit: † secundā mensuram delicti, erit & plagarum modus, quod in iudicio tēporali obseruari solet, quoad fieri potest, in æterno tamen iudicio,

† Mat. 3. b
Luc. 8. c.
& 11. c.
† Matth.
10. c.
Lucæ. 8. c
& 16. d.

† Mat. 7. a
Luc. 6. f.

‡ Deute.
25. a.

dicio, Deus nunquam adjicit poenam grauiorem delicto: Cum Deus vt aiunt theologi, supra condignū præmet, punit autem citra.

Qui enim habet dabitur illi: & qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo.

Hoc est, qui verbum meum fideliter retinuerit, dabitur ei illius cognitio, etiam cum scœnore: Et qui non habet, id est, qui illud non retinet (Nam tenere & retinere est significat) etiā quod habet, auferetur ab eo, id est, ipsa etiam verbi cognitio auferetur ab eo.

† Mat. 13.
b. & 25. c.
De pœn.
Dum san-
ctam.

Et dicebat. † Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo iaciat sementem in terram, & dormiat, & exurgat nocte & die, & semen germinet, & increscat dum nescit ille. Intro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica. Et cum ex se produxerit fructus, statim mittit falcem: quoniam adest messis.

Regnum Dei hic pro Euangelica prædicatione mihi sumi videtur: vt sit sensus: Quemadmodum agricolæ curæ nihil esse debet, nisi vt bene cultæ terræ bonam sementem committat, illa autem vel sine ampliori seminâti cura, primum herbam fructificat, deinde spicam, ac postmodum frumentum: deinde cum maturerit, falce demetitur: Ita cum Dei verbum bene cultæ terræ, hoc est, ex cultis piorum animis diuina operante gratia, etiâsi postea prædicatori agricolæ curæ non sint, Dei tamen gratia fructificant: Ita primaria prædicatorum esse cura debet, vt in bona ac bene culta piorum terra Dei verbū seminent, cætera Deus sua prouidentia peragēt, qui incrementum est daturus, si mysticè hoc placet exponere, vide vt piè ac religiose id facias: mihi scholiasten agentis, non vacat in istis ludere: cuius primum institutum est, literalem sensum explicare.

† Mat. 13.
c.
Luc. 13. d.

Et dicebat: Cui assimilabimus regnum Dei? aut cui parabole comparabimus illud. † Sicut granum sinapis, quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus que sunt in terra, & cum natum fuerit, ascendit in arbore, & fit maior omnibus oleribus, & facit ramos magnos, ita vt & sint sub umbra eius aues cœli habitare. Et talibus mul-

in parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire.

Hæc parabola Matth. 13. explicatur. Nisi quia interpres vertit aues cæli habitare, quod Græcè dicitur *κατασκηνωσεν*, quod Erasmus maluit vertere per nidificare: quanquam non modò nidificandi gratia subter arbores aues habitent *κατασκηνωσεν* verbo vsus est Marcus, quod fródose arboris rami sint veluti tabernaculo & tentoriũ. Sine parabola autem non loquebatur eis, seorsum autem discipulis suis dissebatur omnia.

Prædixit quòd turbis sine parabola non loquebatur, discipulis autem suis omnia dissebatur. Græcè *ἐπέλεγει*, id est, dissebatur atque aperiebat parabolica omnia.

† Et ait illis in illa die cum sero esset factum: Transeamus † Mat. 8. c
contra. Et dimittentes turbas assumunt eum, ita ut erat Luc. 8. d
in nauis, & alie naues erant cum illo.

Cum Græcè sit *πίρα*, non dubito quin interpres verterit vltra, vel alia habuerit exemplaria, licet perparum varietur sensus.

Et facta est procella magna venti, & fluctus mittebat in nauim, ita ut impleteretur nauis. Et erat ipse in puppi super ceruicem dormiens, & excitant eum, & dicunt illi:

Græcè τὰ δὲ κύματα ἐπέβαλεν εἰς τὸ πλοῖον. vbi interpres noster τὰ κύματα accusandi casum fecit, suppositum τὸ ἐπέβαλεν fecit procella magna venti: vt sit sensus, quòd magna procella venti immittebat fluctus in nauim: Erasmus ἐπέβαλεν neutraliter sumpsit, cui suppositum fecit more attico, τὰ κύματα, vt sit sensus: quod fluctus iruebant in nauim.

Magister non ad te pertinet quia perimus?

Græcè, *ὄμειλα σοι*. Id est, nihilne tibi curæ est? non est tibi curæ quòd perimus?

Et exurgens comminatus est vento, & dixit mari: Tace, obmutescet, & cessauit ventus, & facta est tranquillitas magna.

Comminatus est vento, Græcè dicitur. *ἐπισημνέει*, id est, increpauit ventum, siue obiurgauit siue imperauit vento.

Et ait illis: Quid timidi estis? necdum habetis fidem? Et timuerunt timore magno, & dicebant ad adulterum: † Quis † Mat. 8. g
putas est iste, quia ventus & mare obediunt ei?

Græci

Græci addunt ἔτος, id est. Quid adeò timidi estis? Quod verò subdit: necdum habetis fidem. Quidam Græci codices habent ἔτι, id est, nondum, & sic bene vertit interpres. Alij habent πῶς ἔτι ἐχετε πίστιν, quod Erasmus vertit: qui sit vt non habeatis fiduciam? Mihi melius verti posse videtur, & commodius ad sensum: Nōne fiduciam habetis? vt sit sensus: Quid adeò timidi estis? non in me fiduciam habetis? Quæ verba non tam interrogantis sunt, quàm increpantis. Budæus enim Demosthenicum illud πῶς δὲν ἂν δίκας, vertit: Nōne tu improbus es? Cætera patent Matth. 8.

CAPVT QVINTVM.

Christus trans fretum eiecit à dæmiaco in porcō legione, reuersus est in terram suam: vbi hemorrhoiisā sanata archisynagogi filiam suscitauit.

† Matth. 8.
d.

Luc. 8. d.

E ¶ *T* venerunt trans fretum maris in regionem Gerasenorum.

Marcus Græcus similiter, & Lucas habent τῶν γαλιλαίων, id est, Gadarenorum: & videtur interpres, ita translulisse, vt patet in plerisque antiquioribus exemplaribus. Sed quia Matthæus habet hoc loco, γερουσσένων, id est, Gergessenorum, pro quo posuerunt Gerasenorum: ita hoc loco in Marco cum posuisset interpres Gadarenorum, arbitrati sunt reponendum esse Gerasenorum, quemadmodum Matthæus habet. Puto eandem esse regionem Gadarenorum, Gergessenorum & Gerasenorum, quæ est trans Genesar contra Galilæam, in qua est oppidum Gazara nomine, cuius meminit Iosephus: à qua regionem Gadarenorum Marcus & Lucas vocauerunt. Est & oppidum Gergessa, à quo Gergessenorum regionem Matthæus nominauit. Ergo illic pro Gerasenorum reponendum puto Gergessenorum.

Et exeunti ei de nauī statim occurrit de monumentis homo in spiritu immūdo, qui domicilium habebat in monumentis, & neque catenis iam quisquam poterat eum ligare, quoniam sepe compedibus & catenis vinctus, dirupisset catenas, & compedes comminuisset: & nemo poterat eum domare:

mare: & semper die ac nocte in monumentis & in montibus erat, clamans, & concidens se lapibus.

Matthæus duos ponit dæmoniacos. Marcus & Lucas vnus tantum meminere, utpote eorum notioris, & maioris inter eos nominis, utpote qui legio dicebatur, de quo multa formidanda dicunt, quem fortè alter sequebatur, & propterea illum præteriere. Cætera videbis Math. 8. cap.

Videns autem Iesum à longè, cucurrit, & adorauit eum: & clamans voce magna, dixit: Quid mihi & tibi Iesu fili Dei altissimi? Aduro te per Deum ne me torqueas. (Dicebat enim illi: Exi spiritus immunde ab homine isto.) Et interrogabat eum:

Nunc tantum explicemus ad literam: Quid mihi & tibi. Id est, Quid tibi mecum, siue quid mihi negocij exhibes aut molestus es: sumpta metaphora ab ijs, qui ob res & facultates inter se lites habent, & cōtrouersias. Nota autem quòd hoc miraculo, cum dicit Christus: Exi spiritus immunde, multis simul imperat dæmonibus ac si vnicus esset, propter eorum imbecillitatem.

Quod tibi nomen est? Et dicit ei: Legio mihi nomen est: quia multi sumus.

De legione quid sit, quem numerum cotineat, vide Budæum de Assè, & eos qui de re militari scripserunt, de quo melius tractabitur in Actis, vbi de legione militari agitur. Hinc est quod Aul. Gel. lib. 16. cap. 4. In legione inquit, sunt centuriæ sexaginta, manipuli triginta, cohortes decem. Manipulus autem continet milites 25. Cohors, 50. manipulos. Centuria, centum milites: Mihi simpliciter legio hic sumi videtur pro numero magno, ut sit certus scilicet numerus pro incerto: aut etiam dæmon id significat, dicens: mihi legio nomen est quoniam multi sumus.

Ei deprecabatur eum multum, ne se expelleret extra regionem.

Hinc apparet effectus dæmonum esse ad diuersas regiones: sed vide vnde illis iste affectus, nisi fortè sicut diuersis patrijs tutelares sunt genij & angeli, quos speciatim iuuat suæ regioni beneficos esse: ita etiam dæmonibus certæ regiones vexandæ permittuntur.

Erat autem ibi circa montem, grex porcorum magnus pasces in agris. Et deprecabatur eum spiritus, dicens: Mitte nos in porcos, ut in eos introeamus. Et concessit eis statim Iesus.

Nata est maligna demonum natura ad alteri nocendum, unde ab eo quem vexant, exire nolunt sine dispendio aliorum, sine iactura scilicet porcorum, quos illorum potestati permisit ob delicta fortasse accolarum illius regionis. Et exeuntes spiritus, immundi introierunt in porcos, et magno impetu grex precipitatus est in mare ad duo milia, et suffocati sunt in mari. Qui autem pascebant eos, fugerunt: et nunciauerunt in ciuitatem et in agros.

Vbi legimus magno impetu grex precipitatus est in mare, Græci legunt, καὶ ὄρμηθεν ἢ ἀγῆλι κατὰ τὸ κρημνόν. Erasmus vertit: Et ferebatur grex per præceps in mare. Deinde ait: Magno addidit interpretes de suo. Mihi autem salua Erasmi pace, melius reddidisse videtur interpretes Erasmo. Nam si interpretes de suo addidit magno, ut putat Erasmus, quod tamē ego puto pro vero rei significato additum. Nam ὄρμηθεν est vehementi studio & impetu ferri ad aliquid ferri: Erasmus quoque de suo omisit impetu. Plus est autem impetu ferri ad aliquid quam simpliciter ferri. Et quod Erasmus vertit: ferebatur per præceps, interpretes longē melius magno impetu precipitatus est: cum ὄρμηθεν aoristus sit non præteritum imperfectum. Hoc adnotatum volui, ut docerem quanto studio carpendi interpretis, quem tamen docebo multis locis perperam carpsisse: atque id quod carperē studebat perperā vertisse. Quod autem Erasmus vertit per præceps, Græcè, κατὰ τὸ κρημνόν, melius verti poterat per precipitia, et prærupta montis, loca mari adiacentia, scilicet per montium latera, vbi porci pascebant. Certè ferre aut ferri per præceps, Latine dici non inuenio: bene precipitem ferri & deferri, & dari in præceps.

Et egressi sunt videre quid esset facti: et venerunt ad Iesum: et vident illum, qui a demonio vexabatur, sedentē, vestitum, et sane mentis, et timuerunt.

Quod dicit sana mentis. Græci addunt, τὸν ἐκκῶτα τῶν δαιμόνων, id est, eum qui habebat legionē: Inueniunt autē eum accolæ regionis sedentem ad pedes Iesu, ut inquit Lucas.

Et

Et narrauerunt illis qui viderat, qualiter factum esset ei, qui dæmonium habuerat & de porcis. Et rogare cœperunt eum, vt discederet de finibus eorum.

Accolæ regionis Christum videntes, rogauerunt vt discederet ab eis: quibus statim paruit, quandoquidē nec præsentia eius, nec doctrina digni erant.

Cumq; ascenderet nauim, cœpit illum deprecari, qui à dæmonio vexatus fuerat, vt esset cum illo, & non admisit eum, sed ait illi: Vade in domum tuam ad tuos, & annuncia illis quanta tibi Dominus fecerit, & misertus sit tui. Et abiit, & cœpit prædicare in decapoli quanta sibi fecisset Iesus: & omnes mirabantur.

Græcè ἰσβαυτος, id est, & ingressio Iesu nauim, cœpit illum deprecari qui à dæmonio vexatus fuerat, δαίμονι-εἶς, quod bene vertit interpres: Erasmus contradicendū studio, maluit correptus, quanquam corripuntur plerūque à dæmone qui non vexantur: Ille autē admodū vexabatur, qui die ac nocte in monumentis erat & mōtibus clamans, & cōcidens se. Deprecabatur autē Iesum vt esset cum illo. Græcè ἰνα ἦ μετ' αὐτοῦ, mihi aptius videbatur reddendū secum aut cum eo, quam vt interpretatus est Erasmus cum illo. Mihi autē ita verti posse videbitur locus, vt cum eo proficisceretur, & posthac in comitatu eius esset. Nam hic τὸ ἦ, venire puto ab ἰνα, id est, vado. Quod autē sequitur: & nō admisit eū, Græcè οὐκ ἔφηκεν, quod Erasmus vertit, non permisit, rectē interpres rem ipsam expressit, dicens: non admisit eum, id est, nō recepit eum in contuberniū suum, rectē autē in consortium suum non admisit Dominus, non tanquā indignum, sed malens eum manere ad instruēdos suos, deiq; beneficia annuncianda: quod nō ingratus diuini beneficij statim fecit: abiit statim in Decapolim, Dei beneficium annunciaturus. Est autē Decapolis regio decem ciuitatum trans Iordanem, ad Orientem Iudææ: cuius meminit Plinius lib. 5. cap. 18. & Hiero. de locis Hebraicis circa Hippum & Pellam, & Gadaram.

† Et cum ascendisset Iesus in nauim rursus trans fretum, † Matth. conuenit turba multa ad eum, & erat circa mare. 9. c.

Græcè Ἀπαρτάδαυτος, quod plerunq; interpres vertere

tere solet, transfretare, quod hic magis quadrabat.

Et venit quidā de archisynagogis nomine Iairus, & videns eū prociudit ad pedes eius & deprecabatur eū multū, dicens: Quoniā filia mea in extremis est: † Veni, impone manū tuā super eam, ut salua sit, & uiuat. Et abiit cum illo, & sequebatur eum turba multa, & comprimebat eum.

† Matth.
9.d.
Luc. 8.f.

De sanata Iairi filia, & muliere Hemorrhoiſſa, Vide Matth. 9. & amplius in Luca tractabitur.

Et mulier quæ erat in profluuiō sanguinis annis duodecim, & fuerat multūm perpeſſa à compluribus medicis, & erogauerat omnia ſua, nec quicquam profecerat: ſed magis deterius habebat: cū audiſſet de Ieſu, venit in turba retro, & tetigit veſtimētum eius: Dicebat enim: quia ſi vel veſtimentum eius tetigero, ſalua ero.

Cū Chriſtus ad archiſynagogum iret vocatus, hæc mulier præuenit tot annis paſſa profluuium quot annis puella illa erat ætatis.

Et confeſſim ſiccatus eſt ſons ſanguinis eius, & ſenſit corpore, quia ſanata eſſet à plaga. Et ſtatim Ieſus in ſemetipſo cognoscens virtutem quæ exierat de illo, conuerſus ad turbas aiebat: Quis tetigit veſtimenta mea? Et dicebant ei diſcipuli ſui: Vides turbam comprimentem te, & dicis? Quis me tetigit? Et circūſpiciebat videre eam quæ hoc fecerat.

Quia ſanata eſſet à plaga, Græcè *μαστρυος*. Quod Eraſmus mauult vertere à flagello, deterius puto quàm in terpres. Nam flagellum dici Latine nō inuenio pro calamitate alicui obueniēte, quomodo plaga, pro calamitate & dāno alicui ſuperueniēte ſæpè ponitur, etiāſi nullū ſit vulnus. Nā decē *μαστρυος αιυδπρς*, quas etiam Latini, decē plagas Aegypti nomināt, fortaſſe nō perperam, ſed *μεταφορικώς*, tamē flagella appellare poſſumus: quòd ijs veluti flagris ac virgis paternè primūm caſtigare, atque ad meliorem frugem reducere Pharaonem voluerit Dominus. A plaga ergo intellige à morbo ſuo. Mulier verò timens ac tremens, ſciēs quòd factum eſſet in ſe, venit, & prociudit ante eum & dixit ei omnem veritatem. Ille autem dixit ei: Filia, fides tua te ſaluam fecit: Vade in pace, & eſto ſana à plaga tua.

Timebat

Timebat mulier ac tremebat quasi furata fuisset sanita-
tem, cum se sentiret sanata, & Christum audiret dicentem:
Nā & ego noui virtutem de me exisse, vt addit Lucas.
*Adhuc eo loquente veniunt nuncij ad archisynagogum, di-
centes: Quia filia tua mortua est: Quid ultra vexas Magi-
strum? Iesus autem audito verbo quod dicebatur, ait ar-
chisynago: Noli timere, tantummodo crede.*

Serui itaq; archisynagogi modicam fidem habebant
in Christum, ita vt infirmitates & languores curare pos-
set, (quod plerunq; viderant & audierunt,) mortuos
verò suscitare non posset, ideo dicebant: frustra vexas
Magistrum, quia iam filia tua mortua est: quum nullum
adhuc mortuum suscitasse ipsum audissent. Fidem tamē
principis firmat, dicens tantummodo crede.

*Et non admisit quenquam se sequi, nisi Petrum & Iacobū,
& Ioannem fratrem Iacobi. Et veniūt in domum archi-
synagogi: & vidit tumultum & fientes, & eiulantes mul-
tūm. Et ingressus ait illis: Quid turbamini & ploratis?
Puella non est mortua, sed dormit. Et irridebant eum. Ipse
verò eiecit omnibus, assumit patrem & matrē puellæ, &
qui secum erant, & ingrediuntur ubi puella erat iacens.*

Hos tres tanquam cæteris præstantiores solitus erat
Christus secū assumere, vt pote in trāsfiguratione, in hor-
to Oliueti, vt etiā cæteris ansam daret illos imitari. In-
gressus autē domū archisynagogi, consolatur mœstos &
fientes, qui quasi mortuā flerent, quæ tñ apud ipsum dor-
miebat, & quod etiā mortē tanquā somnū post quē se-
queretur aliquando resurrectio, designaret, & qui Dñs
esset vitæ & mortis. Huc ergo ingrediens eiecit omnes
præter parentes puellæ & tres coassumptos Apostolos.

*Et tenes manū puellæ, ait illi: † Tabitha cumi: quod est in-
terpretatum, Puella (tibi dico) surge. Et confestim surrexit
puella, & ambulabat. Erat autem annorum duodecim. Et
obstupuerunt stupore magno. Et præcepit illis vehementer
vt nemo id sciret: Et iussit dare illi manducare.*

Ignorant pleriq; an Hebraicè an Chaldaicè puellā si-
gnificet, an propriū nomē puellæ fuerit Tabitha. Tamen
Marci interpretatio, qui interpretatus est puellā, facit vt
puellam putē significare. Apud Marcū enim inuenimus

Xpm vulgari lingua ad puellā locutū מליחא קומי
 Talitha cumi quod significat: Puella surge. Quod si He
 braico vsus fuisset sermone, dixisset: כברה & non
 מליחא quia voluit vti sermone, qui etiam à plebeis
 intelligeretur. Miror autem sciolorum impressorū, qui
 cū in Græcis codicibus, Talitha haberēt, statim Tha
 bitha reponendum putauerūt, non intelligētes distiones
 Hebraicas lógē secus à Græcis proferrī quàm Hebræis q̄
 Mariā dicūt, qđ Hebræi Mariā, Salomon, quod Hebræi
 schlomoh. Præsertim cū Hieronym⁹ ad Damachū dic
 cat, Thabitha verbū esse Syrū. Nota autē duo verba ista,
 tibi dico, nō esse Christi, sed Euāgelistæ vel interpretis,
 quemadmodū paulō antē quē in sanatione paralytici di
 cta sunt: ait paralytico. Quod autē iussit illi dare ad mādu
 candū, verā indicauit resurrectionē. Quemadmodū. n.
 ipse ad faciendā suę resurrectionis fidē, petijt ab apostolis
 si qđ haberēt pulmēti, tūc obtulerūt illi partē pisci alsī &
 fauū mellis, & comedit in probationē suę resurrectionis,
 ita & huic puellæ, ne phāasma & illusio esse videretur.

CAPVT SEXTVM.

Christus patriæ redditus, pauca admodum fecit mira
 cula, Apostolos misit ad prædicandum: huius doctrinam
 & mirabilia Herodes admiratus, credidit Ioānem quem
 occiderat, suscitatum. Rursus in desertum Christus
 secessit, ex quinque panibus & duobus pisci
 bus multa milia satiauit: reuersus super
 aquas ambulans, multos sedat flu
 ctus, & tandē multos sanauit.

† Matth.
 13. 8.
 Luc. 4. c.
 Ioan. 4. f.

E† T egressus inde, abiit in patriam suam, & seque
 bantur eum discipuli sui. Et factō sabbato, cœpit
 in synagoga docere: & multi audientes admira
 bantur in doctrina eius, dicentes: Vnde huic hæc
 omnia? & que est sapientia que data est illi, & virtutes
 tales que per manus eius efficiuntur? Nōne hic est faber
 filius Mariæ, frater Iacobi, & Ioseph & Iudæ & Simo
 nis? Nōne & soror eius hic nobiscum sunt.

Non ægrē tulit regredi Nazareth, vbi nutritus fue
 rat, quamuis se sciret illic habendum multis despectū,
 sed vt doceret eos, ita vt essent inexcusabiles, de quibus
 am-

amplius Matth. 13.

Et scandalizabantur in illo,

Id est, offendeabant in eum, sinistrè de illo cogitantes ob generis eius ignobilitatem: in quo potius si sapiuissent, erat gaudendum, quòd patriam suam tot ornaret virtutibus, doctrinis & miraculis.

Et dicebat illis Iesus: † Quia non est propheta sine honore nisi in patria sua, & in domo sua, & in cognatione sua. † Matth. 13. g.

Etià apud quos propheta propter doctrinã & signa videbatur, despectui habebatur, imò apud domesticos, & consanguineos: qui eius inuidebãt prosperitati & famæ. *Et non poterat ibi virtutem ullã facere: nisi paucos infirmos impositis manibus curauit. Et mirabatur propter incredulitatem eorum: & circuibat castella in circuitu docens.* Ioan. 4. f.

Quod autem non poterat virtutẽ ullam facere, id est, miraculum vllum, id erat nõ ex defectu potetia, sed ex subiecti indispositione. Sicut. n. agẽs naturale nõ agit in passum, nisi bene dispositũ, ita neq; diuinũ de potetia ordinata. Indispositi aut illi erãt p defectũ fidei. Et ita cum ad curationẽ duo præcipua cõcurrere debeant, & fidei eius qui curatur, & curãtis potestas: cum alterutrũ desset, æquum non erat, vt curationis munus exhiberetur.

† Et vocauit duodecim: & cœpit eos mittere binos, & dabat illis potestatem spirituum immundorum. Et præcepit illis, ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum, non perã, non panem, neque in zona es, sed calceatos sandalys: & ne induerentur duabus tunicis. Et dicebat eis: Quocunq; introieritis in domũ, illic manete, donec exeatis inde. Et quicũque non receperint vos, nec audierint: † exeuntes inde, excutite puluerem de pedibus vestris in testimonium illis. † Matth. 14. a. Luc. 9. a. Eph. 6. c.

De vocatione & missione Apostolorum vsq; ad hunc locum: Et audiuit rex Herodes, vide Matth. 10. cap. Vbi verò dicitur: in testimonium illis, Græci addunt: Amen dico vobis: Tolerabilis erit Sodomis & Gomorrhæis in die iudicij, quã illi ciuitati.

Et exeuntes prædicabant vt penitentiam agerent, & demonia multa eiciebant, & ungebant oleo multos ægros, & sanabantur. † Iac. 5. d.

Cum dicitur & sanabantur, Græcè ἐθεράπευον, Id est, sanabant, scilicet Apostoli, non sanabat oleum, vii perperam intellexit Caietanus: qui ignorauit ἐθεράπευον hic esse pluralis numeri.

Et audiuit rex Herodes (manifestum enim factum est nomen eius) & dicebat: quia Ioannes baptista resurrexit à mortuis, & propterea virtutes operantur in illo: alij autem dicebant: quia Elias est. Alij verò dicebant: Quia propheta est, quasi vnus ex prophetis. † Quo audito Herodes ait: Quem ego decollavi Ioannem, hic à mortuis resurrexit. Ipse enim Herodes misit ac tenuit Ioannem, & vinxit eum in carcerem propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam.

De his vide Matth. cap. 14. De Ioanne verò baptista, sic habet Iosephus lib. 18. cap. 10. Antiquita. Iudai. Apud Iudæos autem fuit opinio: Iusta vltione numinis deletū Herodis exercitum, propter Ioannem, qui baptista cognominatus est. Hūc enim tetrarcha necauit virum optimum, Iudæos excitantem ad virtutum studia, & imprimis pietatis ac iustitiæ, simulque ad baptismi lauacrum: quod ita demum Deo gratum aiebat fore, si non ab vno tantum alteroue peccato abstineant, sed animis per iustitiam prius mundatis, addant & puritatem corporis. Cumq; magni concursus ad eum fierent, plebe talis doctrinæ auida, Herodes veritus ne tanta hominis auctoritas defectionem aliquam pareret, quod viderentur nihil non facturi ex eius cōsilio, iudicauit satius esse prius quàm noui aliquid exoriretur, illum tollere, quàm rebus turbatis seram pœnitentiam agere. Itaq; vincitū in Macheruntem missum, illic occidi imperat. Quod factum secuta est Iudæorum existimatio, ab irato Deo perditum esse Herodis exercitum. Hæc ille.

† Matth.

14. a.

Luc. 3. d.

† Dicebat enim Ioannes Herodi: Nō licet tibi habere uxorem fratris tui: Herodias autem insidiabatur illi, & volebat occidere eum, nec poterat. Herodes autem metuebat Ioannem, sciens eum virum iustum & sanctum, & custodiebat eum: & audito eo multa faciebat, & libenter eum audiebat.

Quoniam

Quoniam Ioannes Herodé arguebat quod Herodiadé fratris sui vxoré duxisset, Herodias eum odio habuit, & vitæ eius insidiabatur, Herodes autem non permittebat eum ab Herodiade occidi, quæ sciebat virum iustum & sanctum, & ideo eum sæpius audiebat. Herodiadis tãdem molestia victus, Ioannem in carcerauit, non audens eum occidere propter populum, qui eum tanquam prophetam habebat. Et ideo vinctum custodiebat. Græci καὶ συνήψεν, id est, conseruabat eum, siue factum tectum custodiebat.

Et cum dies opportunus accidisset, Herodes natalis sui ce-
nam fecit principibus, & tribunis, et primis Galilææ. Cumq̃
introisset filia ipsius Herodiadis, & saltasset, & placuisset
Herodi, simulq̃ recumbentibus, rex ait puellæ: Pete à me
quod vis & dabo tibi. Et iurauit illi, quia quicquid petieris
dabo tibi, licet dimidium regni mei.

O magnam dementiam, & quod natalem suam cū tãta
pompa celebrare contenderet & saltantem filiam adeo
magnificaret, vt etiam regni sui dimidium vni saltui æ-
quipararet: quod nemo nisi demens vnquã admitteret.

Quæ cum exisset, dixit matri suæ: Quid petam? At illa di-
xit: Caput Ioannis baptistæ. Cumq̃ introisset statim cum se-
stinatione ad regem, petiuit, dicens: volo vt proximus des
mihi in disco caput Ioannis baptistæ.

Iamdudum Herodias percita in Ioannem inuidia,
tempus nata opportunum, quæ Ioannis necem dimi-
dio regno præterebat, filia caput Ioannis postulare
consuluit, ne post exactum natalis conuiuium Herodem
fortè promissi pœniteret.

Et contristatus est rex propter insurandum, & propter si-
mul discumbentes, noluit eam contristare: sed misso spicu-
latore, præcepit afferrî caput eius in disco: & decollauit eñ
in carcere, & attulit caput eius in disco, & dedit illud puel-
le & puella dedit matri suæ.

Quod contristatus est rex, Græcè dicitur ὀφθαλμοσ
γενόμενος. quod multo melius vertit interpres quam
Erasmus, dolore affectus. Quod verò dicit: Noluit eam

cōtristare, iudubiē interpres legit *ἀποδοῖαι*, quemadmodū dū habet Matthæus: Græca tamen quæ nunc extant, habēt *ἀποδοῖαι*. quod aspernar significat, quasi dicat, noluit eā aspernari, ac contemptibilem reddere, quod facturus videbatur si promissa non præstitisset. Mihi aspernari magis proprium videtur quàm reijcere, nisi dicas, reijcere postulata.

Quo audito discipuli eius venerūt, & tulerunt corpus eius, & posuerunt illud in monumento.

Interpres legit *σῶμα*, id est corpus, constanter tamen omnes Græci codices habent *πτῶμα*, id est cadauer.

Et conuientes Apostoli ad Iesum renunciauerunt ei omnia quæ egerant & docuerant. Et ait illis: venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum.

Hic locus iungendus est cum eo qui præcessit: Et exeuntes prædicabant, &c. Obiter enim decollati Ioannis narrat historiam. Docentur autem hoc Apostolorū factō, qui Christo quidam prædicando egerint renunciant, bono episcopo villicationis ac prædicationis suæ rationem reddere.

Erant enim qui veniebant, & redibant multi: & nec spacium manducandi habebāt. Et ascendentes in nauim abierunt in desertū locū seorsum. Et viderunt eos abeuntes, & congrouerunt multi, & pedestres de omnibus ciuitatibus cucurrerunt illuc, & præuenierunt eos. † Et exiens vidit d. & 15. c turbam multam Iesus: & misertus est super eos: quia erāt sicut oues non habentes pastorē, & cœpit illos docere multa.

Cū tanta turba ad Christum afflueret, vt ne sumendi quidem tibi spacium ipse & discipuli haberent, iubet seorsim in desertum secedere, vt paululū ibi requiescerent, quō ingressi nauim abierunt. Græcè tantum est, abijt Christus. Sed intelligēdum est, cum suo comitatu, quod expressit interpres.

† Matth. 14. c. d. Luc. 9. b Ioan. 6. a Inf. 8. a. *Et cū iam hora multa fieret, accesserunt discipuli eius, dicentes: † desertus est locus hic, & iam hora præterijt, dimitte illos, vt exeuntes in proximas villas & vicos, emant sibi cibos quos manducant. Et respondens, ait illis: Date illis manducare.*

Græcè

Græcè, ἡ ὥρα πειλῆς γενομένης. Galli dicerēt, *estant desia haulte heure*. Hanc autē historiam de satiatis quinque millibus, Vide Matth. 14. Quod autem ait in proximas villas, Græcè εἰς τὰς κικλιω ἀγροὺς, id est, in circumiacentes villas.

Et dixerunt ei: *Euntes emamus ducentis denarijs panes, & dabimus illis manducare. Et dicit eis: Quot panes habetis? Ite & videte. Et cum cognouissent, dicunt: Quinque, & duos pisces. Et præcepit illis ut accumbere facerent omnes secundum contubernia super viride fœnum.*

Ducenti denarij valent viginti coronatos, siue sex obolos, denarij autem 4. faciunt siclum & 25. sicli libram. 60. verò libræ, talentum.

Et discubuerunt in partes per centenos et quinquagenos: Et acceptis quinque panibus, & duobus piscibus, intuens in cœlum benedixit, & fregit panes: & dedit discipulis suis ut ponerent ante eos. Et duos pisces diuisit omnibus. Et manducauerunt omnes & saturati sunt. Et sustulerunt reliquias fragmentorum duodecim cophinos plenos, & de piscibus. Erant autem qui manducauerunt, quinque milia virorum.

Græcè ἀντίστον πρᾶδια ἀνὰ ἑκατόν, καὶ ἀνὰ πεντήκοντα, id est, discubuerunt per areolas, siue ut ita dicam areolatim centeni & quinquageni, ita ut aliæ areolæ caperent centum, aliæ quinquaginta. Gallicè par bendes, cent à cent, & cinquante à cinquante. πρᾶδια autem significat areolam viridem siue viridiorum.

Et statim cœgit discipulos suos ascendere nauim, ut præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam, cum ipse dimitteret populum. Et cum dimisisset eos, † abiit in montē orare. † Matth.

Iulsi igitur discipulos cū fragmentis solos discedere, et 14. c. ipsum trās fretū præcedere ut ipsi soli veritatē agnoscerēt miraculi: & ut ipse ostenderet aliquādo opportunum Ioan. 6. b. turbis immisceri, aliquando pro Dei seruitio separari.

Et cū sero esset, erat nauis in medio mari, & ipse solus in terra. Et videns eos laborantes in remigando, (erat enim ventus contrarius eis,) & circa quartam vigiliam noctis, venit ad eos ambulans supra mare: & volebat præterire eos † At illi ut viderunt eū ambulantē supra mare, putauerunt † Matth. 14. d.

runt

runt phantasma esse, & exclamauerunt: omnes enim viderunt eum, & conturbati sunt. Et statim locutus est cum eis, & dicit eis: Confidite, ego sum, nolite timere. Et ascendit ad illos in nauim, & cessauit ventus. Et plus magis intra se stupebant: Non enim intellexerunt de panibus. Erat enim cor eorum obcæcatum.

Prius erat præsens Christus sed dormiens, & discipuli vexati sunt & agitati fluctibus, nunc verò absens est, & tamen iisdem agitantur fluctibus: vt cum essent imperfectiores, & ad perfectum tenderent, ipse licet dormiens præsens erat: cum verò profecissent & ipse abesset, neque eos absque consolatione modicum passos relquit, vt & ipsi redderentur fortiores, & scirent dominum in necessarijs semper affuturum. Neque enim adhuc erant perfecti, nec de panibus perfectè miraculum intellexerunt, nec Christi potestatem in multiplicatione panum agnouerant: propterea videtur dominus turbasse mare, vt vel sic agnoscerent eum.

Et cū transfretaissent venerunt in terram Genesareth, & applicuerunt. ¶ Cūque egressi essent de nauis, continuò cognouerunt eum, & percurrentes vniuersam regionem illam, ceperunt in grabatis eos qui se malè habebant circumferre, vbi audiebant eum esse. Et quocunq; introibat in vicus vel in villas aut ciuitates, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur eum vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent: & quotquot tangebant eum, salui fiebant.

Vsu sæpius venit, vt plerique in summa rerum felicitate Dei erga se behescentiam non agnoscant, qui deum plurimis attriti malis eū agnoscere incipiant. Hinc Apostoli tam euidentis miraculū cuius etiam fuerant participes non obseruantes permisi sunt aliquandiu fluctibus agitari, vt tandem dominum agnoscerent & plurimis alijs proficerent miraculis.

CAPVT SEPTIMUM.

Phariseos arguentes discipulos quod illotis ederēt manibus cōfutat, hominū etiam traditiones diuinis aduersas reprobat, & quæ hominem inquinant & quæ non, declarat. Chananæ in precatione perseuerantis filiam à dæmonio liberat, & furdum ac mutum sanat.

Et

E ¶ *T* conueniunt ad eum Pharisei, & quidam de scribis venientes ab Ierosolymis. † Matth. 15.2.

Nec abs re Phariseos & scribas ab Ierosolymis venientes describit, qui cæteris essent vt plurimum nequiores: sicut plerunque contingit maiorum vrbiu incolas cæteris malitia præstare: licet à qualibet tribu eiusmodi Pharisei & scribæ, & à qualibet vrbe Iudææ essent, & talem sectam profiterentur.

Et cū vidissent quosdam ex discipulis eius cõmunibus manibus, id est, non lotis, manducare panes, vituperauerunt.

Quoniam in Christo nihil reprehensione dignum videbant, discipulos eius superstitionis arguebant, quod seniorum videlicet traditiones non obseruarent, sed cõmunibus manibus manducarent. Commune enim Hebræi immundum vocant, quod multa quæ à Gentibus tractare licebat, Iudæis non liceret: per quorum tactum & esum, immundi censebantur: propterea communes eos, immundos vocant, sicut communes manus immundas dicunt, quæ videlicet, illotæ sunt. Itaque quorum vsus cæteris gentibus communis ac permissus erat, sibi verò per legem aut traditionem interdictus, immundum censebant. Idq; cùm alijs commune esset ac licitum, sibi illicitum, factum est vt τὸ κοινὸν, & τὸ κοινὸν scriptura vsurpauerit pro immundo, & τὸ κοινὸν ac Latinum communicare, pro inquinare, cuius significati vsus tantum est in sacris. Sed & manducare panes Hebraismus est, pro, solitum prandium siue cœnam sumere. Vituperauerunt autem Græcè dicitur *ἰμῖν* & τὸ id est, inculauerunt, vitio verterunt, conuesti sunt.

Pharisei enim & omnes Iudæi, nisi crebrò lauerint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum: & à foro venientes nisi baptizentur, nõ comedunt: et alia multa sunt, quæ tradita sunt illis seruanda.

Vetus interpres dicit à foro venientes: & quia Græcè deerat venientes, quod tamen exprimendi gratia interpres rectè addidit. Quidam verò sciolus librarius à textu veteris translationis expunxit, cùm tamen relinquere deberet, adnotàs ad marginem Græcis deesse, nisi studio textum nostrum corrumpere voluisset. Sensus ergo est

go est huius loci, quòd Pharisei cùm à foro redeunt, quo passim Iudæi permixti Gëtibus conueniunt: quoniam necesse est multa contrectare quæ Gentiles contingunt, quorum atrectatione immundos se putant: nunquam cibum sumunt nisi se abluerint. Id enim significat verbum baptizentur: quod plus significat quàm abluere. *βαπτίζω* enim significat immergere se, & totum corpus abluere: quod per hypocrisim faciebant Pharisei, ne qua videlicet corporis pars immunda remaneret ex contactu Gentiliorum, cùm totam mentem fordidam haberent. Sed & alia multa tradita sunt à senioribus.

Baptismata calicū, & urceorū, et ærumentorū et lectorum.

Id est, ablutiones omnium poculorum quibus ad bibendum utimur, & urceorum, Græcè *ξιδάριον*. Sunt autè lignea pocula & vasa. Et ærumentorum, id est, vasorum omnium quæ ex ære fiunt: cuiusmodi sunt lebetes, patellæ, & eiusmodi instrumenta. Et lectorum, Græcè *κλιβών*. Quòd cùm *κλίβη*, lectum significet vbi decubabant, similiter vbi accumbentes prandebant ac cenabant, similiter etiam & mensam significat, pro quo significato hic commodius sumitur. Neque enim totum lectum vbi discumbebant commodè abluere potuissent, sed pocula & vasa omnia, similiter ac mensam, quæ ad vsum sumendi cibi apta erant, abluere: & vt verba Marci utar, qui baptisimata dixit, plus indicans quàm simplices ablutiones. *βαπτισματα*, id est, tota in aquam immergendo.

Et interrogabant eum Pharisei & scribe: Quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem?

Vide Matth. 15. vsque ad hunc locum: Et inde surgens abiit.

† Isa. 19. d
Mat. 15. a
At ille respondens dixit eis: Bene prophetauit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me. In vanum autem me colunt, docentes doctrinas & præcepta hominum. Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditiones hominū, Baptismata urceorum & calicum, et similia his factis multa. Bene irritum fecistis præceptum Dei, ut traditionem vestram seruetis.

Irritum fecistis: Græcè est in præsentibus *ἀκίρῃς*, quod propriè significat repellitis, siue reijcitis.

Moyſes enim dixit: † *Honora patrem tuum & matrem tuam*: † *Qui maledixerit patri vel matri, morte morietur. Vos autè dicitis: Si dixerit homo patri aut matri Corban, (quod est donum) quocumque ex me, tibi profuerit: & ultra non dimittitis eum quicquam facere patri suo aut matri, rescindentes verbum Dei per traditionem vestram, quæ tradidistis: & similia huiusmodi multa facitis.*

Vbi dicit rescindentes verbum Dei, Græcè *ἀκυρώσιν* quod etiã significat abrogantes, siue antiquantes, & rescindentes eo significato, quo rescindere & ratum habere contraria sunt. Toto autem hoc loco communicare, & Græcè *κοινωνῶ*, significat inquinare.

Et aduocans iterum turbas, dicebat illis: *Audite me omnes & intelligite: Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum coinquinare: sed quæ de homine procedunt, illa sunt quæ communicant hominem. Si quis habet aures audiendū audiatur.*

Q. d. Sordes manuum illotarum, non inquinant hominem, sicut neq; manibus illotis sumpti cibi, quia nec animam tangunt, sed quod scædum est solum peccatū, quod animam immundā reddit & sordidā, & Deo displicentē.

Et cum introisset in domum à turba, interrogabāt eum discipuli eius parabolam. Et ait illis: *Sic & vos imprudentes estis? Non intelligitis quia omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum communicare: quia nō intrat in cor eius, sed in ventrem vadit, & in secessum exit, purgans omnes escas?* † Dicebant autem, quoniam quæ de homine exeunt, illa communicant hominem. † *Abintus enim de corde hominum malæ cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, furta, auaritiæ, nequitie, dolus, impudicitia, oculus malus, blasphemia, superbia, stultitia.*

Hæc vitia satis nota sunt apud morales philosophos: & quædam eorum exteriora, quædam verò interiora, in Deum & in proximum.

Omnia hæc mala abintus procedunt, & comunicant hominē.

Horum

† Exod.

20. c.

Leuit.

20. b.

Deuter.

5. b.

Ephes. 6.

a.

† Exo.

21. c.

Leuit.

20. b.

Proue.

20. c.

† Matth.

15. c.

Heb. 2. d.

† 15. q. 6.

capite.

Si quan-

do.

Horū itaq; vitiorū principia à concupiscentijs & corde oriuntur: & ea sunt quæ contaminant hominem, imò omnia animam, & eorum quædam corpus.

† Matth.
15.

† *Et inde surgens abiit in fines Tyri & Sidonis: et ingressus domum neminem voluit scire, & non potuit latere. Mulier enim statim ut audiuit de eo, cuius filia habebat spiritum immundum, intravit, & procidit ad pedes eius. Erat enim mulier Gentilis Syrophenissa genere.*

Hic Marcus addit quod alij non habent, quod latere voluit: sed non potuerat propter Chananæam, quam Syrophenissam appellat. Syrophenice autem est pars Syriæ, in qua est Damascus: quòd ex ea parte esset in qua est Phœnicia.

Et rogabat eum ut demonium eijceret de filia eius. Qui dixit illi: Sine prius saturari filios. Non est enim bonum sumere panem filiorum & dare canibus. At illa respondit, & dixit illi: Vtique domine, nam & canelli comedunt sub mensa de micis puerorum. Et ait illi: Propter hunc sermonem vade: exiit dæmonium à filia tua. Et cū abiisset domum, inuenit puellam iacentem supra lectum, & dæmonium exiisse.

Panis filiorū est, quo manducant qui merentur filios Dei fieri, qui non ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt: qualē hanc Christus mulierem probat: & quia talem protestata est fidem, hanc dignam petitione Christus approbat. Itaque à Christo meretur audire propter sermonem scilicet fidei & humilitatis, exiit dæmonium à filia tua. Et rediens domum inuenit filiam iacentem super lectum, quam dæmon ingrediendo, & possidendo, ita vexauerat, ut vix vel modico tempore quieuerat: & sic discedente dæmone quiescebat.

† Matth.
15. c.

† *Et iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonē ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos: & adducunt ei surdum & mutum: & deprecabantur eum, ut imponat illi manum. Et apprehendens eum de turba seorsum misit digitos suos in auriculas eius, & expuens tetigit linguam eius, & suspiciens in cælum, ingemuit, & ait: Epheta, quod est adaperire.*

Vide quid sibi vult quod in curatione surdi miserit digitos

gitos in auriculas, & expuerit, & quid nobis innuat iste quem surdum & mutum Marcus appellat: qui non plene mutus fuit, sed tardè & egrè loquès, ac linguæ impeditæ: quod significat verbum Græcum $\mu\omicron\gamma\lambda\lambda\omicron\varsigma$, Similiter Epheta, quod alij proferūt Eppheta, alij $\epsilon\phi\eta\tau\alpha$ Ephphata imperatius passius primæ coniugationis Chaldaeorum: quod significat idem quod apertus esto, siue adaperire sicut interpret notat.

Et statim apertæ sunt aures eius: & solutum est vinculum linguæ eius, & loquebatur rectè. Et præcepit illis ne cui dicerent. † Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus predicabant, & eo amplius admirabantur, dicentes: Bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui.

† Mat. 9. f
12. b. 17. c.
Infr. 9. b
Luc. 9. c.
Gen. 1. d.
Ecc. 39. c.

Homo rectè loqui dicitur, qui quæ Dei sunt, loquitur, nec quid in Deum vel proximum, sinistrè loquitur. Audit verò qui dictis obedit, ad interrogata rectè respondet, & iussis obedit. Reliqua apud Matth. reperies. ca. 15.

CAPVT OCTAVVM.

Quatuor hominum milibus ex septem panibus paucisque pisciculis satiatis, signum Pharisæis negat: à quorum fermento discipulos arcet, cæcum illuminat, ac discipulos super sua conditione rogat, quibus suam prædicat passionem, & sequacibus suis pollicetur in regno suo mercedem.

In diebus illis iterum cum turba multa esset cum Iesu nec haberent quod manducarent, conuocatis discipulis ait illis: Misereor super turbam, quia ecce iam triduo sustinent me, nec habent quod manducant: & si dimisero eos ieiunos in domum suam, deficient in via: quidam enim ex eis de longè venerunt.

† Matth.
15. d.
Supr. 7. c

Miraculum de cibatione quatuor milium hominum satis tractatur Matth. 15. nec eadè est cum ea quæ Matth. 14. de quinque milibus hominum, tractatur. vide ibidem explicationem. Quod autem dicit: triduo sustinent me, Græce habetur $\pi\rho\sigma\mu\epsilon\upsilon\sigma\omicron\iota\ \mu\omicron\iota$. Quod Erasmus vertit ma-
nent apud me: mihi melius videretur: perseverant mecum, quod melius interpreti consonat. Iam enim triduum,

assidueque sustinebant intenti prædicationi. Non enim manebant apud CHRISTVM, neque apud eum hospitabatur, qui diuersorium nullum habebat proprium, vixq; sibi ac discipulis comodato sibi reperire poterat. *Et responderunt ei discipuli sui: Vnde illos quis poterit hic saturare panibus in solitudine? Et interrogauit eos: Quot panes habetis? Qui dixerunt: Septem. Et præcepit turbæ discumbere super terram. Et accipiens septem panes, gratias agens fregit, et dabat discipulis suis ut apponerent, et apposuerunt turbæ. Et habebant pisciculos paucos, et ipsos benedixit, et iussit apponi.*

Nec innuitur quod CHRISTVS interrogauit quasi ignorans, sed vt euentius monstraret quid esset facturus: discipuli verò tâquam solis assueti naturalibus, quæ naturalia sunt cogitant, nec possunt diuinæ virtutis gratiam considerare. Ideo simile respondent, quod prius cùm de quinque panibus quæstio fieret. Si quis allegoriam quærat, distributus turbæ panis super terram, ordo est militantis Ecclesiæ, cui distribuuntur à discipulis Christi, qui sunt prælati & sacerdotes, septem diuina sacramenta.

Et manducauerunt et saturati sunt, et sustulerunt quod superauerat de fragmentis, septem sportas: Erant autem qui manducauerant, quasi quatuor millia, et dimisit eos.

Sporta genus quoddam vasis ex fiscella contextum, idem quod apud Matthæum dicitur cophinum. Vide Matth. 16. cap.

†Mat.
16.a.

Luc. 12. g

† *Et statim ascendens nauim cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha. Et exierunt Pharisei, et cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo signum de cælo, tentantes eum.*

Pro Dalmanutha Matthæus dicit Magedan, Græci verò Magdala. Verisimile est illorum quodlibet cognomen esse illius regionis. Magdalum autem vrbs præclara inter lacum Genezar & montem Thabor sita: Pro conquirere, Græci habent *εὐσκαρῶν*, quod significat alter cari, quemadmodum sophistæ, & minus creduli solent. Altercabantur autem non credituri nisi signum de cælo ederet. De hac aut signi postulatione, vide Mat. 16. ca. *Et ingemiscens spiritu ait: Quid generatio ista signum querit?*

querit? Amē dico vobis, si dabitur generationi isti signum.

Cum dicit si dabitur signum, Hebraismus est, pro nō dabitur, vt Psal. ✱ Quibus iuravi in ira meā, si introibūt in requiem meam.

✱ Et dimittēs eos ascēdit iterū in nauim, et abiit trās fretū. ✱ Psal. 94. d. ✱ Matth. 12. f. Luc. 11. d. Ioan. 6. d.

Quia tentatores erant, ideo responso indigni erant, propterea his relictis trans mare abscēdit. Et oblitī sunt panem sumere: et nisi unum panem non habebant secum in nauī. Et pręcipiebat eis dicens: Videte et caute a fermento Phariseorum, et fermento Herodis.

Obliti sunt secum sumere qui sufficeret, panem: forte fidentes miraculis quinque panum & septem panum. Fermentum autem vocat improbos mores peruersamq; doctrinam Phariseorum, cum quibus Sadducei & Herodianī societatem inierant ad perdendum Christum. De quibus & eorum fermento, dictum est Matth. 16.

Et cogitabant ad alterutrum dicentes: Quia panes non habemus. Quo cognito, ait illis Iesus: Quid cogitatis quia panes non habetis? Nondum cognoscitis nec intelligitis: adhuc cęcatum habetis cor vestrum? oculos habentes non videtis? et aures habentes non auditis? † nec recordamini quando quinque panes fregi in quinque millia? † Ioā. 6. d. Mat. 16. b. Luc. 12. a.

Tempus improperandi duplex expectauit: primum de duplici miraculo panum in quo nondum agnouerunt illum? Tum etiam vt eos solos argueret, ne coram multitudine eos confunderet, increpat itaque eos ab omnibus sensibus, qui fidei cognitioni subseruire poterant.

Et quot cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei: Duodecim. Quando et septē panes in quatuor millia, quot sportas fragmentorum tulistis? Et dicunt ei: Septem. Et dicebat eis: Quomodo nondum intelligitis?

Ea duo pręcipuē miracula improperat, & in memoriā reuocat, quibus eius virtutem intelligere debuerant, & illum agnoscere. Quasi diceret: Quomodo hæc duo miracula panum non intelligitis diuinę esse virtutis?

Et veniunt Bethsaidam, et adducunt ei cęcum: et rogabant eum vt illum tangeret. Et apprehensa manu cęci, e-
duxit eum extra vicum, et expuens in oculos eius, impo-

fitis manibus suis, interrogavit eum si quid videret.

De hac curatione cæci solus Marcus loquitur. In qua pulchrè philosophatur Caietanus de suo addens, quòd cæcus iste non fuerit cæcus à natura: cùm tamen de eo scriptura nihil dicat. Et ideo quòd ea quæ erant faciliora Iesus difficiliter curat: vtpote non solo verbo, sed adhibito aut tactu, aut alio extrinseco: quasi verò cæcum illù à natiuitate sputo & luto adhibitis curauerit.

Et aspiciens ait: *Video homines velut arbores ambulantes.*

Græci habent: *Video homines: quoniam velut arbores video ambulantes.* Imperfectè enim videbat, nec verè sciebat an homines essent, quos videbat veluti arbores. Conijciebat tamen homines esse quos ambulantes videret. Ambulantes autem non debet referri ad arbores: quoniam Græcum verbum *ὄνδρα*, quod significat arbores, neutri generis est, & *πῶμα τῶν ἀνδρῶν*, id est ambulantes masculini.

Deinde iterum imposuit manus super oculos eius, & cæpit videre, & restitutus est, ita ut clarè videret omnia.

Aliud legisse videtur interpret. Nam Græca habent: *καὶ ἐποίησεν αὐτὸν ἀναβλέψαι*, id est: Et fecit eum respicere. Paululùm enim videre cœperat: cùm verò rursùm manus imposuisset, planè videre fecit.

Et misit illum in domum suam, dicens: *Vade in domum tuam: & si in vicum introieris, nemini dixeris.*

Cùm vicum dicit, Græcè est, *κώμην*, quod significat vicum, oppidulum, villam, aut pagum. Græci codices tamè hic variant. Quidam habent *μηδὲ εἰς τὸν κώμην εἰσελθὼς μηδὲ ἐπιπτεῖν ἐν τῇ κώμῃ*, id est, neque in vicum ingrediaris, neque cuiquam in vico dixeris. Noster autem interpret legit: *καὶ εἰς τὸν κώμην εἰσελθὼς μηδὲν εἰπὼς μηδὲν τῇ κώμῃ*, id est, & si vicum ingressus fueris, nemini dixeris, ne in vico quidem. Cæcum autem curaturus dominus extra vicum & pagum eduxit, nolens tunc eiusmodi miraculum innotescere: curatumq; in domum remisit. Quòd si in se pagum rediret, vetuit cuiquam miraculum indicare. Certè nulla causa videtur cur ab ingressu pagi Christus eum arceret, qui fortasse pagi illius incolæ erat. Et si ingressum in pagum prohiberet, non subderet nemini dixeris in pago. Cur autem accepta à se be-

neficia

nescia aliquos Christum voluit celare, alios palàm prædicare, solus ipse nouit. Ideo altiori egent indagine.

† *Et ingressus est Iesus & discipuli eius in castella Cæsariæ & Philippî: & in uia interrogauit discipulos suos, dicens: Quem me dicunt esse homines? Qui responderunt illi, dicentes: Alij Ioannem Baptistam, alij Eliam, Alij uerò quasi unum de prophetis. Tunc dicit illis: Vos uerò quem me esse dicitis? Respondens Petrus ait ei: Tu es Christus.* †Mat. 16.d. Luc. 9.c.

Apostolos extra Iudææ fines educit, ut ab eis fidei confessionem liberam acciperet, ne inter Phariseos talem facti formidarent. Et primùm rogat eos de opinione populari, non Phariseorum, quos sola inuidia duci uidebat: & inde super eorum opinione interrogat, ad quod Petrus tanquam ardentior primus respondit: Tu es ille Christus, & uerus Messias hactenus expectatus, Mattheus addit, tu es Christus filius Dei uiui.

Et comminatus est eis ne cui dicerent de illo.

Quâuis in Iudæa palàm discipuli cõfiterentur Christum esse Deum, prohibentur tamen ipsum inter gentes talem esse, donec tempus congruum adueniret prædicare, ut post sancti spiritus missionem ad hoc ipsos mitteret: & ut doceret humilitatem, & mundi principem falleret.

† *Et cepit docere eos quoniam oportet filium hominis pati multa, & reprobari à senioribus, & à summis sacerdotibus & scribis, & occidi: & post tres dies resurgere.* †Mat. 16.g.

Quoniam per mortem perueniendum erat ad gloriã, mortis periculum Christus discipulos docuit non esse formidandum, sed post mortem eius prædicandum, & illis subeundum.

Et palàm uerbum loquebatur. Et apprehendens eum Petrus, cepit increpare eum. Qui conuersus, & uidens discipulos suos comminatus est Petro, dicens: Vade retrò post me satana, quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum.

Palàm loquebatur Græcè παρρησια, id est, liberè & magnam fiduciam, ac manifeste sine quouis tegumento annunciabat illis suam mortem & resurrectionem. Quæ

cùm increpasset Petrus, & Petrum ipse increpauit, dicens: Vade post me satana, q. d. Cur mihi aduersarius es, qui me paulò antè Dei filium confitebaris, sequere sententiam meam. Volens enim præire, scandalum mihi es. *Et conuocata turba cum discipulis suis, dixit eis: † Si quis vult me sequi, denegat semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eam: qui autem perdidit animam suã propter me, & Euangelium, saluam faciet eam.*

† Mat.
10. f.
Luc. 9. c.
14. b. &
17. g.
De sacra.
vult. ca.
1. §.
Quia ve-
ro.
Ioã. 18. d.

Hic seipsum denegat, qui quod fuit in peccatis solitù vitæ in spiritus nouitate. Si fuerit superbus, fiat humilis, si luxuriosus, fiat castus, & sic de quacunque impietatis culpa: sed & quemadmodum Christus vt saluam faceret animam nostram, animam suam, et vitam exposuit, ita qui voluerit animam suam in futura saluare gloria, non formidet eam pro fidei tuitione & Christi amore ponere. *Quid enim proderit homini, si lucretur mundum totum, & detrimentum animæ suæ faciat? Aut quid dabit homo comutationis pro anima sua?*

Si solius animæ salutem præcipuè quærere oportet, quid proderit homini totum mundum lucrari & animã suam perdere: quandoquidem & mundus & omnia quæ in mundo sunt, mortalia & corruptibilia sunt, anima verò immortalis & incorruptibilis, & ideo horum delectatio & voluptas mortalis, animæ verò perditio supplicium consequitur perpetuum: propterea saluti animæ nihil comparandum, & vitæ eius æquiparandum.

† Matth.
10. d.
Luc. 9. c.
11. b.

† *Qui enim me confessus fuerit & verba mea in generatione ista adultera & peccatrice, & filius hominis confitebitur eum cùm venerit in gloria patris sui cum angelis suis.*

Græci legunt *ὁς γὰρ ἀνέσται Χύρην* id est, qui enim confusus fuerit in me siue quem mei puduerit, sicut plerique legunt. Nec enim credere sufficit sed & palã Christum eius quæ fidem in necessitate confiteri, etiam vsque ad mortem & palã prædicare, non obstante periculo mortis.

CAPVT NONVM.

Christus coram tribus discipulis Moyse & Elia testibus transfiguratus est, sub Elia nomine suum præsignat aduentum. Lunaticum curauit, quem discipuli curare non poterant, quibus passionem suam prædicit, & ordinem inter eos posuit, scandalum vitare præcipiens per abscissionem pedis, & oculi auulsionem.

ET dicebat illis: Amen dico vobis, quia ¶ sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute. †Mat. 16. g. Luc. 9. d.

Matthæus dicit: donec videant filium hominis venientem in regno suo, quorum prope eadem est sententia, quæ ibi explicata est: tamen propter ea quæ ibi dicta sunt, quidam hunc locum intelligunt regnum Dei veniens in virtute: quidam intelligunt ipsam Christi resurrectionem, per quam verè regnare cœpit, deiicta morte ac diabolo, iam nõ vltra moriturus. Sed restat serupus, cur diceret: Quidam, cum nulli antè mortui sint. Quare vel de extremo iudicio, ac de Ioanne Enangelista, intelligendus est hic locus: vel de vniuersali Euangelij publicatione, quæ facta est circiter vigesimum annum a passione Christi: quam quidam ex Apostolis ac discipulis Christi viderunt, quidam non, vtpote Iacobus Zebedæi, Stephanus, atque alij multi. Alij ipsam intelligunt transfigurationem, in qua tres illorum viderunt Dei gloriam, in qua venturus est ad iudicium.

¶ Et post dies sex assumpsit Iesus Petrum & Iacobum & Ioannem: & duxit illos in montem excelsum solus, & transfiguratus est coram ipsis. Et vestimenta eius facta sunt splendentia & candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere. Et apparuit illis Elias cum Moyse, & erant loquentes cum Iesu. Et respondens Petrus, ait Iesu. Rabbi, bonum est nos hic esse: & faciamus tria tabernacula: tibi unum, Moysi unum, & Eliae unum. †Matth. 17. a. Luc. 9. d. 2. Pet. 1. d.

Neq; contrarius est Lucas, dicēs: post dies octo, quia

primum & postremum nominavit, hos autem Mattheus & Marcus omiserunt. Hos autem tres præ cæteris sicut & aliis, assumpsit, Petrum, quia præ cæteris diligebat eum: Ioannem, quia plus alijs diligebatur ab eo: Iacobum autem propter virtutum excellentiam, & in Iudæos zelum. Et in formam beatorum corpus suum ostendit, manens quidem in eadem figura & essentia, specie tamen eius in Dei & beatorum figura mutata. Et quia vulgus ipsum dicebat vel Moysen vel Eliam vel Ioannem, aut aliquem prophetarum, ideo voluit Moysen & Eliam præcipuos inter prophetas sibi assistere, & tanquam famulos & inferiores seruos sibi famulari: Moysen inquam qui mortuus erat, & Eliam qui nondum mortuus est, ut fe mortis ac vitæ dominum assereret.

Non enim sciebat quid diceret: Erāt enim timore exterriti.

Nam si tria condidissent tabernacula, quæ fuisset utilitas, & quomodo condere potuissent, quibus summa paupertas esset, & inopia.

Et facta est nubes obumbrans eos. Et venit vox de nube, dicens: Hic est filius meus charissimus, audite illum. Et statim circumspicientes neminem amplius viderunt, nisi Iesum tantum secum.

Et merito nubes apparuit circumdans eum, de qua dicitur Psalm. 103. Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulat super pennas ventorum, A qua quidem nube pater filium suum contestatus est sicut prius in baptismo eius.

Et descendentes illis de monte præcepit illis ne cuiquam quod viderent, narrarent, nisi cum filius hominis à mortuis resurrexerit.

Frustra enim ista narrassent, quia vix persuadere potuissent, nisi prius visa eius post passionem resurrectione. Et iterum Phariseos & cæteros eius æmulos magis in eius invidiam exacerbassent & excitassent.

Et verbum continuerunt apud se, conquirentes quid esset: Cum à mortuis resurrexerit. Quid ergo dicunt Pharisei & scribe: quia Eliam oportet venire primum

Quod resurrectionis suæ meminerat, quam non ante aduentum Eliæ fore putabant. Ideo conquireunt inter

se Græ-

✠ Psal.
103. a.

† Matt.
17. c.

† Mala.
4. b.

se Græcè *ἠγορεύοντες*, id est altercantes, & disputantes inter se quid illud esset, cùm à mortuis resurrexerit, id est, quid sibi illa verba vellent. De hac autem disputatione, Vide Matth. 17.

Qui respondens, ait illis: *Elias cùm venerit primò restituet omnia. Et quomodo scriptum est † in filium hominis ut multa patiatur, & contemnatur. Sed dico vobis † quia † Elias venit, († fecerunt illi quæcunque voluerunt) sicut scriptum est de eo.*

† Isai. 3.

b.

† Mala.

4. b.

Vt multa patiatur & contemnatur, id est, quemadmodum de filio hominis scriptum est fore ut plurima tolleret, & respectui haberetur, supplenda est hoc loco tam Græcè quam Latine eclip̄sis, scilicet, ita fiet, aut quid simile. Deinde probat fore ut multa patiatur: Sed dico vobis quia Elias venit, & fecerunt illi quæcunque voluerunt, sicut scriptum est de eo, id est quemadmodum scriptum erat: Elias, id est, Ioannes in spiritu Elie veniet, quem occiderunt: ita sicut de filio hominis scriptum est fore ut multa patiatur & contemnatur, sic fiet. Nam quod hic scribitur: sicut scriptum est de eo, referri non debet ad id quod immediatè præcessit: & fecerunt ei quæcunque voluerunt, quod per parenthesim legendū est. Sed ad illud Elias venit, sicut scriptum est de eo. Nā Ioannis mortem prophetatam non legimus.

† Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, & Scribas conquirentes cum illis.

† Matth.

17. c.

Luc. 9. c.

Veniens à monte cùm tribus discipulis, coram quibus transfiguratus est, reperit reliquos nouem, quos apprehenderant Scribæ tentantes subvertere illos, & auertere à sequela Christi, cum quibus disputabant de Christo & eius virtute: vnde dicit conquirentes cùm illis, quod Græcè dicitur *ἠγορεύοντες*, id est, altercantes & disputantes cum illis.

Et festim omnis populus videns Iesum stupefactus est, & expauerunt: & accurrentes salutabant eum.

Græcè tantum est *ἠξέθη μβηθη*, id est, obstupuit, & accurrentes salutabant eum. Hoc insolitum turbæ facinus, solus ut pleraque recitat Marcus, arbitrandū est ex domini trāsfiguratione reliquias diuini illius splendoris

in vultu eius apparuisse, vnde attonitæ turbæ accurrere,
& eum salutare cœperunt.

† Matth.
17. d.
Luc. 9. c.

Et interrogavit eos: † Quid inter vos conquiritis. Et respondens vnus de turba, dixit.

Græcè pro eos est *ῥαμματάς*, id est, Scribas. Interpres legit *ἀυτάς*, id est, eos, vt intelligas d e scribis & discipulis inter se altercantibus. Pro eo vero Interpres vertit: Quid conquiritis inter vos? Interpres legit *ἐαυτάς*, Græca habet *ἀυτάς*, id est, qd altercamini cū illis? Nihil aut refert quod ad sensum attinet, vtrū legas: qd altercamini cū illis, an quid altercamini inter vos? vel inuicē.

Magister, attuli filium meum ad te habentem spiritum murum, qui vbicunque eum apprehenderit alliat illum, & spumat, & stridet dentibus, & arescit. Et dixi discipulis tuis vt eijcerent illum, & non potuerunt. Qui respondens ei dixit: † O generatio incredula, quandiu apud vos ero? quandiu vos patiar? afferte illū ad me. Et attulerunt eum.

† Matth.
17. c.
Luc. 9. c.

Cū non istum Christus interrogaret, sed aut scribas & discipulos simul altercantes quid inter se altercantur, bene pro omnibus respondet Lunaticus pater, qui illis altercandi causā fuerat. Cū enim Lunaticum discipulis curādum obtulisset, neque curare illi potuissent, dubium non est quin de hac impotentia præcipuè altercarentur Scribæ cum discipulis. Et ideo non ad patrem Lunatici, non ad discipulos, sed ad peruicaces Scribas sermonem vertit dominus: de quo & Lunatici miraculo, & toto contextu Marci, vsque ad hunc locum. Et inde profecti, vide Mat. 17. d.

Et cū vidisset eum, statim spiritus conturbauit illum, & elisus in terram voluabatur spumans. Et interrogavit patrem eius: Quantum temporis est, ex quo ei hoc accidit? At ille ait: Ab infantia, Et frequenter eum in ignem, & aquam misit vt eum perderet. Sed si quid potes adinua nos, miserus nostri. Iesus autem ait illis: Si potes credere omnia possibilia sunt credenti.

Conturbauit illū Græcè dicitur *ἐσθραφέ*, id est discerpit. Interpres legisse videtur *ἔσραφέ*, id est, deturbauit, cōturbauit. Elisus in terram, Græcè dicitur, *πίσω*, id est, cades

cadens in terram volutabatur. Sed sinebat eum Christus tanta pati, vt pater eius postquam sanum videret filium, agnosceret à quâtis calamitatibus videret liberatum filium, considerato tempore infirmitatis, & periculis quibus subiectus fuerat.

Et continuo exclamans pater pueri, cum lachrymis aiebat: † Matth.

Credo domine, adiuua incredulitatē meam. † Et cum vi-

disset Iesus cōcurrentē turbam, comminatus est spiritu immundo, dicens: Surde & mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo: & amplius ne introcas in eū. Et exclamans, & multum discerpens eum, exiit ab eo, & factus est sicut mortuus: ita vt multi dicerent: quia mortuus est. Iesus autem tenēs manum eius, eleuauit eum, & surrexit.

Cognita patris fide, quam voluntati conformabat diuinæ, iussit abire dæmonem, & respiscere dæmoniacum. Vnde clamans spiritus amplius puerum vexabat, quia coactus ab eo recederet. Puerum verò quasi mortuum reddidit, vt magis admirandum redderetur miraculum, quo non solum Lunaticum curat, sed & ipsum suscitare creditur.

Et cum introisset in domū, discipuli eius secretò interrogabant eū. Quare nos nō potuimus eicere eum? & dixit illis: Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione & ieiunio.

Christum interrogat, ne forte perdidissent, quam dominus illis prius contulisset virtutem. Oratio autē mentē à terrenis, quibus innititur dæmon, ad cœlestia erigit, ieiunium verò cerebrum à fumis & vaporibus à stomacho ascendētibus vacuat, quæ maximè mentem perturbant, illamq; confundunt. His igitur iunctis mens à talibus phantasmatis redditur libera.

† Et inde profecti pr. etegrediebantur Galileam, nec vole-

bat quenquam scire: Docebat autem discipulos suos, & dicebat illis: quomodo filius hominis tradetur in manus hominum, & occident eum, & occisus tertia die resurget.

Græcè ἀπεπορεύοντες: παρὰ αὐτὴν in compositione cum significet clam, significare potest hoc loco, quod clam per Galileam iter facerent. Vnde & Marcus subdit: nec volebat quenquam scire.

At

† Matth.
18. a.
Luc. 9. f.

At illi ignorabant verbum, & timebant interrogare eum.
† Et venerunt Capharnaum. Qui cum domi essent, interrogabat eos: Quid in via tractabatis? At illi tacebāt. Siquis dem in via inter se disputauerāt quis eorum maior esset.

Id est, ignorabant quid illud esset quod de morte sua & resurrectione Christus illis dixisset. Miror autem hoc loco Caietani ignorantiam: qui totam hanc sententiam superfluere dicit, neq; Græcè haberi. Sed excuso hominis ignorantiam: qui ne Græcè quidem legere nouerat. Fortasse cōsultō reus, Aldinum tantum exemplar habebat, ubi sententia illa deest: cum cætera exemplaria, tam impressa quàm manu descripta habeant. Magis miror librarium quendam audaculum expunctionis notam, sententiam illam conclusisse: tanquam Græcis deesset. Nec certe superfluit, quod Lucas 9. cap. addit. Quasi diceret Christus, vt plerunq; superius: Ad hoc filius hominis venit vt per mortem & resurrectionem suam mundum viuificet. Quod verbum Dei dispensatione ignorabant, tanquam adhuc minus prouecti, vt nec ad diuinum adhuc possent mysterium peruenire. De morte non dubitabant, genus verò mortis ignorabāt, & resurrectionem minus tanquam inauditum credebant. Interrogati verò à Christo præ pudore quasi iam conuicti, tacebant.

Et residens vocauit duodecim, & ait illis: Siquis vult primus esse, erit omnium nouissimus, & omnium minister. Et accipiens puerum, statuit eum in medio eorum: quem cum complexus esset, ait illis: Quisquis vnum ex huiusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit: & quicumque me suscepit, non me suscepit, sed eum qui misit me.

Quoniam audierat regni cælorū clauēs Petro missas & rursus ipsum cum Iacobo & Ioanne assumptū tanquam à secretis Domini, inde cœperunt inter se de primatu cōtendere, quasi arbitantes illos tres cæteris præferēdos, vel saltē Petrum aliorum prælatū. Quorum ambitionē humilitate curare contendit, puerorū exemplo.

† 1. Cor.
12. a.

Respondit illi Ioānes, dicens: Magister, vidimus quēdam in nomine tuo eijcientē demonia, qui non sequitur nos, & prohibuimus eū. Iesus autē ait: Nolite prohibere eum. † Nemo est enim

enim qui faciat virtutē in nomine meo, & possit citō male loqui de me. Qui enim non est aduersum vos, pro vobis est.

Hoc Ioannis factō & Christi responsione, docemur primū in primitiua Ecclesia etiam improbos in Christi nomine miracula fecisse, dæmoniaq; eiecisse, nimirū vt latius cæleriusq; Christi potentia innotesceret: cuius inuocatione à ministris etiam suis dæmon exire cōpelleretur. Nihil ergo mirum si nunc etiam ab exorcistis sacerdotibus, indignam Christiano vitam degentibus, in Christi nomine dæmones adiurentur, & exire compellantur. Secundō docemur neminem esse prohibendum qui Christi gloriam ac fidem promoueat, quātumcunque perperam ille viuat. Quod & nos docuit Paulus ad Philipenses. i. dicens: ✠ Quidam propter inuidiam & contentionem, quidam autem & propter bonā voluntatem Christum prædicant: Deinde subdit: Quid enim dum omnimodo siue per occasionem, siue per veritatem CHRISTVS annuncietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.

†Phil. i. b

Quisquis enim potum dederit vobis calicem aque frigide in nomine meo, quia Christi estis: Amen dico vobis, nō perdet mercedem suam.

Arguit Christus à minori ad maius, quōd si quis aquā in nomine Dei dederit, mercedem & temporalem & æternam mereri poterit, quanto si panem vel vinum, aut rem maioris æstimationis, digniori & maiori mercede dignus efficietur, & erit. Hoc autem Matth. 10. planius interpretatur.

✠ Et quisquis scandalizauerit vnum ex his pusillis credentibus in me, bonum est ei magis si circumdaretur mola asinaria collo eius, & in mare mitteretur. Et si scandalizauerit te manus tua, abscinde illā. Bonum est tibi debilem introire in vitā, quā duos pedes habentē ire in gehennam, in ignem inextinguibile: vbi vermis eorū non moritur, & ignis non extinguitur. Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum: Bonum est tibi claudum introire in vitam æternam, quā duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis, vbi vermis eorum non moritur, & ignis nō extinguitur.

✠ Matth.
10. g.
& 18. a.
Lu. 17. a.

tinguitur. Quod si oculus tuus scandalizat te, eijce eum: Bonum est tibi iuscum introire in regnū Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis: † Vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.

† Isa. 66. g

✠ Hier. in
18. cap.
Matth. a.

Hieron. ibidem. Rectē igitur qui scandalizari potest, pufillus appellatur, quia magnus quicquid patiat, non declinet à fide. ✠ Secundum ritum prouinciæ loquitur de mola alinaria, quo maiorum criminum ista apud veteres Iudæos pœna fuit: vt in profundum, ligato saxo ad collum rei, demergerentur. Sesus igitur orationis est: Expedir, id est, multo melius est pro culpa breuem pœnam sustinere, quàm æternis seruari cruciatibus. Quantum autem scādala cauere debeamus, insinuat, & imprimis eos qui scandalizant, cū parū distet in vitio fallere vel falli: Scandalizat autem qui dicto vel facto minus recto occasionem dat ruinae. Quod autem manus, pedis, oculiue scandalum vitare iubet, non de membris corporis intelligit, sed vel de cognatis, amicis, vel ministris, vel de his cum quibus iniquam degunt vitam, qui membrorum vice communicantur: quos vitare tene-mur, si nobis peccati periculum afferant, & cum quibus absque peccato conuiuere non possumus, absque quibus satius est vitam ingredi perpetuam, quàm cum illis, ignem æternum. Hic autem ignis ardorem pœnæ inferni extrinsecus aduenientis designat: vermis verò pœnæ conscientia intrinsecus mordere non cessantis.

† Distin. Omnis enim igne salietur, & omnis victima sale salietur.
43. cap. † Bonum est sal: quod si sal in falsum fuerit, in quo illud con-
ditis. Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos.
Matt. 5. b. Quæ enim victima sale salietur, vermis putredinem ar-
Lu. 14. g. cet: quæ verò igne sale asperso, carnem quoque sale con-
sumit. Sal ergo dulcedinem sapientia, ignis spiritus sancti gratiam designat, & quemadmodum iuxta legem omnis victima sale conditur, sic oportet omnia facta, quæ accepta speramus futura, quasi gratam victimam, diuino sale condiri. Quod autem dicit: habete in vobis sal, & pacem habete inter vos, ad id spectat quod prius discipuli inuicem super primatu disputarent, neque enim maior rerum oritur perturbatio, neq; grauiora nascuntur

tur scandala, quàm ubi præesse homines inter se contendunt. Quod ut discipuli inter se vitent, & curèt maximè humilitatem, hortatur eos Dominus. Neque abs re falis vititur similitudine. Salis enim est conferuare salita ne putrefiãt: Ita igne tribulationis saliri oportet electos, ne per prosperitatis elationem putrescant. Et omnis inquit victima sale salietur, id est, quemadmodum in lege omnem victimam sale saliri oportebat: ita omnis verè Christianus via Dei hostia & victima & sale ignis, hoc est tribulationis & sale prudetiã saliri debet. Reliquum vide Matth. 5. Ibi: Bonum est sal, &c.

CAPVT DECIMVM.

Diuortium omnino prohibet, paruulis benedixit, diuites à pauperibus segregat, præmium cuncta linquentibus assignat: ex matris filiorum Zebedæi refutatione, docet in dominio non esse quærendam super alios reuerentiam, & tandem Iericho præteriens, cæcum illuminat.

E† Tinde exurgens, venit in fines Iudææ ultra Iordanem, & conueniunt iterum turbæ ad eum, & sicut consueuerat, iterum docebat illos. Et accedentes Pharisei interrogabant eum: † Si licet vivo uxorem dimittere, tentantes eum. At ille respondens dixit eis: Quid vobis præcepit Moyses? Qui dixerunt: † Moyses permisit libellum repudiij scribere, & dimittere. Quibus respondens Iesus ait: Ad duritiã cordis vestri scripsit vobis præceptum istud, ab initio autem creaturæ, † masculinum & feminam fecit eos Deus. † Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem, & adheret ad uxorem suam, & erunt duo in carne vna. Itaque non sunt duo, sed vna caro. † Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet.

Quanto Pharisei maiorem pararent calumniam, tanto Christus suam temperabat responsionem. Tentabant ergo eum an doceret contraria castitati, an concederet contraria legi Moyfi. Interrogant igitur an quavis ex causa homo diuortium ab vxore sua facere licitè possit. Quod si licere respõdisset, opposuissent doctrinam eius qua priù hoc docuisset. Sin verò nõ licere, opposuissent legem

† Matth.
19. a.

† Mat. 15.
c. & 19. a.
Deuter.
24. a.

† Gen. 1. d

† Gen. 2. d

† 29. q. 2.
cap.

Dictũ est

† Matth.

19. a.

Eph. 5. d.

1. Corin.

7. d.

legem de repudio. Vtrunque ita temperavit, vt nec replica pateret locus. Quo ad legem inquam, quia illam Moyses statuerat, quasi inuitus ad duritiam cordis eorum, vt maiora mala scilicet vxoricidiū vitarent ad quod maximè procliuēs essent. Quo verò ad diuinum preceptum non sic erat ab initio creaturæ: In quo creauit scēminam ex viro non scēminas, vt vnus vnam tantū haberet: quod per Dei præceptum per Adam inductum, & quasi prophetatum. Quia sicut coniunctio animorū per charitatem & mutuam dilectionem vnam facit animam, iuxta illud act. 4. Multitudinis credentium erat cor vnū & anima vna: Ita corporum coniunctio, vnam carnē faceret. Propterea quod Deus coniunxit per naturam, lex humana dissoluere nequit. Et sic præter naturā ac præter legem esset diuortium.

Et in domo iterum discipuli eius de eodem interrogauerūt eum. Et ait illis: † Quicumque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam. Et si vxor dimiserit virum suum, & alij nupsierit, mœchatur.

† De eo q

cogno.

cōsanguini.

cap.

Discreti-

onem.

Matt. 5. c.

& 19. b.

Luc. 16. d.

† Matth.

19. b.

Luc. 18. c.

† Et offerebant illi paruulos vt tangeret illos. Discipuli autem comminabantur offerentibus. Quos cum videret Iesus indignè tulit: & ait illis: Simite paruulos venire ad me, & ne prohibueritis eos: talium enim est regnum Dei. Amen dico vobis: quisquis non receperit regnum Dei velut paruulus, non intrabit in illud. Et complexans eos, & imponēs manus super illos, benedicebat illos.

Cum iuxta Matthæum Christum maximè laudasset Eunuchos propter corporis munditiā, existimantes nullos corpore pueris mundiores, nec attendentes mundi-

tiam

tiam voluntatis & virtutem continentiae plus Deo placere quam continentiam vel munditiam puerilem corporis, offerebat illi paruulos vt illis benediceret. Quod cum discipuli indignè ferrent, increpat eos dominus, quia talium, non istorum, nisi perseuerent, & in fine tales & adeo mundi reperiantur, est regnum caelorum.

† Et cum egressus esset in via, procurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum dicens: Magister bone quid faciam vt vitam æternam percipiam? Iesus autem dixit ei: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi vnus, Deus: Præcepta nostri: † Ne adulteres: Ne occidas: Ne fureris: Ne falsum testimonium dixeris: Ne fraudem feceris. Honora patrem tuum & matrem.

Nec erat hic adolescens dolosus, sed vitæ æternæ cupidus, aliàs Christus intuens illum non dilexisset. Cum verò Christum vocasset bonum, non se negat Christus bonum, sed se Deum esse significat, sicut nec se magistrū bonum negat, sed nullum absque Deo bonum esse insinuat. Præcepta autem ad proximum magis necessaria illi asserit ad pacificum conuictum, & vitam æternam consequendam.

At ille respondens ait illi: Magister, hæc omnia obseruaui à Iuuentute mea. Iesus autem intuitus eum, dilexit eum, & dixit ei: Vnum tibi deest. † Vnde, quaecunque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelo: & veni, sequere me. Qui contristatus in verbo abiit merès. Erat enim habens multas possessiones.

Nec simpliciter hic mentitus videtur, dicens se hæc mandata secundum legem impleuisse. Lex autem vt inquit Paulus 7. ad Hebr. nihil ad perfectum adduxit, vt igitur perfectus esset hic adolescens, opus erat ipsum sequi Christum, qui legem perfecit, vt pote quæ duceret ad vitam æternam: quod non fecerat lex vetus, quæ terrena promittebat, & possessiones plurimas permittebat. Vnde hic inter vtrunque anxius priscam maluit sequi consuetudinem quam nouam proflequi.

Et circumspectus Iesus, ait discipulis suis: † Quam difficile qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt? Discipuli

† Matth.
19. d.
Luc. 18. d

† Exod.
20. b.
Rom. 8. a
Gal. 4. b.

† 14.
quest. 1.
cap. 1.
Mat. 19. e
Luc. 12. d
18. d.

† Matth.
6. d.
Luc. 12. d
1. Cor.

7. c.
Mat. 19. f
Luc. 18. c

T autem

autem obstupescēbat in verbis eius. At Iesus rursus respōdens, ait illis: Filioli, quā difficultas est confidentes in pecunijs, in regnum Dei introire?

In hoc quod dicit pecunias Græcè est χρῆματα, à verbo χρῆσθαι, quod est expēdere, cōsumere, propter χρῆσθαι, quod est idem quod usus, quibus igitur pecunijs utendum est ad necessitatem, nec recondendum propter auaritiam. Quoniam sapientia abscondita, & thesaurus inuisus, quæ utilitas in vtrisque. Ecclesiastici. 20. & 41. Facilius est Camelum per foramen acus transire, quā diuitem intrare in regnum Dei. Qui magis admirabantur dicentes ad semetipfos: Et quis potest saluus fieri? Et intuens illos Iesus, ait: Apud homines impossibile est, sed non apud Deum. Omnia enim possibilia sunt apud Deum.

Hic suo more Philosophans Caietanus, transire inquit, pro ingredi: & hinc firmatur quod Matthæi. 16. excolendo hæc scripsimus. Foramen acus esse nomē proprium portæ, vel certi angusti transitus. Huic enim consonat vocabulum illud ingredi: quasi verò aut ingredi, aut ingredi dici non possit nisi quod pedes habet. Neque filum per foramen acus ingredi possit, ac ideo necesse sit fingere Ierosolymis portam quādam angustam, per quam ingredi non posset Camelus. Nec si Camelus pro animali sumamus, salua possit esse lectio nisi portam illam fingamus: Cū vt ita dicam impossibile magis sit Camelum animal gibbosum per acus foramen transire, quā per angustam portam, imò omnino impossibile. Vult enim probare C H R I S T U S quòd plane apud homines impossibile sit diuitem saluari, nunc expendamus quæ ad ius capitis literam faciunt. Apud Matthæum autem exposuimus pro fune accipi posse camelum.

† Matt.

19. d.

Luc. 12. d.

& 18. e.

† Matt. 19.

g.

Luc. 8. e.

Et cepit et Petrus dicere: † Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Respondes Iesus, ait: † Amen dico vobis: Nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me, & propter Euangelium, qui non accipiet centes tantum nunc in tēpore, hoc domos, & fratres & sorores, & matres & filios, & agros, cū persecutionibus, & in seculo vitā æter-

nam. Multi aut̄ erunt primi nouissimi, & nouissimi primi.

Petrus ex opposito intellexit se plurima cum socijs in futuro seculo assecuturum. Vnde quærat: quid nobis restat futurum, qui reliquimus omnia, sed & secuti sumus te, qui etiam pauca reliquerat, veruntamen quæcūque possidebat. Hoc idcirco quærit pro his qui hanc viâ ingressuri essent: Ecce inquit, nec vendidim⁹ omnia nec pauperibus dedimus, ea autem amicis nostris reliquimus, veruntamen quid igitur erit nobis qui te secuti sumus? Quibus responderet Christus: quod qui etiam pauca reliquerunt, vt pleriq; mendicâtes, multo plura etiam in hoc seculo quàm vnquam ex paterna fuissent consecuti successione, & tandem si Christum ritè sequantur, vitam æternam percipient. Propterea qui in hac vita despiciuntur, non despondeant animū, maiores & priores futuri, quàm qui in hoc seculo & bonis & honoribus ad cœlum vsque extolluntur.

Erant autem in via ascendentes Ierosolymam, & præcedebat illos Iesus, & stupebant, & sequentes timebant: Et assumens iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ essent ei ventura. † Quia ecce ascendimus Ierosolymam, & filius

† Matth.
19. g.
Luc. 13. f.

hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis, & senioribus, & damnabunt eum morte & tradent eum Gentibus, & illudent ei, & conspuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum, & tertia die resurget.

† Matth.
16. c. 17.
f. 20. d.
Luc. 18. f.

Plerunq; suæ passionis & mortis supplicium discipulis suis prædixerat, & suam post hæc resurrectione, quibus non obstantibus in morte sua scandalizati sunt, quâ to magis si non eis reuelasset.

Et accedunt ad eum Iacobus & Ioannes filij Zebedæi, dicentes: Magister volumus vt quodcumq; petierimus, facias nobis. At ille dixit eis: Quid vultis vt faciam vobis? Et dixerunt: Da nobis, vt vnus ad dexteram tuam, & alius ad sinistram tuam sedeamus in gloria tua. Iesus autem ait eis: Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem quem ego bibo, aut baptismo quo ego baptizor baptizari? At illi dixerunt ei: Possumus. Iesus autem ait: † Calicem quidem quem ego bibo, bibetis, & baptismo quo ego baptizor baptizabimini:

† Matth.
20. c.

T a sedere

sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est.

Cum Iacobus & Ioannes sapius Christum audissent regnaturum, ipsi ambitione capti se primos à secretis futuros, sicut & in transfiguratione præter cæteros assumpti fuissent, Petrum tamen timebant. Ideo audientes ascensum Christi in Ierusalem, crediderunt hoc esse causa regnandi, propterea petunt vnum eorum ad dexteram sedurum in regno, alterum ad sinistram. Quibus respondet suam in eos retorquens ambitionem. Potestis inquit, calicem mortis & passionis bibere, & baptismum sanguinis suscipere quos ego breui sum passurus? Quod non intelligentes, tanquam audaculi respondent: Possumus: omnia promitterent, vt petitis fruerentur.

Et audientes decem indignati sunt de Iacobo & Ioanne. Iesus autem vocans eos, ait illis: † Scitis quia hi qui videntur principari Gentibus, dominantur eis: & principes eorū potestatem habent ipsorum. Non ita est autem in vobis: sed quicumque voluerit fieri maior, erit vester minister: & quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium seruus. Nam & filius hominis non venit vt ministraretur ei, sed vt ministraret: & daret animam suam redemptionem pro multis.

Non dixerat Christus duobus fratribus. Non sedebitis ad dexteram meam vel sinistram, ne illos, confunderet, sed vt omnes bene sperarent, cæteri tamen super audacia amborum indignati sunt, quamuis etiã passi fuerint repulsam, quantomagis si consecuti fuissent optatum. Quibus Christus respondit, aliam esse dominationem secularem, aliam Ecclesiasticam: quod seculares Domini maiores vocantur, & cæteris superbia præstat: Ecclesiastici verò quanto sunt altiori constituti gradu, tanto humiliores & serui aliorum esse debent, & cæteris ministrare. Exemplum autem, à seipso tradit, qui non petierit ab illis famulatum aut ministerium, sed oppositum, quia semper paratum se exhibuerit ad ministrandū.

† Matth.
20. g.
Luc, 13. g.

† Et veniunt Iericho: & proficiscente eo de Iericho, & discipulis eius, & plurima multitudini filius Tymæ Barimeus

meus cæcus, sedebat iuxta viam mendicans. Qui cum audisset quia Iesus Nazareus est, cepit clamare & dicere: Iesu fili David miserere mei. Et comminabantur ei multum ut taceret. At ille multo magis clamabat: Fili David miserere mei.

Quod hic in vno cæco factum dicit Marcus, in duobus factum Matthæus dicit: neque propterea Marcus contrarius est. Cui cum vnum esset amborum miraculum, sufficere visum est cæci vnus meminisse, nempe celebrioris. Quippe cuius nomen recitat, Bartimæum vocans. Videtur & Lucas non nihil à Matthæo & Marco dissentire, quem suo loco ceciliabimus. Superest ea quæ ad literam faciunt, explicare. Quid sit autem Bartimeus, explicat textus, scilicet filius Timæi. Bar enim filium Hebræis significat.

Et stans Iesus præcepit illum vocari. Et vocant cæcum, dicentes ei: Animæquior esto, surge, vocat te. Qui proiecto vestimento suo exiliens, venit ad eum. Et respondens Iesus dixit illi: † Quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei: Rabboni vt videā. Iesus autē ait illi: Vade, fides tua te saluum fecit. Et confestim vidit, & sequebatur eum in via.

Stat Christus quotiens expetit auxilium eius vt A&7. Stephanus inter manus tyrannorum vidit Iesum stantem à dextris virtutis Dei. Tunc iubet pœnitentes & egenos ad se venire per Apostolos, & eos qui curam habent inferiorum. Vocâtes autem aiunt: Animæquior esto, &c. Græcè dicitur θαρσῆ, id est, bono animo esto, siue confide. Quoniam filius David vt talis cæcos illuminare non potest, sed filius Dei, opus est igitur filium David credere filium Dei esse, vt oculi illuminentur: quod vt credidit, visum recipere meruit, & à Christo audire: Fides tua te saluum fecit.

CAPVT VNDECIMVM.

Christus super adductum à discipulis pullum Ierusalem cum honore ingressus reuertitur in Bethaniam: In crastino Ierusalem rediens, sicum maledicens arefcere facit: videntes & euentes è templo eijcit, nec qua hoc virtute faciat Iudæis aperit.

†Math.
20. g.
Luc. 18. g.

† Matth.
21.2.
Luc. 19. d
Ioan. 12. b

E† *T*cum appropinquarent Ierosolymæ & Bethanice ad montem oliuarum, mittit duos ex discipulis suis, & ait illis: Ite in castellum quod controuos est, & statim introeuntes illuc, inuenietis pullum ligatum, super quem nemo adhuc hominum sedit, soluite illum, & adducite. Et si quis uobis dixerit: Quid facitis? dicite, quia Domino necessarius est: & continuo illum dimittet huc.

Quod solus Matthæus asinæ meminit, Marcus & Lucas non, haud propterea contrarij, plerumq; enim quod vnum de duobus dixit, alterius autem tantum meminisse alij contenti sunt. Marcus igitur solum pullum nominat. Inuenietis inquit, pullum ligatum, super quem nemo adhuc hominum sedit: vt intelligamus omnia hæc tantum mysterij gratia fieri, quod tunc nullo egeret inuento ad iter peragendum, pullum inquam, in figuram Gentilis populi propè ad fidem venturi, & quo Christus deinceps ueheretur: Asinam vero in figuram Gentis Iudaicæ, quæ pullum tandem sequeretur: Iuxta dictum Pauli Roma. 11. Cæcitas ex parte facta est in Israël, donec plenitudo Gentium intraret. Iubentur itaque per doctrinam & miracula soluere pullum, & non solum, sed adducere ad **C H R I S T V M**: quoniam verbum Dei non est alligatum.

Et abeuntes inuenerunt pullum ligatum ante ianuam foris in biuio, & soluunt eum. Et quidam de illic stantibus dicebant illis: Quid facitis soluentes pullum? Quid dixerunt eis sicut præceperat illis Iesus, & dimiserunt eis.

Quandoquidem extra Ecclesiam non est salus, ita hic pullus extra portam foris ligatus erat. Gentilem verò populum hic pullus designare dicitur, qui funibus peccatorum idololatriæ, superstitionis, & eiusmodi à demone tenebatur ligatus, ad quem soluendum nisi Apostoli paucis resistentibus adduxerunt, qui nomine Domini audito quieuerunt.

† Matth.
21. b.

Et duxerunt pullam ad Iesum, & imponunt illi vestimenta sua. Multi aut vestimenta sua strauerunt in uia. Alij autem frondes cadebant de arboribus, & sternerunt

Et sternerant in via. Et qui preibant, & qui sequebatur, clamabant, dicentes: Hosanna benedictus qui venit in nomine domini: Benedictum quod venit regnum patris nostri David, Hosanna in excelsis.

Matthæus autem dicit, quod adductis asina & pullo vestimenta sua utriq; imposuerunt, ignorantes super que ascendere vellet: quod ad resurrectionem vsque ignorauerunt. Et tunc recolentes que dudum viderant, cognouerunt quia secundum prophetiam Zacha. scriptum erat. ✠ Zach. 9. b. Isa. 62. d. Dicite filiæ Sion: Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super pullum asinæ subiugalis: & ideo super illū vestimenta sua imponunt, & Christum super pullum sedere fecerunt. Alij viā vestimentis, alij ramis, cæteri frōdibus & floribus eius triumphum venerantes: Cæteri alta voce clamabant Hosanna in excelsis, & c.

† Et introuit Ierosolyman in templum, & circumspectis omnibus, cum iam vesperæ esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim.

† Matth. 21. b. Luc. 19. g

Ingressus ciuitatem Christus, templum prius ingressus, dans cunctis exemplum, vt primum Dei querant regnum: In quo tanquam illius dominus vndiq; prospicit expectans tempus aptum correctioni: vnde postea rediens tāquam incorrigibiles ab eo eiecit. Quo viso sub silentio secessit cum suis in Bethaniam.

Et alia die cum exirent à Bethania, esuriit. † Cumq; vidisset à longè ficum habentem folia, venit, si quid fortè inueniret in ea. Et cum venisset ad eam, nihil inuenit præter folia. Non enim erat tempus ficorum. Et respondens dixit eis: Iam non amplius in eternum ex te fructum quisquam māducet. Et audiebant discipuli eius.

† Matth. 21. b.

Sicut prius sitiens venerat ad puteum, sic modo esuriens venit ad ficū: vt humanæ carnis & salutis eius probationem exhiberet, cum fidem sitiret Ecclesiæ, & salutem esuriret humanam. Et cum potestatem vltionis haberet sicut beneficentiæ, eam maluit in plantam quam in homines exercere, quod esset hominis amator ad quem saluandum venerat: & vt Iudaicam plebem infructuosam designaret, & ob id maledictioni subiaceret.

‡ Matth. 12. b. Luc. 19. g. Ioan. 2. c. ‡ Isaïæ. 56. c. Iere. 7. b. Et veniunt iterum Ierosolymã. † Et cum introisset in templum, cepit eicere vendentes & ementes in teplo, & mensas numulariorum, & cathedras vendentium columbas euertit & non sinebat vt quisquam transferret vas per templum: & docebat, dicens eis: Nõnne scriptum est: ¶ quia domus mea domus orationis vocabitur, omnibus gentibus, vos autem fecistis eam speluncam latronum.

Nota quod Matthæus & Lucas factum dicunt die palmarum: Marcus autem die sequenti. Nota etiam Marcu hoc loco addere præter cæteros Euangelistas hæc verba: Et non sinebat, vt quisquam transferret, &c. Quod puto intelligi nõ posse de vasis ad sacrificia necessarijs, aut de vasis venalibus, aut de his quæ venum intra vasa proponebantur. Videtur quibusdam de vasis mercationis intellexisse, & non de vasis Deo dicatis. Eiectio vendentium & ementium, atq; domus Dei singularitas declarantur Matth. 21.

Quo audito principes sacerdotum & scribæ querebãt quomodo eum perderent. Timebant enim eum; quoniam vniuersa turba admirabatur super doctrina eius.

Cum audirent eum ira liberè loquentem, & tam mirabilia facientem, excogitabant inter se quomodo eum perderent: Veruntamen timebant eum propter plebem illi affectam, propter quã temerè illum occidere verebãtur.

† Mat. 17. e. & 21. c. Et cum vespere facta esset, egressus est de ciuitate, & cum mane transiret, viderunt ficum aridã factam a radicibus. Et recordatus Petrus dixit ei: Rabbi, ecce ficus cui maledixisti, aruit. Et respondens Iesus, ait illis: Habete fidem Dei. Amen dico vobis, quia quicumq; dixerit huic monti: Tollere & mittere in mare & non hæsitauerit in corde suo, sed crediderit quia quodcumq; dixerit fiat, fiet ei.

Cum tota die prædicasset, vespere egressus est ciuitatem, & vt putandum est in Bethaniam manè autem reuertentes, viderunt ficum cui maledixerat Christus, iam aruisse radicibus. Cuius recordatus Petrus, ad Christum ait: Quomodo ita repente exaruit ficus? Cui respondit Christus. Si tantã in me fidem habueritis nihil in corde hæsitantes, & dixeritis huic monti: tollere, & mittere in mare

mare, fiet quicquid petieritis. Vnde tollere & mittere imperatua sunt pascua. Non est aut hyperbolica locutio. Nam à simplici quodam Christiano tempore Iuliani translatos montes, & in mare iactatos legisse memini. Sed & Zacharias in suo monoteslero cap. 121. narrat, Gregorium Neocæsariae Ponti antistitem transtulisse montem, qui constructioni Ecclesiæ multum oberat: vt tantum constructioni Ecclesiæ loci reliquerit, quantum incolæ exigere spacium optarent.

† Propterea dico vobis, omnia quaecunque orantes petitis, credite quia accipietis, & eueniet vobis. Et cum stabitis ad orandum, dimitte si quid habetis aduersus aliquem, vt & pater vester qui in cælis est, dimittat vobis peccata vestra. † Quod si vos non dimiseritis, nec pater vester qui in cælis est dimittet vobis peccata vestra.

† Ma. 7.0.

a. & 22. c.

Luc. 11. b

Ioan. 15. b

† Mat. 6.

b. Eccle-

siastici.

28. a.

Post fidei commendationem, statim orationem & admissorum in proximum remissionem adhibet, vt eorum hæresis pateat, qui solam fidem sufficere dicunt ad iustificationem, & quod ad offensarum proximi remissionem attinet, perfecta est fides quæ per charitatem operatur: & vt dominica infert oratio: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Et veniunt rursus Ierosolymam. Et cum abularet in templo, accedunt ad eum summi sacerdotes, & scribæ, & seniores, & dicunt ei, tm qua potestate hæc facis: & quis dedit tibi hæc potestatem vt ista facias?

† Matth.

21. c.

Luc. 20. 3

Soliti sunt Iudæi cuncta Christi acta varijs agitare calumnijs, modò in virtute Beelzebub signa facere, modò superstitiosis agitari inuocationibus, nunc verò quia hæc frustra calumniati sunt, nec in his illum carperè poterunt, de eiectione vendentium & eumentium à templo & mensarum euersione, & vasa per templum deferendi prohibitione: cum sibi ipsi solis spectare & licere putarent, arguunt, & cuius virtute hæc faciat, inquirunt. Iesus autem respondens, ait illis: Interrogabo vos & ego vnum verbum, & respondete mihi, & dicam vobis in qua potestate hæc faciam: Baptismus Ioannis de cælo erat an ex hominibus? Respondete mihi.

Quoniam Ioannes baptista multa palàm de virtutibus

& excellentia eius prædicauerat, ideo vt illi suo se confodiant gladio, & sua se responsione confundât, questionum illorum non respondet tanquam indigna esset responso, sed aliam proponit, qua vel suo silentio vel sua sententia condemnêtur. An videlicet Baptisma Ioannis à Deo cœlitus esset emissum, an humanitus institutum.

At illi cogitabant secum dicentes: Si dixerimus de cœlo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis ei: Si dixerimus ex hominibus, timemus populum. Omnes enim habebant Ioannem, quia verè propheta esset. Et respondentes, dicunt Iesu: Nescimus. Et respondens Iesus, ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc faciam.

Hac quaestione perplexa quorsum euaderent ignorabant, quòd si respondissent è cœlo, dicere poterat illis: Si credidissetis ei cùm tanta de me prædicaret, nunc nõ dubitaretis in qua potestate hæc faciam: sin verò dixissent, inuentum esse humanum, totum populum habuissent contarium, & fortè seditionem in eos mouentem. Ideo dicebant: Timemus populum. Græcè est *φοβούμενοι τὸν λαόν*, quòd ad verbum significat: timebant populû: quæ est imitatio personæ Hebraica. At vetus interpres rectè personam atque aptè ad nostrum loquendû modum mutauit, vertens timemus. Erasmus autem ventus hoc loco mutare personam, non est veritus paulò ante mutare in eadem propositione vbi vertit *ἐπιταξάντων*, dixissent, quòd tamen est verbum primæ personæ pluralis, debuit ergo rectius vertere: Si dixerimus, vel si dicamus: quemadmodum noster vertere voluit interpres, & consequenter alterû sequebatur verbû. Nec Christus illis respondit: Ego nescio quòd erat consequens responsioni eorum, sed nec cum illis mentiri voluit veritatem abscondens, sed eos responsione indignos iudicâs.

CAPIT. DVODECIMVM.

Iudæos sub parabola vineæ agricolis locatæ reprobât: à Phariseis & Herodianis super censu Cæsari reddendo tentatur, Sadducæis super resurrectione, & scribæ super primo mandato respondit, viduam super ceteros duo æra in gazophylacium mittentem, laudat.

ET cepit illis in parabolis loqui: † Vineam pastinavit † Matth. 21. c.
 homo, & circumdedit sepem, & fodit lacum, & edificauit turrim, & locauit eam agricolis, & peregre profectus est. Luc. 20. b.
 Ifa. 5. a.
 Ierc. 2. d.

Hanc vineam designat per populum Iudaicum, quē pulsis gentibus in Iudæa plantauit, de quo Psal. † Vineæ de Aegypto transtulisti, eiecisti gentes & plantasti eam. † Psal. 79. b.
 Hæc parabola Matth. 21. declarata est.

Et misit ad agricolas in tempore seruum, ut ab agricolis acciperet de fructu vineæ. Qui apprehensum eum ceciderunt & dimiserunt vacuum. Et iterum misit ad illos alium seruum, & illum in capite vulnerauerunt, & contumelijs affecerunt. Et rursum alium misit, & illum occiderunt: & plures alios, quosdam cædentes, alios uerò occidentes.

Fructus illius vineæ, obseruatio erat legis præceptorū & virtutum, ad quas suis temporibus requirendas, varijs temporibus misit prophetas, etiam varios quos varijs tractabant modis, de quibus Heb. 11. † Sancti ludibria & verbera experti, in super & vincula & carceres, lapidati sunt, secti sunt, occisione gladij mortui sunt, &c. † Heb. 11. g.

Adhuc ergo unum habens filium charissimum, & illum misit ad eos nouissimum, dicens: Quia reuerbuntur filium meū. Coloni autem dixerunt adinuicem: Hic est hæres, uenite, occidamus eum, & nostra erit hæreditas. Et apprehendentes eum, occiderunt, & eiecerunt extra vineam. Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet, & perdet colonos, & dabit vineam alijs. Nec scripturam legis: † Lapidem quem reprobauerunt edificantes, hic factus est in caput anguli. A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. † Psal. 117. c.
 Ifa. 28. d.

Iudæi non contenti seruos patris familiās verberasse, A ct. 4. b.
 lapidasse, & occidisse, nisi etiam filium hæredem à quo pendebat hæreditas, occiderent ut hæreditate perfectè fruenterent, & liberè gauderent fructibus hæreditatis. Rom. 9. g.
 1. Pet. 2. a.
 Unde ab illis de tam execrabili crudelitate iudicium exigit, quod contra se ignorâtes protulerunt, quod scilicet reprobandi foret, & alij in hæreditatē inducēdi ad vineæ cultura

cultum, qui meliorem laboris sui rationem redderent, iuxta prophetiam Psal. 117. Lapidem quem reprobaucrunt ædificantes, &c.

† Matth. 21. d. † *Et querebant eum tenere, & timuerunt turbam. Cognouerunt enim quoniam ad eos parabolam hanc dixerit.*
 Luc. 19. g. *Et relicto eo abierunt.*

20. c. 22. a. Qui sibi soli sapit hoc malo ducitur, vt malus dici nolit, neque conuinci, sed statim arguentes odio habet, & fertur in vindictam, nisi timore retrahatur. Vnde Iudæi videntes se conuictos, & in se parabolam retorqueri, relicto eo, abierunt: quoniam auersi sunt à bono incommutabili, illud prorsus relinquentes, & conuersi sunt ad bonum commutabile, illi hæcenus in suam perniciem adherentes: & tunc cessit hæreditas in possessionem gentium, iuxta illud Psal. ☿ Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.

☿ Psal. 2. b.

† Matth. 22. a. † *Et mittunt ad eum quosdam ex Phariseis & Herodianis vt eum caperent in verbo. Qui uementes dicunt ei: Magister, scimus quia uerax es, & non curas quenquam: Nec enim uides in faciem hominum: sed in ueritate uiam dei doces. Licet dari tributum Cæsari, an non dabimus?*

Luc. 20. d

Adulatio eorum ad hoc tendit, vt eum credere faciant, quòd ipsi uelint esse eius discipuli, ideo fictè uocant magistrum, cuius nolent esse discipuli, & ueracem, quem nõ credunt uera prædicare, sed plebem seducere: ad hoc autem tendunt, vt vel neget censum Cæsari dandum pro libertate patriæ, contra tamè Romanum dominium: vel concedat dandum, contra eorum libertatem: vt altero illo rum materiam accusationis habeant.

Qui sciens uersutiam illo rum, ait illis: Quid me tentatis? Afferite mihi denarium ut uideam. At illi obtulerunt ei. Et ait illis: Cuius est imago hæc, & inscriptio? Dicunt ei: Cæsaris. Respondens autem Iesus, dixit illis: † Reddite igitur quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Et mirabantur super eo.

† Matth. 22. c. Roma. 23. c.

Pro uersutiam, Græci habent ὑποκρίσειν, id est, simulationem: Interpres autem legit πονηρίαν, uersutiam, prauitatem. Cognouit itaque quomodo sibi cogniti essent, & quòd

& quòd ad eum interrogandum versutè tenderent, ad eorum tamen respondet quæstionem, petendo tamen denarium, quo ipsi se gladio suo confoderent, quia respondentes ipsum esse Cæsaris, congruum erat vt Cæsari redderetur: sicut quæ Dei sunt, redderent Deo, pietatem scilicet & mandatorum obseruantiam, décimas, primitias, & oblationes quæ lege iubentur.

† Et venerunt Sadducæi qui dicunt resurrectionem non esse: & interrogabant eum dicentes: Magister, Moyses nobis scripsit: vt si cuius frater mortuus fuerit, & dimiserit uxorem, & filios non reliquerit, accipiat frater eius uxorem ipsius, & resuscitet semen fratri suo. Septem ergo fratres erant, & primus accepit uxorem, & mortuus est non relicto semine: & secundus accepit eam, & mortuus est, & nec iste reliquit semen. Et tertius similiter. Et acceperunt eam similiter septem, & non reliquerunt semen. Nouissima & omnium defuncta est & mulier: in resurrectione ergo cum resurrexerint, cuius de his erit uxor. Septem enim habuerunt eam uxorem.

† Matth.

22. c.

Luc. 20. d

Deuter.

25. b.

Huius tempestatis atheistæ plerique cum Sadducæis negant resurrectionem, quia nec inferni pecnas formidant, nec æterna sperant præmia: Ideo vt suæ liberius vacent libidini & voluptati, negant Deum, angelos & dæmones esse, sic & animas simul cum corpore interire fatentur, & consequenter resurrectionem fore diffidentur. Vnde Sadducæi quandam Christo proponunt fabulam de resurrectione, quam non credebant, sed nec vt eâ crederent, sed magis impugnant, & ad inconueniens Christum deducerent de muliere septem uira: quæ si non magis primo quàm alteri tradenda esset nuptui, sequeretur non fore resurrectionem: at si alteri, sequeretur puerperia, nuptia, quæstus pecuniarum, ægritudines, & mortes, & huiusmodi inconuenientia, frustra ergo foret resurrectio, vt altera mors sequeretur.

Et respondens Iesus ait illis: Nonne ideo erratis, non scientes scripturas, neque uirtutem Dei? Cum enim à mortuis resurrexerint, neque nubent neque nubentur, sed sunt sicut angeli Dei in cælis: De mortuis autem quòd resurgant, non legistis

legistis in libro Moysi super rubrum quomodo dixerit illi Deus iniquiens: *¶ Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Non est Deus mortuorum sed uiuorum. Vos ergo multum erratis.*

12.d.

Luc. 20. c

Indubiè errare facile potest ignorans scripturas, quæ ducunt ad veritatem Dei, quibus ignoratis, simul & Dei veritas ignoratur: qua ignorata, simul & Deus ignoratur. Non mirum igitur si plurimi errent & facile labantur, quoniam ignorant scripturas quas se falso putant intelligere. Hanc itaque Sadducæorum hæresim Christus ortum habere dicit, sicut de cæteris dicendum est, ex ignorantia scripturarum. Cætera patent Matth. 22.

Et accessit vnus de scribis, qui audierat illos conquirentes. Et videns quoniam illis bene responderit, quod esset primū omnium mandatum. Iesus autem respondit ei: Quia primū omnium mandatum est: ¶ Audi Israël: Dominus Deus tuus,

† Deuter.

6. a.

¶ Matth.

22. c.

Luc. 20. g

¶ Leuit.

Deus vnus est: Et diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, et ex tota virtute tua. Hoc est primum mandatum. Secundū autem simile est illi. ¶ Diliges proximum tuum tanquā teipsum. Maius horum aliud mandatum non est.

19. d.

Deut. 4. f

Matth. 21. i.

22. d.

Rom. 13. c

Gala. 5. c

Iaco. 2. b.

Conuictis de tributo Cæsari reddendo Phariseis & Sadducæis de resurrectione, Scribæ suam parant questionem, etsi non difficilem, curiosam tamè & captiosam. Cùm enim Christus aliquando se dixisset Deum, quærun de primo mandato, an in se diceret credendum, & illum super omnia amandum, vt accusandi occasione caperent: in qua responsione vtrunque temperat, nec se Deum asserens, nec se Deum negans. Ideo cùm eorum esset proximus, ac de eodem genere, hunc tamen non diligerent, sed summo prosequeretur odio, addidit secundum præceptum, quo demonstraret se ab illis diligendū.

Et ait illa Scriba: Bene magister in veritate dixisti, quia vnus est Deus, & non est alius præter eum. Et vt diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine, & diligere proximum tanquam seipsum. Maius est omnibus holocaustis, & sacrificijs. Iesus autem

autem

autem videns quòd sapienter respondisset, dixit illi: Non es longè à regno Dei. Et nemo iam audebat eum interrogare.

Hanc scribæ responsionem solus recitat Marcus: videturque laudare factum scribæ, ac nonnihil de eo Matthæo & Luca dissentire: quia Matthæus ait, quòd vnus legis doctor, Lucas quòd legisperitus: in quo non dissentiunt, quia scribæ legis doctores erant & interpretes: in hoc tamen dissentire videntur: quia Matthæus & Lucas dicunt quòd accesserit tentans eum: Marcus, quòd cum audisset illos conqurentes, id est, disputantes & altercantes cum Christo, videns quòd bene illis respondisset, interrogauit quòd esset primum mandatum. Vnde dicendum est, quòd tentare hoc loco, non in malam partem sumitur, sed pro eo quòd est periculum facere de solutione quæstionis propositæ. Indubiè autem doctus erat iste scriba, qui præter responsionem Christi addidit: Maius est omnibus holocaustibus & sacrificijs: holocaustomata autem sacrificia sunt, quæ tota incendebantur, id quòd verbi *iduum* sonat. Quapropter à Iesu de sapientia laudatus, audiuit ab eo: Non longè es à regno Dei, id est, ab Euangelij cognitione, quòd regnum Dei dicitur, per quam Deus regnat in cordibus hominum.

Et respondens Iesus dicebat docens in templo: Quomodo dicunt scribæ Christum filium esse Dauid? Ipse enim Dauid dicit in spiritu sancto: *¶ Dixit dominus domino meo: sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ipse ergo Dauid dicit eum dominum: et unde est filius eius? Et multa turba eum libenter audivit.*

† Psal.

109.2.

Luc. 20. g

Ideo Scribæ primum præceptum vt dictum est, Christo proposuerant, sperantes ipsum aliquid illi additurum de seipso, Deum seipsum probando, ipsorum tamè sefellit expectationem. Ne tamen putarent omnino se negasse Deum, alteram mouet quæstionem. Cum omnes Iudei Christum ex scripturis prophetarum, & ex dictis ipsius expectarent ex Dauid semine nasciturum, ipse autem contrà videtur negare, quærendo ab eis: Si CHRISTVS quem expectatis sit futurus filius Dauid, quomodo Dauid in spiritu sancto vocat eum dominum suum?

suum: Quod si sapuissent, recte intellexissent Christum quatenus Dei verbum, Dauid fuisse dominum, & ex consequenti Deum, si non verò quatenus humanum, verè Dauidis filium, & ex eius semine & carne natum. Nec enim Dauidis se negat filium, sed quoniam ipsum Christum suum vocauit dominum confessus est eum esse Deum.

† Matth. 23. a. Et dicebat eis in doctrina sua, † Cauete à scribis, qui volūt in stolis ambulare, & salutare in foro, & in primis cathedris sedere in synagogis, & primos discubitus in cœnis: qui deorant domos viduarum sub obtentu proluxæ orationis: hi accipient prolixius iudicium.

Vide de his Matth. 23. Multa tñ addit Marcus: vt in stolis ambulare. Stola præterquam quod omnis generis vestes significat, sumitur etiam pro mulieris atque etiam viri ad talos vsque Toga veste, in quo vestis genere, obambulare Pharisej gloriabantur. Has autem vestes Matthæus pallia dicens: Dilatant Phylacteria sua, & magnificant fimbrias.

† Lu. 21. a. † Et sedens Iesus contra gazophylacium, aspiciebat quomodo turba iactaret æs in gazophylacium: & multi diuites iactabant multa. Cum venisset autem vidua vna pauper, misit duo minuta, quod est quadrans. Et conuocans discipulos suos, ait illis: Amen dico vobis: quoniam vidua hec pauper plus omnibus misit, qui miserunt in gazophylacium: omnes enim ex eo quod abundabat illis, miserunt: hec verò de penuria sua omnia que habuit, misit totum victum suum.

Gazophylacium locus erat in maiore atrio tēpli, quo oblate templo pecuniæ iactabantur. Aduerte autem cum dicat Euangelista: Aspiciebat quomodo turba iactaret æs in gazophylacium, ingratoram Deo et Christo non esse quæ templo sit, oblationem: in qua viduæ liberalitatē cæteris præfert, quippè quæ totam substantiam suam, duo videlicet æra minuta in gazophylacium iactauerit, cæteri facultatum suarum vel minimam particulam. Cum igitur diuites de eo quo non egent ad maximam vitæ necessitatem impendunt, minus apud Deum reputatur quadrante.

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

Christus super templi euerfione interrogatus & mundi
 confummatione, plurima signa prædicit futura, post quæ
 filius hominis veniet ad iudicium cum potestate &
 gloria, excitatis prius mortuis à quatuor
 partibus orbis, ideo vigila-
 re præcipit.

E ¶ T cum egrederetur de templo, ait illi vnus ex di- ¶ Matth.
 scipulis suis: Magister, aspice quales lapides, & 24. a.
 quales structure. Et respondens Iesus ait illi: Vides Luc. 19. e
 has omnes magnas ædificaciones? Non relinquetur & 21. b.
 lapis super lapidem qui non destruat.

Cum iuxta Matthæum comminatus esset Christus Iu-
 daeis, dicens: Ecce relinquetur vobis domus vestra deser-
 ta, stupefacti discipuli à Christo expetunt, quomodo hoc
 sit possibile, propter lapidum & constructionis tam ad-
 mirabile ædificium, & structures eius. Quibus respondit
 has omnes ædificaciones & compositiones funditus di-
 ruendas cum Iudaismo, ne debiles in fide scandalizentur
 ab illis.

Et cum sederet in monte Oliuarum contra templum, inter-
 rogabant eum separatim Petrus, & Iacobus, & Ioannes,
 et Andreas: Dic nobis quando ista fient, et quod signum erit
 quando hæc omnia incipient consummari?

Marcus vnus ex discipulis dicit Christum interrogasse
 super structura templi, Matthæus verò & Lucas intro-
 ducunt omnes accessisse, & ostendisse ædificaciones tem-
 pli. Accesserunt quidem omnes vt audirent, Petrum au-
 tem Iacobum, Ioannem, & Andream Marcus inducit vt
 interrogarent. Cum igitur sederet in monte Oliuarum
 contra templum, quod idem est atque è regione templi.
 Quod verò dicit, incipient cõsummari: Græcè est *μολ-
 λῆσαι τὰ ἱερὰ*, id est, quando consummari debent, vel
 quando consummanda sunt.

Et respondens Iesus, cœpit dicere illis: ¶ Videte ne quis vos
 seducat. Multi enim venient in nomine meo, dicentes quia
 ego sum, & multos seducent. Cum audieritis autem bella &
 opiniones bellorum: ne timueritis, oportet enim hæc fieri, sed
 non-

† Matthæ
 7. d. &
 24. a.

Luc. 21. b.
 1. Cor. 3. d
 Eph. 5. b

V non-

nondum finis. Exurget enim gens contra gentem, & regnum super regnum. Et erunt terremotus per loca, & fammes. Initium dolorum hæc.

Pseudopphetas dicit futuros, qui seducēt incautos, à quibus prædicit cauendum, sed & signa magna futura, quæ Ierosolymorum præcedent excidium, de quibus satis apertè scribit Iosephus de bello Iudaico. Opiniones autem bellorum Græcè dicunt, ἀκούσας, quod magis significat rumores: Ne timueritis etiam Græcè μή θροϊσθῆι, quod magis significat ne turbemini, ne consternamini. Regnum autem super regnum Græcè, βασιλείαν ἐπὶ βασιλείαν, id est, regnum aduersus regnum: videlicet Romani cū sint aduersus Ierosolymitas, & cæteras Palestinae ciuitates.

Videte autem vosmetipsos. Tradent enim vos in concilijs, & in synagogis vapulabitis. Et ante præfides & reges stabitis propter me in testimonium illis. Et in omnes gentes primum oportet prædicari Euangelium.

Græcè βλῆπιτε καὶ ἑαυτοὺς. Erasmus vertit: Caueate vos vobis, quod dicendi genus non puto admodū Latinum, malle interpretari: vos ipsi rationem vestri habetote, ne scilicet, metu aut dolo seducamini. In testimonium illis, id est, vt testimonio mihi sitis aduersus illos qui cū testimonium de me per vos audierint, reci pere tamen noluerunt. Neque quis vobis obstare poterit, quin prædicetis hoc Euangelium in omnes gentes, quod cedere potest in consolationem vestram & magnæ vestri laboris fiduciam & expectationem.

† Matth. 24. a. † Et cū duxerint vos tradentes, nolite præcogitare quid loquamini, sed quod datum vobis fuerit in illa hora id loquamini. Non enim vos estis loquentes, sed spiritus sanctus.

† Matth. 24. a. Luc. 21. c. † Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filiū, & consurgent filij in parentes, et morte afficient eos. Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui autem sustinuerit in sinem, hic saluus erit.

Pro nolite præcogitare Græci habent προμεσινῶντι, hoc est ne antè nimium sitis solliciti neq; anxij. Addunt insuper μήδ' ἐμελεῖσθε, neque præmeditemini quid loquamini. Armat itaq; Apostolos aduersus omnes hostiū inimici-

inimicitias. q. d. audientes praelia subite, ego pro vobis praelabor, nec nimium curate responsiones, ego pro vobis & loquar & respondebo. Eritis odio parentibus, fratribus, domesticis, amicis, regibus, subditis & generaliter omnibus qui non Euangelium meum curabunt. Sed horum odia cedant vobis in salutem: quoniam in talium patientia possidebitis animas vestras.

† Cum autem videritis abominationem desolationis stantem vbi non debet, (qui legit intelligat) tunc qui in Iudea sunt, fugiant in montes: & qui super iectum, ne descendat in domum, nec introeat ut tollat quid de domo sua: & qui in agro erit, non reuertatur retro, tollere vestimentum suum. † Mattha. 10. c. & 24. b. Dan. 9. g.

† Ve autem pregnantibus & nutriendibus in diebus illis. † Mattha. 24. c. Luc. 21. d. c.

Græci addunt, τὸ ἐστὶν ὑπὸ δαβὶν τὸ προφῆτῃ, i. dicitur à Daniele propheta stantem vbi non debet: pro debet Græci habent δῆ, id est, oportet. Mattheus autem habet stantem in loco sancto. Quod putant quidam intelligi de Antichristo, alij de imagine Cæsaris, quam noctu velatam Ierosolymam introferri iussit, & in templū statui. De qua Ioseph. lib. 2. ca. 8. de bello Iudaico. Alij intelligunt de statua Adriani quam in templo reaedificato, & in sancta sanctorum induxit, & multo ibi tempore stetit. Et tunc, id est, imminente Ierosolymorum obsidione, dū Romani milites passim grassantur per Iudæam, qui sunt in ciuitate, fugiant, si pateat illis fuga: qui fuerint extra, non reuertantur, si pateat occultationis locus. Væ etiam pregnantibus & lactantibus, sarcina vteri & brachiorū grauat, ne fugæ pateat illis locus securus.

Orate verò ut hyeme non fiant. Erunt enim dies illi tribulationis tales quales non fuerunt ab initio creature, quam condidit Deus usque nunc, neque fient. Et nisi breuiasset dominus dies, non fuisset salua omnis caro: sed propter electos quos elegit, breuiavit dies.

Timenda præcipuè hyems erat ad fugam propter temporis impedimentum, tum propter moræ in desertis difficultatem. Tribulationes autem quas enumerat, scripsit Iosephus de bello Iudaico. lib. 7. cap. 7. & 8. Cætera patient. Mattha. 24. d.

† Et tunc si quis vobis dixerit: Ecce, hic est Christus, ecce illic. Luc. 17. e.

illic: ne credideritis. Exurgent enim pseudochristi & pseudoprophetae: & dabunt signa & portenta ad seducendos si fieri potest, etiam electos. Vos ergo videte, ecce prædixi vobis omnia.

Hæc autem illis prædicit ad cautionem periculorum, & vt sequentes hæc doceant: & sibi à talibus falsis & fallentibus prophetis, magis & superstitionis hominibus, de quibus nos docet consequenter Petrus. 2. Pet. 2. ❖ Fuerunt pseudoprophetae in populo, sicut & in vobis erunt magistri mendaces, &c.

❖ 2. Pet.
2. a.

† Ezech.
32. b.

Isa. 13. b.

Iere. 25. f.

Ioël. 2. g.

3. c.

† Matth.

24. d.

Luc. 21. c.

❖ Sed in illis diebus post tribulationem illam, sol contenebrabitur, & luna non dabit splendorem suum: & stellæ cæli erunt decedentes, & virtutes quæ in cælis sunt, mouebuntur. Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cû virtute multa & gloria. Et tunc mittet angelos suos, & congregabit electos suos à quatuor ventis, à summo terre usque ad summum cæli.

Hæc autem sequentia signa Antichristi, sequentur tribulationem in iustos & pios Christi fideles per Antichristi seductores & tyrannos. Signa verò sunt hæc: Primum erit crux Christi, qua victoriâ de inimicis suis sumpsit: consequenter sol, luna, & stellæ in die iudicij, suo priuabuntur solito lumine, adueniente maiori lumine: de quibus Isaia. 24. dicitur. ❖ Erubescet luna & confundetur sol, cum regnauerit dominus exercituum in monte Sion & Ierusalem: & in conspectu senum suorum fuerit glorificatus. Mittet autem prius angelos ad quatuor cardines terræ, vocatos cuiuscunq; conditionis homines ad iudicium, & tunc cû virtute, & triumpho trementibus cunctis præcedente cruce accedet.

❖ Isaia.
24. d.

† Matth.
24. c.

Luc. 21. f.

† A ficu autem discite parabolam. Cùm iam ramus eius tener fuerit, & nata fuerint folia, cognoscitis quia in proximo sit aestas. Sic & vos cùm videritis hæc fieri, scitote quòd in proximo sit in ostijs. Amen dico vobis, quoniam non transibit generatio hæc, donec omnia ista fiant. Cælum & terra transibunt, verba autem me a non transibunt.

Christus à rebus naturalibus quæ infallibiliter accidunt, exempla vt plurimum sumere solet. Nam quemadmodum

dum ficus atque cætera arbores gemmas emittunt & folia, signum est proximæ æstatis futuræ: ita cū videbūtur rot prædictæ tribulationes, & afflictiones, quæ sunt secundum aduentus signa, iudicandū est proximè aduentum futurum. Nā cœlū aëriū ubi volitant cœli volucres, sicut terra igne cremabitur & quo ad figurā transibūt, quo ad essentiam verò perpetuo manebunt: verba autem Christi implebuntur, vt Matth. 5. Amē quippe dico vobis, donec transeat cœlum & terra, iota vnū aut vnus apex non præteribit à lege donec omnia fiant.

De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in cœlo, neque filius, nisi pater. Videte, vigilate, & orate: Nescitis enim quando tempus sit. † Sicut homo qui peregrè profectus, reliquit domum suam: & dedit seruis suis potestatem cuiusque operis, & ianitori præcepit vt vigilet. † Vigilate ergo, (nescitis enim quando dominus domus veniat: sero, an media nocte, an gallicantu, an mane) ne cum venerit repererit inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate.

† Matth.
25. b.
Luc. 19. b
† Matth.
24. f. &
25. a.
Luc. 12. c.

Non duxit expediens Christus, Apostolos suos sicut & sequaces diē & horā iudicij scire, vt semper de futuris tēporibus incerti, viuant cū timore, & vigilantes illā expectent. Hortatur igitur eos ad attentionē, vigiliā, & orationem. Quod autem se dicit nescire diē iudicij, intelligi quatenus homo est, vel filius hominis est. Vnde Augustinus de verb. do. in capite. Vtiq; cū dixit pater scit, ideo hoc dixit, quia in patre est filius, hoc scit. Nescit tñ filius, hoc est, corpus eius in terra positum, quod est Ecclesia. Hinc Hieron. in minori breuiario, Psalm. 138. Humanitas filij dixit in Euangelio se ignorare finē huius mundi. Gregor. in registro. Eulogio patriarchæ: Nouit venigenitus Dei horā iudicij, sed non ex natura humanitatis. Quod autem dicit: Sicut homo qui peregrè profectus est. Hoc loco est euidentissima eclipsis, cui nisi suppleatur, est, imperfectus est sensus: videtur ergo hic esse sensus: Christus est sicut homo qui peregrè profectus, reliquit domū suā, &c. Ita Christus Deus & homo in ascensione, domū suam Ecclesiam relinquens, & peregrè in cœlum longè à domo sua, Ecclesia scilicet militante profectus, de-

dit seruis suis, Christianis scilicet & fidelibus omnibus potestate cuiusq; operis, quo loco Græci habet ἰσχυρὰ καὶ ἐξουσίαν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, id est, potestatem scilicet in bona sua relicta, & vnicique opus suum, & vnicique munus suum peragendum. Id autem est quod Apostolus ad Ephes. 4. ait. ✠ Ascendens in altum dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem pastores & doctores. Et ianitori præcepit vt vigilet: Ianitores autem Ecclesiarum sunt Episcopi, quos vt singulos vigilare ac sibi attendere præcepit, dum à peregrinatione ad iudicium rediret. Ita ianitoribus & episcopis specialius vigilare, nec vni sibi modo, sed vniuerso gregi attendere præcepit. Cuius officij admonens eos Paul. Act. 20. ait. ✠ Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Vt autem ne putaremus solis ianitoribus & episcopis vigilandum, subdit in vniuersum omnibus dicens: Vigilate ergo: Nescitis enim quando dominus domus veniat ad iudicium, tam vniuersale quàm particulare cuiusq; in morte.

CAPVT DECIMUMQVARTVM.

Conspirantibus in Christum Iudæis à muliere murmurantibus discipulis vngitur, vnde à Iuda venditur, in cœna Eucharistiæ instituit sacramentum, prædicat omnium in se scandalum, & trinam Petri negationem. In monte post trinam orationem traditur à Iuda discipulis fugientibus, coram Caipha accusatus & mortis reus iudicatus conspicuitur & cæditur, & ter à Petro negatur, quorum tamen pœnitet.

✠ Matth.
26. a.
Luc. 22. a.
Ioan. 12. a

E ✠ Rat autem pascha & azyma post biduum: & querebant summi sacerdotes & Scribæ, quomodo eum dolo tenerent & occiderent. Dicebant enim: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. Hæc itaque feria tertia dicta sunt, & feria quinta sequente ad vesperam comedit agnum & azyma: interea autem

autem Iudæi quærebant occasionem occidendi dominum suum : nolebant autem morti eius in die festo consentire, propter populi tumultum, cui tamen consenserunt non Deum timentes, innocentem occidentes, sed populum formidantes : ne fortè eum ab eorum manibus eriperet. Propterea dicebant: non in die festo, quando à tota contingebat provincia populum ad diem festum Ierusalem aduenire. In quo timebant plebis seditionem: quoniam multi tanquam Deum habebant illum.

Et cum esset Bethaniæ in domo Simonis Leprosi, & recumberet, venit mulier habens alabastrum unguenti nardi spicati preciosi, & fracto alabastro effudit super caput eius.

† Erant autem quidam indignè ferentes intra semetipsos, † Matth. 26.a.
 & dicentes: Vt quid perditio unguenti ista facta est? Poterat enim unguentum istud venundari plusquam trecentis denarijs, & dari pauperibus. Et fremebant in eum. Ioan. 12.3

Solent plurimi occasionem accipere scandali ex bono opere, ex quo potius deberent gaudere, & factum hæc dare. Hinc ad Iudæi similitudinem nostræ tempestatis hæretici, videntes templa preciosis ornari donarijs, & accuratione parari, cum Iuda quærentur & dicunt: Vt quid perditio hæc: nonne melius esset hæc dari pauperibus? quasi quæ in Dei sunt honorem, in communem non cedant utilitatem & pauperum ac diuitum deuotionem excitandam. Mulier ergo plus illis erga Deum affecta, dignius duxit Deo offerre quàm vendere, & in pauperes spargere, vnde à Deo laude digna reputata, & perpetuis essenda laudibus ac celebranda. Effundere igitur non timuit preciosum unguentum, fracto alabastro super caput domini cum cæteris recumbentis, quod nec egrè tulit dominus, sed factum laudauit. Quod autè unguentum ferunt nardi spicati preciosi, sic habebat vetus interpres, & antiqua exemplaria, quod quidam tamen audaculus librarius tollere non erubuit. Et quia Græcè erat $\pi\iota\sigma\tau\iota\kappa\acute{\alpha}\varsigma$, reposuit piscicæ. At cum $\pi\iota\sigma\tau\iota\kappa\acute{\alpha}\varsigma$ Græcis in vsu non sit, & Marcus plerunque verba Latina Græcè vsurpauit, corruptis ijs vtatur, sitque genus nardi, quod spica siue spicū nardi appellatur, potuit Marcus $\pi\iota\sigma\tau\iota\kappa\acute{\alpha}\varsigma$ dixisse, loco $\pi\iota\kappa\iota\tau\iota\kappa\acute{\alpha}\varsigma$, quod interpres rem intelligens verterit nardi

spicati vel spicata. Præstabat ergo relinquere spicati in
 textu, & ad marginē addere pisticæ: quanquam vt dixi
 id vocabuli neq; Latinū Græcū neq; Quod si placet ita
 vertere, esset veræ ac germanæ nardi fidelis, & nō sophi
 sticæ. Quod aut dixit alabastrum vnguenti nardi spicati
 &c. Græci habent ἄλκιβαστρον μύρον νάρδος πιστικῆς, πο
 λυτελῆς. Nota quod τὸ πολυτελῆς, refertur potest ad τὸ
 vnguenti, quod interpres fecit scribens vnguenti nardia
 spicati preciosi: vt intelligas vnguenti præciosi nardi.
 Spicati potest etiam refertur ad τὸ nardi, quod Erasmus
 fecit dicens: Nardi preciosa, sed tunc argumento est
 quod tunc legendum esset spicata, & non pisticæ: cum
 idem sit nardus preciosa, & nardus pistica, id est, vera &
 germana & spectata. Hic suo more philosophās Caieta
 nus: Melius inquit, legitur pistici neutri generis: quo
 niam quadrat vt referatur ad vnguentum. Nō enim in
 quit, timetur adulterina herba nardi, sed timetur adu
 lerinum vnguentum nardi: quasi ex adulterina herba, ve
 rum germanumque fieri possit vnguentum.

† Mat.
 26. b.

*Iesus autem dixit: Sinite eam † quid illi molesti estis? Bo
 num opus operata est in me. Semper enim pauperes habe
 bitis vobiscum, & cum volueritis, potestis illis benefacere:
 me autem non semper habebitis. Quod habuit hæc, fecit:
 præuenit ungerere corpus meū in sepulturā. Amē dico vobis,
 ubicunque prædicatum fuerit Euangeliū istud in vniuer
 so mundo, & quod fecit hæc: narrabitur, in memoria eius.*

Videns Iesus fidem mulieris, & discipulos illam in
 crepantes, & ad pœnitentiā propter tantam perditionē
 impellentes, causam eius defendit, quod scilicet sepul
 turam eius breui futuram præuenisse. Sinite inquit illā,
 præparare sepulturam meam dum potest, quoniam
 cum voluerit nō poterit. Nec pauperes curatis, vt vide
 mini, quibus semper benefaciendi locus vobis erit, non
 semper mecum habebitis, qui tamen præsentia maiesta
 tis nusquam abest. Iusti quidem & boni Christum sem
 per habent per fidē, per signū, per baptismatis sacramē
 tum, per altaris cibum & potum. Vnde dicit Matth. vlt.

✠ Mat.
 vlt. d.

✠ Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem
 seculi. Iudas verò arbitratus hanc fecisse vt Christi fa
 miliari

miliari vteretur alloquio & societate, murmurandi an-
sam accepit: sed quantam famam & perpetuam Maria
est adepta, tantam Iudas infamiã & perpetuã assecutus est.
*Et Iudas Iscariotes vnus de duodecim, abijt ad summos
sacerdotes vt proderet eum illis. Qui audientes gauisi
sunt, & promiserunt ei pecuniam se daturos. Et quere-
bat quomodo illum opportunè traderet.*

†Zac.ii.c

Iudæ cognomen inferuit, ad differentiam alterius
Iudæ, qui Taddæus dicebatur: qui erat vnus de duode-
cim nõ merito sed numero, nõ animo sed corpore, nul-
la constrictus necessitate principes quærit, nec quæri-
tur, nec de tam cara re certam quærit summam, sed in
vniuersum quid vultis inquit mihi dare, & ego vobis
eum tradam, quasi iam nomen eius odio habens non di-
gnatur nominare eum Christum vel Iesum, & quasi vile
mancipium in potestate posuit emētium, vt quicquid
etiam adeo paruum obtulissent, paratus erat dare, ita
quod prima summa oblata cum eis pactus est, sed etiam
illum in manus eorum tradere pollicitus. Vnde cõueni-
ens tempus expectabat quo sine tumultu traderet eum.

†Et primo die azymorum quando pascha immolabant, di-
cunt ei discipuli: *Quid vis eamus, & paremus tibi vt man-*

†Mat.

26.b.

*duces pascha? Et mittit duos ex discipulis suis, & dicit eis:
Ite in ciuitatem, & occuret vobis homo lagenam aquæ ba-
iulans, sequimini eum, & quocũque introierit, dicite domino
domus: quia Magister dicit: Vbi est refectio mea, vbi pascha
cum discipulis meis manducem? Et ipse vobis demonstra-
bit cenaculum grande stratum, & illic parate nobis.*

Luc.22.a

Prima dies azymorum decima quarta erat, qua agnus
immolabatur ad vespem, & tunc fermentum omnino
cessabat ad octauum vsque diem, & omnes illi octo dies
dicebantur dies azymorum. Prima igitur illorum octo
dierum in qua pascha, id est, paschalis agnus immola-
batur, solliciti de pascha celebrando discipuli, petunt à
Christo diuersorũ, sciētes quia nullũ prorsus, sed nec
caput raclinaret habebat. Et mittit duos discipulos Pe-
trum & Ioannem vbi celebrandum erat pascha iuxta † Deut.
legem Deutero. 16. † Non poteris imolare phasem in 16.a.

qualibet vrbium tuarum, quas dominus Deus tuus daturus est tibi : sed in loco quem elegerit dominus Deus tuus, vt habitet nomen eius ibi. Et mittit eos ad quendam, nomen & hospitis baiuli tacens vt quarant ab eo refectioem, Græcè κατάλυμα, quod & refectioem significat & diuersorium, scilicet locum refectiois: quo modo loco isto sumit. Cætera patent Matth. 26.

Et abierunt discipuli eius, & venerunt in ciuitatem, & inuenerunt sicut dixerat illis, & parauerunt pascha.

Præceptum domini iuxta formam quam illis præfixit exequantur, & quæ ad cœnam legalè necessaria erât, emunt & parant agnum scilicet, azymos panes, & quæ necessaria sciebant ad cœnam, & agni esum.

† Matth. 26. b. Luc. 22. b. Ioã. 13. e. De offic. ordina. cap. Si sacerdos. Psal. 40.

‡ *Vespere autem facto, venit cum duodecim. Et discumbentibus eis & manducantibus ait Iesus: Amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me, qui manducat mecum.*

Nec abs re venit cum duodecim, adest enim cum cæteris Iudas, vt omnem ab alijs tollat suspicionem. Cum discipulis Christus legale pascha manducat, vt doceat, vetus pascha nouum figurasse, & illi per passionem suâ finem imposuisse. Inter cœnandum verò prædicit suam traditionem, & crimen satis occultum, vt factem audiens proditor, credat factum suum non latere magistrum, & facti pœniteat, vel omnino erubescat criminis facti confici: quem etiam dominus ad pœnitentiam reuocare volebat.

At illi ceperunt contristari, & dicere ei singulatim: Nunquid ego? Qui ait illis: Vnus ex duodecim, qui intingit mecum manum in catino. Et filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de eo. Væ autem homini illi per quem filius hominis tradetur. Bonum erat ei, si non esset natus homo ille.

Cæteri vndecim huius facti nil sibi conscij erant cõtristabantur tamen, magistro magis quàm sibi credentes, & fragiles se cognoscentes. Ideo quilibet eorum cœpit quærere singulatim, quod dicitur Græcè ἄς καὶ ἄς, id est, vnus post alterum. Nunquid ego sum ille, quem nobis præstituis. Quibus respondet Christus indistinctè tamen, cum omnes secum in catino intinxissent: & ita nec Iudas ex hoc perfusus est vel victus rubore. Addit autem

autem Dominus perpetuam flagitij illius pœnam: quod scilicet, fatius illi fuisset non nasci, & in utero materno mori, quàm tale perpetrassè flagitium, non quia natus est malus, sed quia effectus est: sed cum liberum haberet arbitrium, ignavia torpuit, & mentis nequitia ac prauitate voluntatis malus euasit.

Et manducantibus illis, accepit Iesus panem, & benedicens fregit & dedit eis, & ait: † Sumite, hoc est corpus meum. Et accepto calice gratias agens dedit eis, & biberunt ex illo omnes. Et ait illis: Hic est sanguis meus noui testamenti qui pro multis effundetur. Amen dico vobis, quia iam non bibam de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam nouum in regno Dei.

Christus inter cœnandum postquam agnum typicum ecomedit cum discipulis, & veteris Testamenti ceremonijs finem imposuit, lauit Apostolorum pedes, vt dignius ad nouum perueniat sacramentum, plurimis olim figuris & signis præmonstratum. Nec istud Sacramentum sanguine & carnis brutorum conficitur animalium, sicut olim in lege, sed Christi carne & sanguine per tales hostias figuratis & designatis. Non igitur accipiens panem & vinum dicit: hæc sunt signa, vel figuræ, sed prioris Testamenti figuris succedunt. Sed de pane dicit, Hoc est corpus meum verum, non figuratum, quod statim pro vobis & cunctis tradetur fidelibus: sicut, Hic est sanguis meus, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum: qui omnes emundare sufficeret, si fidem huius Sacramenti, ac dilectionem, & Sacramentorum participationem attingerent. A carnalibus inde ad spiritualia versus ait: Amen dico vobis, quia iam non bibam, & c. Sensus est iuxta Bedam in Marcum, & alios scriptores: Non vltra carnalibus delectabor ceremonijs, & sacrificijs synagogæ, in quibus carnalis agnus locum tenebat: donec in patrem meum, & in me, postquã surrexero & ascendero in cœlum, credat, & in Ecclesia fideliter immolet sacrificium carnis & sanguinis mei, & tunc bibam, id est, delectabor vobiscum & cum fidele populo super conuersione sua ad Ecclesiæ meæ fidem & religionem.

† De cõ-
sec. Dist.
2. cap.
Quia cor.
De celeb.
missã. ca.
Cũ Mar-
thæ.

Et

Et hymno dicto exierunt in montem Oliuarum, & ait eis Iesus: Omnes scandalizabimini in me nocte ista: quia scriptum est: † Percutiam pastorem, & dispergetur oves. † Sed postquam resurrexero, præcedam vos in Galileam.

† Zacha.
13. c.
‡ Matth.
26. c.
Luc. 22. d
6. q. 1. Imi
tare.

Benedictionem suæ nouæ cœnæ & nouo sacrificio præposuit, & postea distribuit, quo distributo gratias & laudes egit, exemplum nobis dans, vt & ita faciamus. Quibus actis, quæ passuri essent, annunciat, vt cum hæc illis aduenerint, reminiscantur quia hæc dixit illis. Et tamen addit, in ista nocte: quoniam tenebræ comparantur peccato, ita in me meamq; fidem peccabitis, vel fugiendo, vel me negando, vel fidem quam in me habetis perdendo. Iuxta Zachariæ. 13. prophetiam, quæ falli nequit: per quam pater filium in pastorem missum percuti finit, & eius oves ad resurrectionem dispergi, quas post resurrectionem ad caulas reducit.

Petrus autem ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint, sed non ego. Et ait illi Iesus: Amè dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam gallus uocè bis dederit, ter me es negaturus. At ille amplius loquebatur: Et si oportuerit me simul commori tibi, non te negabo. Similiter autem & omnes dicebant.

Petrus nimis audax, & sibi soli fidens, trifariam errauit: primò, quod Christo, & Prophætæ quem adduxit, se præposuit: secundò, quia se ipsum alijs prætulit: tertio, quia suo & non diuino innixus est auxilio: ideo præ cæteris à Domino cadere permissus est. Nec tamen, vt ait Hieronymus, temeritas fuit Petri, sed ardens erga Dominum & saluatorem affectus, indiscretus tamè propter authoris maiestatem. Cui etiam cum diceret: Prius gallus uocem bis dederit, &c. Gallus enim diuersis horis noctis canere solet, & qualibet vice pluries. Ex quo etiam si post primum gallicantu Petrus negare incæpisset, & ante tertium gallicantum bis abneget, vel solum semel, semper ter negasse reperietur. Cui Petrus nimis forsitan audax, antequam pennas habeat, volare nititur, sed corpore presso, aggrauatur anima, vt ait Hiero. & timore humanæ mortis Dñi, timor serui superetur.

‡ Matth.
26. d.

† Et ueniunt in prædium cui nomen Gethsemani, & ait disci-

discipulis suis: Sedete hîc, donec orem. Et assumit Petrũ, & Iacobum, & Ioannem secum: & cœpit pauere & tædere. Et ait illis: Tristis est anima mea usque ad mortem: sustinete hîc & vigilate.

Gethsemani, vallis est ad radices montis Oliueti, vbi morti appropians exemplum nobis humilitatis ostēdit & discipulis iussit sedere, tribus verò iussit sustinere & vigilare, vt suam viderent & considerarent tristitiã. Inde expauescere cœpit, mortem agnosces sibi proximè imminere: vt enim Deus erat cuncta præuidens, ita homo erat mortem proximè futuram expauescens. Timet ipse Christus, Petrus autem nõ timet. Christus dicit: Tristis est anima mea usque ad mortē. Petrus nõ veritus mortē dicit: Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Christus vt Deus, carnis fragilitatem agnoscit. Petrus verò tanquam homo, mortis virtutem ignorat.

Et cum processisset paululũ, procidit super terram, & orabat, vt si fieri posset, transfret ab eo hora, & dixit: † Abba pater, omnia tibi possibilia sunt: transfer calicē hunc à me: sed non quod ego volo, sed quod tu. Et venit, & inuenit eos dormientes. Et ait Petro: Simon dormis? Non potuisti vna hora vigilare? Vigilate & orate, vt nõ intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro verò infirma.

† Matth.

26. d.

Ioan. 12. d

Progressus paululum ab eis, orabat horam mortis si possibile esset ab eo trãfire. Vnde ad patrem clamat, Abba pater, quod idem significat, vt se vtriusq; populi saluatorem ostenderet, & ab vtroq; populo inuocandum. Abba enim Hebræum est, pater Latinum & Græcum. Præcatur autem & misericordiam patris, euasionem inquam mortis, & iustitiam eius, si commodè absq; morte redimere sit possibile patri, apud quẽ omnia sunt possibilia. Oratione autem facta venit ad discipulos, & inuenit eos dormientes. Ad Petrum verò prius sermonem dirigit, qui se cæteris iactabat audaciorē, & tamen primus omnium sopore obruitur, quod longè abest à defensione magistri usque ad mortem, cum maximè immineret hora passionis.

Et iterum abiens orauit eundem sermonem dicens. Et reuersus, denuò inuenit eos dormientes (erant enim oculi eorũ grauati)

grauati) & ignorabant quid responderent ei. Et venit tertio, & ait illis: Dormite iam & requiescite. Sufficit, venit hora. Ecce filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus. Ecce, qui me tradet, prope est.

Solus abiit ut oret, qui solus agnoscebat periculum proximè futurum, & solus erat pro cunctis passurus. Et tertio orauit, ut nos ter doceret orare: primo à præteritis peccatis veniam, à præsentibus malis tutelam, & à futuris periculis cautelam, & ut orationes nostras prius ad Patrem & Filium & Spiritum sanctum dirigamus, & his mediantibus ad sanctos. Post trinam orationem iubet eos dormire, & verisimile est illos aliquandiu dormiuisse, & postea dixisse illis Christum, sufficit tantum requieuisse, quia venit hora, & iam adest, in qua filius hominis tradetur in manus peccatorum à peccatore. Propterea surgite, & illis obuiam eamus, ne nos timentes aut mortem fugientes inueniant. In quibus ostendit se non inuitum, sed volutarie passum, & quasi se illis obtulisse capiendum. Et adhuc eo loquente, venit Iudas Ischariotes, vnus de duodecim, & cum eo turba multa cum gladijs & lignis missi à summis sacerdotibus, & scribis, & senioribus. Dederat autem traditor eis signum, dicens: † Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, & ducite cautè.

† Matth.
26. c.
Luc. 22. c.
Ioan. 18. a

Dicitur Iudas vnus ex duodecim, in honorem cætorum, qui tale quid non sunt ausi, & cum eo longè vixerunt. Turbam autem & cohortem Romanorum assumit, ut nemo resistere audeat. Quia tamen hæc turba non sequebatur Christum, nec propterea cognoscebat eum, ideo Iudas illis signum dederat, ne alterum loco eius caperent. Signum autem huiusmodi erat: Quicumque osculatus fuero, &c. Timès enim ne Christus è manibus eorum elaberetur, uti Lucæ 4. Cùm Iudæi duxissent eum in supercilium montis, ut eum præcipitarent, ipse autem transiens quasi inuisibilis, per medium illorum ibat: Ne inquam manus eorum effugeret, iussit eos ipsum sequi pedetentim, & magistrum post osculum statim tenere, & cautè ducere.

† Thren.
4. d.

Et cùm venisset, statim accedens ad eum, ait: Ave Rabbi, & osculatus est eum. † At illi manus iniecerunt in Iesum, & te-

Et tenuerunt eum. † Vnus autem quidam de circumstantibus educens gladium, percussit seruum summi sacerdotis, & amputauit illi auriculam. † Matth. 26. f. Luc. 22. c. Ioan. 18. e

Iudas tandem quanta magistrum dilectione sit profectus, vt pro amoris osculo tradat eum in manus inimicorum osculo proditionis: & vt maior esset simulatio, eum vocat magistrum, cuius abhorret esse discipulus, imò eum tradit in iteritum, vt ab eius liberetur seruitio: & vt inquit Ambros. Suscipit Dominus osculum, non quòd simulare nos doceret, sed ne proditionem fugere videatur, sed implet quod scriptum est: ✠ Cum his qui odierunt pacem, eram pacificus Petrus autem seruans quod promiserat, eduxit gladium, & primo ictu articula serui potificis amputat, & maiora facturus, si fuisset permissus.

Et respondens Iesus, ait illis: Tanquam ad latronem existis cum gladijs & lignis comprehendere me. Quotidie eram apud vos in templo docens, & non me uenistis. Sed vt impleantur scripture. † Tunc discipuli eius relinquentes eum, omnes fugerunt. ✠ Psal. 119. b. † Matth. 26. f. Luc. 22. f. Ioan. 18. e

Christus satellites quales sint ostendit, quippe quia viri tenebrarum, cum lumen oderint: quia quotidie in templo & lumine palam & non occultè docebat, & non apprehenderunt eum: nocte verò media, & tempore tenebrarum apprehendunt eum, sed non nisi Prophetæ prædixissent, & ipse voluisset, non illum tenuissent. Discipuli autem videntes seipsum voluntariè tradidisse, nec opus esse defensione, omnes relicto eo fugerunt, iuxta dictum Prophetæ: ✠ Elongasti à me amicum & proximum, & notos meos à miseria.

Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo, & tenuerunt eum. At ille relicta sindone, nudus profugit ab eis. ✠ Psal. 87. d. Psal. 37. c.

Quis sit iste adolescens, nõ planè scitur, quidã dicunt Iacobum, què dicebant fratrem domini, quòd vnica semper sit vsus veste. Cæteri quendam adolescètem domus, in qua comederant cœnam: alij Ioannem Euangelistam esse. Neq; idem est cum eo de quo Ioannes ipse ait: Sequebatur Iesum Simon Petrus, & alius discipulus. Nã is de quo Marcus ait, Græcè dicitur *τετυκτος*, id est, adolescentulus.

scntulus. Vbi autem interpres habet: Et tenuerunt eum, nonnulli Græci codices addunt, *ὅτι νεανίσκος*, id est, adolescentulus, ut scilicet in comitatu Christi adolescentulus quidam esset, cui adolescentuli alij Pharisæorum asseclæ, & imitatores, etiam insultarent. Tamen cum quidam Græci codices hoc non habeant additum, præstat textum non immutare.

† Matth.
26. f.
Luc. 22. f.
Ioan. 18. c.

† Et adduxerunt Iesum ad summum sacerdotem, & conuerunt omnes sacerdotes, & scribæ, & seniores. Petrus autem à longe secutus est eum usque intrò in atrium summi sacerdotis, & sedebat cum ministris ad ignem, & calefaciebat se.

Ioannes qui his interfuit, docet supra ceteros Christum primò ad Annam ductum, & quæ ibi gesta sunt, & ab Anna ad Caiphâ: sed summo mane. Apud verò Annâ Petrum se calefacisse. Vnde Marcus dicit, Calefaciebat se. Græci addunt: *πρὸς τὸ φῶς*, id est, ad lucem, & nō habent, ad ignem. Neque verba sedebat, & calefaciebat, atque ita *τὸ πρὸς τὸ φῶς*, id est, ad lumen, iungendum est non cum participio calefaciens, ut putat Caietanus, interpretans, quod calefaciebat se ad lucem, hoc est ad flammam ignis lucentem, ad differentiam carbonum ignitorum: quasi verò curæ fuerit Euangelistæ id distinguere. Sensus ergo est, quòd erat Petrus sedens cum ministris ad lumen, & calefaciebant se. Neq; ociose addidit Marcus, quòd sedebat ad lumen, quoniam id factum est, ut facilius inter tot viros agnosceretur.

Summi verò sacerdotes & omne consilium querebant aduersus Iesum testimonium, ut eum morti traderent, nec inueniebant. Multi autem falsum testimonium dicebant aduersus eum, & conuenientia testimonia non erant. Et quidam surgentes, falsum testimonium ferebant aduersus eum, dicentes: Quoniam nos audiuimus eum dicentem: † Ego dissoluam templum hoc manufactum, & post triduum aliud non manufactum reedificabo. Et non erit conueniens testimonium illorum.

A falso. n. testimonio Christi condemnatione aggradiuntur, quod maximè prohibebatur in lege. Deute. 19.

† Deute.
19. d.

† Cum diligentissime perscrutantes inuenerunt falsum testem cōtra fratrem suum dixisse mendacium, reddent ei sicut

ei sicut fratri suo facere cogitauit. Multi autem falsi testes aduenerunt, sed nec eorum erant conuenientia testimonia. Pro conuenientia Græcè est, ἰδῶν, quod Erasmus vertit idonea. Mihi tam magis quadra videtur conuenientia, quàm idonea. Nam ἰδῶν μαρτυρίας vocant, vt putò, æqua testimonia, quæ inter se consentiunt. Nec minus falsi duo sequentes dicuntur, cùm falsa referant. Dixerat enim Christus Ioan. 2. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Hi autem referebant: Ego dissoluam templum hoc manufactū, &c. Vnde nec immeritò etiam hos falsos testes appellat Euangelista. Nec propterea conueniens erat eorum testimonium, cùm plures hos Christi sermones audissent, nec in eo sensu intellexissent. Pontifex autem non habens vbi suum fundaret initium, fingit illa esse testimonia. Quod autè post triduum, Græcè dicitur διὰ τρεῶν ἡμερῶν, id est, per tres dies, siue tribus diebus. Docuimus tamen ex Budæo, διὰ cum genitiuo interdū sumi pro post. Ideo nec malè vertit interpres.

Exurgens autem summus sacerdos in medium, interrogauit Iesum dicens: Non respondes quicquam ad ea quæ tibi obijciuntur ab ijs? Ille autem tacebat, & nihil respondit. Rursum summus sacerdos interrogabat eum, & dixit ei: Tu es Christus filius Dei benedicti? Iesus autem dixit illi: Ego sum: & Et videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem cum nubibus cæli.

Cognoscens pontifex omnia hæc testimonia mera esse mendacia, non tamen cessat ipsum interrogare, vt occasionem nactus accusationis, iudicij sumat fundamentum: ideo nec illi Christus respondet tanquam responsione indigno, & tanquam interrogationes petenti indignas: videns forum iniquum, & tyrannicum tribunale: donec audiat Dei nomen in medium assumi. Pro cuius reuerentia respondit: Ego sum quem tu nosse debuisti, cùm sis sacerdos magnus, qui prophetias ignorasse, & earum tempora minimè potuisti, si sacerdotio dignus assumptus fueris. Et quod nunc intelligere negligis, aliquando in malum tuum videbis.

Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait:

X

Quid

† Matth.

24.c.

& 26.g.

Luc. 22.g.

Ioan. 16.a

Quid adhuc desideramus testes? Audistis blasphemiam. Quid vobis videtur? Qui omnes condemnauerunt eum esse reum mortis. † Et ceperunt quidam conspuere eum, & velare faciem eius, & colaphis eum cadere, & dicere ei: Prophetiza: & ministri alapis eum cedebant.

† Matth.
26. g.
Luc. 22. f.
Ioan. 18. c

Scidit sacerdos vestimenta sua pro more Iudæorum audientium blasphemiam: sed nõ absque mysterio, quo sciendum designabatur sacerdotium illorum per peccatum pontificum. Tunicam verò domini non sciderunt milites, per quam Ecclesia Christi figurabatur indivisibilis. His autem gestis, tanquam blasphemum reum mortis Christum damnant, qui nil testimonij ex eo habent, nisi quod virtute diuini nominis fateri coegerunt, quo facile ipsum esse Deum cognoscere poterunt. At contrà illum omni genere contumeliarum, iniuriarum, & afflictionum exacerbauerunt, & affecerunt: & post iniquam in eum sententiam & condemnationem, tanquam in abiectissimum hominem, quicquid in ora veniebat, in eum debacchabantur.

Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit una ex ancillis summi sacerdotis, & cum vidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum, ait: Et tu cum Iesu Nazareno eras. At ille negavit, dicens: Neque scio, neque noui quid dicas. Et exiit foras ante atrium, & gallus cantauit.

Petrus autem stare promissis constanter præsumens, ad vocem ancillulæ, nullius etiam virtutis, Dei gratia destitutus, præceptorem suum negare non erubuit.

† Matth.
26. g.
Lu. 22. f. g.
Ioan. 18. c

† Rursus autem cum vidisset illum ancilla, cepit dicere circumstantibus: Quia hic ex illis est. At iterum negavit. Et post pusillum rursus qui astabant, dicebant Petro: Verè ex illis es: nam & Galileus es. Ille autem cepit anathematizare, & iurare: Quia nescio hominem istum, quem dicitis. Et statim gallus iterum cantauit. Et recordatus est Petrus verbi, quod dixerat ei Iesus: Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis. † Et cepit flere.

† Matth.
26. g.
Luc. 22. g

Antequam

Antequam Petrus secundum Christū negaret, exierat foras ante principis atrium. Et vt Marcus solus meminit, tunc primo gallus cantauit. Petro autem reuerso in atrium, secundo ab eo negatur Dominus. Cū verò statim exisset ianuam, vt Matthæus ait, vidit eum alta ancilla, & dixit eis qui stabant ad ignem: Qui hic erat cum Iesu Nazareno. In quibus peccatis perseverans, in grauiora incidit, vt qui minima spernit, in grauiora corruit. Et tunc gallus cantauit. Et recordatus Petrus verborum Domini, cepit flere. Græcè, *ἔπιβάλων*: Quod rectè vertit interpres. Nam *ἐπιβάλλω*, aggredior aliquid, & capesso significat.

CAPVT DECIMVM QVINTVM.

CHRISTVS summo mane Pilato sistitur, accusatus non responderet, Barraba dimisso iudicatur, illuditur,

& ad crucifigendum ducitur: diuisis eius vestimentis inter duos latrones crucifigitur, ridetur, & blasphematur: ortis super terram tenebris aceto potatus expirat: à cruce depositus à Ioseph cum honore sepultus est.

E† T confestim mane concilium facientes summi sacerdotēs cum senioribus & scribis, & vniuerso concilio, vincientes Iesum, duxerunt & tradiderunt Pilato. †Matth. 27. a. Luc. 23. a. Ioā. 18. c. f

Ex Cæsaris instituto Iudæi mortis pœnam non infligebant, sed damnatum ab eis morte, moris erat illum seculari iudici tradere: quod & de Christo faciunt, ducentes eum vinctum ad Pilatum pœfidem.

Et interrogauit eum Pilatus: Tu es Rex Iudæorum? At ille respondens, ait illi: Tu dicis. Et accusabant eum summi sacerdotes in multis. † Pilatus autem rursus interrogauit eum, dicens: Non respondes quicquam? Vide in quantis te accusant. Iesus autem amplius nihil respondit, ita vt miraretur Pilatus. †Matth. 27. b. Ioan. 19. b

Cū Pilatus Cæsaris apud Palestinam vices gereret, caue-

ret, cauere maximè debuit, ne quis regnum illud affectans Pilatum Romanis redderet inuentum. Ideo non immerito quærit: Tu es Rex Iudæorum: Cui nihil hæsi- tans respòdit: Tu dicis. Nec his còtenti sacerdotes prædicta testimonia falsa coram Pilato proferebant, at Iesus vti prius, tacuit. Cui Pilatus ait: Vide in quantis te accusant. Græcè est, *ὡς ἂν εἴη κατὰ μαρτύρησιν*, id est, vide quã- ra aduersum te adducunt testimonia: quæ non magis quàm superiora curat.

- †Matth.
27. b.
Luc. 23. c.
Ioan. 18. g
- †Per diem autem festum solebat dimittere illis vnum ex vinculis quemcumque petiissent. Erat autem qui dicebatur Barrabas, qui cum seditionis erat vinculus: qui in seditione fecerat homicidium. Et cum ascendisset turba cœpit rogare sicut semper faciebat illis: Pilatus autem respondit eis, & dixit: †Vultis dimittam vobis regem Iudæorum? Sciebat enim quòd per inuidiam tradidissent eum summi sacerdotes. Pontifices autem concitauerunt turbam ut magis Barrabam dimitteret eis.
- †Matth.
27. b.
Luc. 23. c.

Moris erat Iudæis vnum vinculum quantumuis perniciosum in festo paschatis à Iudice seculari expetere ab- soluendum, at quoniam Pilatus Christum vt innocentè liberare nõ poterat, Iudæis illū tanquã malefactorè pro- posuit liberandum. Propterea eum proposuit illis quem non dubitabat eligendum, sciens quia per inuidiam tradi- tus esset. Barrabas verò peniciosissimus, & vrbi insen- sissimus esset, ideo quemcumque vellent amborū dat eor- um optioni eligendum. At cum ascendisset turba: Græci habent, *ἀναβουάας*, id est, acclamasset. Interpres aut leg- it *ἀναβουάας*, sublato, *ὄμακρον*, sensus est autem: Cum ascendisset siue acclamasset turba fortè à senioribus ad hoc inducta, cœpit rogare & postulare Pilatum, vt con- suetudinem obseruaret hæctenus solitam, & faceret sic- ut semper faciebat illis, nimirum vt vnum illis vin- ctum daret. Hanc autem turbæ postulationem solus re- citat Marcus. Pilatus autem gaudens, sperabat illos petere CHRISTVM, quem sciebat per inuidiam tradi- tum: ideo petit, nõnne vellent illum. Turba per ponti- fices excitata potius elegit Barrabam.

Pilatus

Pilatus autem iterum respondens, ait illis: † Quid ergo vultis faciam regi Iudæorum? At illi iterum clamaverunt: Crucifige eum. Pilatus verò dicebat illis: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant: Crucifige eum. Pilatus autem volens populo satiifacere, † dimisit illis Barrabam, & tradidit Iesum flagellis cæsum ut crucifigeretur.

†Ioā.18.g
& 19.c.

†Ioā.19.c
Act.3.c.

Quod autem dicitur, regi Iudæorum, Græcè est: ὁ βασιλεὺς βασιλεία τῶν ἰουδαίων. Id est, quem vocatis regem Iudæorum, quoniam sua spe fraudatur, rogat saltem eorum iudicium, non arguens eos quòd liberauerint nocentem, sed vel saltem parcerent innocenti, sed post Isaiam dicere poterat: ✠ Expectaui ut facerent iudicium, fecerunt autem iniquitatem. Nec enim turbæ solum, sed & principes & seniores, vehementius clamant ut crucifigatur, tanquam malefici criminis reus.

✠Isa.5.c.

† Milites autem duxerunt eum in atrium prætorij, & convocant totam cohortem, & induunt eum purpura, & imponunt ei, plestentes spineam coronam. Et cæperunt salutare eum: Ave Rex Iudæorum. Et percutiebant caput eius arundine: & conspuebant eum: & ponentes genua adorabant eum.

†Matth.
27.c.
Ioā.19.a.

In atrium prætorij, Græcè, ἰὸν τῆς ἀουλῆς ὁ ἰὸν τῆς πραιτόριου. Id est, in aulam quod est prætorium, siue atrium. Est autem atrium porticus in egressu domus, vbi ferè solet esse prætorium, ijs in domibus præsertim quæ causas tractare habent. Et illic induunt eum purpuram, quam Matthæus chlamydem vocat coccineam, Ioannes vestem purpuream. Hac autem veste illudebant ei tanquam regi Iudæorum, spinea verò corona pro diademate regio, atq; arundine pro sceptro omnem Christo iniuriam, quam Iudæis hostibus eius placere putabant, imò quamcunque excogitare possent, irreuerentiam inferebant, modò illum irriforiè adorantes, modò verbis exprobrantibus salutantes, modò alapis in faciem, aut collaphis in collum cædentes: & tanquam inuiti veritatem præfagientes.

Et postquam illuserunt ei, exuerunt illum purpura, & induerunt illum vestimentis suis, & educunt illum ut crucifigerent eum. † Et angariauerunt prætereuntem quempiam Simonem Cyrenæum venientem de villa, patrem Alexandri & Ruffi ut tolletet crucem eius.

† Matth.
27. d.
Luc. 23. d.

Matthæus dicit quòd exuerunt eum chlamyde, intelligendum est chlamyde purpurea quam illum pro ludibrio induerant. Illudum verò induerunt suis vestimentis, & eduxerunt ut crucifigeretur. Et primò impoferunt illi crucem, deinde ne deficeret in via coegerunt Simonem Cyrenæum ut iuaret eum: qui celebratur tanquam ex fama benemeritis ut mereretur duos habere filios Christi discipulos.

† Matth.
27. d.
Luc. 23. d.
Ioan. 19. c.

† Et perducunt illum in Golgotha locū, quod est interpretatum Caluarie locus. Et dabant ei bibere myrrhatum vinum, & non accepit.

Ductus est Christus in Caluarie locum, vbi & decolabantur criminosi, & suspendebantur. Inde ibi cernebatur capita olim suspensorum. Et antequam Christū suspendere dederunt vinum myrrhatum, & nō accepit. Matthæus autē dicit: dederunt ei acetū felle mixtum, tanquā illudentes. Aceto nanq; fel miscuerunt, ut acris fieret & amarius: quòd acerbi essent Iudæi & amari.

† Matth.
27. d.
Luc. 23. e.
Ioan. 19. d.

† Et crucifigentes eum diuiserunt vestimenta eius, mittentes sortem super eis quis quid tollet. Erat autem tertia, & crucifixerunt eum. Et erat titulus cause eius inscriptus: Rex Iudæorum. Et cum eo crucifigunt duos latrones, unum à dextris, & alium à sinistris eius. Et impleta est scriptura que dicit: † Et cum iniquis reputatus est.

† Isa. 53. d.
Mat. 27. c.

Matthæus & Marcus dicunt, milites Christi vestimenta per sortem diuisisse. Ioannes verò specialius scribit: De vestimentis eius fecerunt quatuor partes, quas inter se diuiserunt: super vestem verò miserunt sortem, iuxta prophetiam: ✠ Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Et erat hora tertia quando crucifixerunt eum, Id est, nona ante meridiem, quæ tertia erat ab orto sole, quando diem incipiebant. Siquidem hora tertia crucifixus est Dominus,

✠ Psal.
21. c.

nus, quemadmodum Marci textus Græcè habet, neque in eo mendum est. Sex enim horas pependit in cruce, antequam moreretur Dominus. Hieron. in Psal. 77. annotat in Marco scriptum fuisse hora sexta, notula senarij numeri, quæ est 6. sed descriptorum abusu esse 6. quæ est notula numeri ternarij, pro 6. At cum Lucas dicat quod hora ferè sexta factæ sunt tenebre, ante quod factam multa acta sunt, Christo pendenti in cruce, multa in eum iactata conuitia, collocutio Christi ad Mariam & Ioannem, verisimilius est hora tertia crucifixum esse, à quo tempore vsque ad excitatas tenebras horæ penè tres intercesserunt: & ab excitatione tenebris, vsque ad Christi mortem, horæ tres alie.

Et prætereuntes blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes: Vah, tqui destruis templum Dei, & in tribus diebus reedificas: saluum fac te metipsum, descendens de cruce. Similiter & summi sacerdotes illudentes, ad alterutrum cum scribis dicebant: † Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Christus Rex Israël descendat nunc de cruce, ut videamus & credamus. Et qui cum eo crucifixi erant, conuitiabantur ei.

† Ioã. 2. d.

† Matth.

27. c.

Luc. 23. f.

In multis blasphemauerant eum prius, vt ait Hiero. in Isã. super illud: ✠ Blasphemauerūt sanctū Israël, vt pote clamando: Nōne hic est filius fabri, & : Dæmoniū habet, & : Samaritanus est, & : Non habemus regē nisi Cæsarem. Quia igitur dereliquerunt Christū, & blasphemia uerunt sanctū Israël, idcirco abalienati sunt retrorsum: vt qui appellabantur pars & filij Dei, postea de his diceretur: ✠ Filij alieni mentiti sunt mihi. Vnde Iudæi filij Dei vocabulum scripturis sibi creditum blasphemantis irident, milites autem ignari scripturarum, non sub filij Dei nomine Christo insultant, sed sub nomine regis Iudeorum. Quod aut latrones cum eo crucifixi, Christo conuitiari dicantur, vel hoc dicitur, quia in principio vterque conuitiabatur, sed statim viso terræ motu, tenebris, & alijs mirabilibus, alter eorum creditit, & illum filium Dei confessus est, gentiles figurans, altero cum Iudæis in infidelitate permanente.

✠ Isã. 1. b.

✠ Psal.

17. g.

Et facta hora sexta tenebræ factæ sunt per totam terram

X 4

vsque

usque in horam nonam. Et hora nona exclamavit Iesus voce magna, dicens: Eloi, Eloi, lammasababani. Quod est interpretatum: † Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me.

† Psal. 21.
2.

✠ Jer. 15. b

✠ Amos. 8. c.

✠ Psal. 68. f.

✠ Hebrę. 5. c.

✠ 1. Petr. 3. d.

Has tenebras nemo negabit fuisse miraculosas, cum plenam fuisse lunam constet in die passionis, ut Prophetia Ieremię 15. impleteretur. ✠ Occubuit sol, cum adhuc media esset dies. Retraxit sol radios, ne aut pendentem Dominum videret, aut impij sua luce fruerentur. Et ✠ Amos. 8. ✠ Occumbet sol in meridie, & contenebrabitur super terram in die lux. Ut igitur qui manus impias in CHRISTVM ausi sunt iniicere, priuari meruerunt tribus horis lumine patris, splendore filij, & illustratione spiritus sancti: iuxta prophetiam: ✠ Obscurentur oculi eorum ne videat, & dorsum eorum semper incurua. Inde Christus culpę primę & grauitatem attendens. ✠ Exclamavit clamore & fletu valido, & exauditus est pro sua reuerentia. In quo ostēdit quantum flere debeant qui peccant, quando sic fleuit. ✠ Qui nunquā peccauit, nec inuentus est dolus in ore eius. Eius autem clamor huiusmodi erat: *ἐλωι, ἐλωι, λήμας αβραχάνι*, quod interpretatur, DEVS meus, DEVS meus, quare me dereliquisti? non quod se putaret à DEO patre derelictum, verum ostendere volens, quoniam his calamitatibus implicitus, ad cuius animam vsque intrauerant aquę, à patre volente traditus, & talia pati permisus, ut populus qui apud patrem adeo fuerat honoratus, reciperet quam in illum mercedem fuerat lucratus: implens patrum suorum mensuram, & quę super Prophetas exercuerat, ut diuinę prospectiois lumine priuaretur, & in tenebris efficeretur, qui verum à se lumen abiecerat, dicens: Tolle, tolle, crucifige eum.

Et quidam de circumstantibus audientes, dicebant: Ecce, Eliam vocat. Currens autem vnus, & implens spongiam aceto, circumponensq; calamo, potum dabat ei, dicens: Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum.

Hos autē existimandum est fuisse gentiles, & fortē Romanos milites, Hebręum Idioma non capientes, vel si Iudęi

Iudæi fuerint, hoc per irrisionem dixisse: quasi ad Eliæ nomen alluderet. sed vt suam manifestarent leuitatem, & sui cordis inanem cauernam, & vagum latibulum, spongia vtuntur ad dominum suum potandum.

† Iesus autem emissa voce magna, expirauit. Et velum templi scissum est in duo, à summo vsque deorsum.

† Matth.

27. f.

Luc. 23. c.

Ioan. 19. c.

De celeb.

missæ. ca.

in quadâ.

Nos morientes submissa voce, vel quasi nulla expiramus, qui de terra venimus, & redimus in terram. Hic autem qui de cælo venerat, statim rediturus in cælum, exaltauit vocem suam, vt nemo presentium ignoraret vocem eius, plusquam humanam. Quæ autem fuerit hæc vox, insinuat Lucas, dicens: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Sed quam vocem mirabilia multa sunt secuta: Marcus solû templi velum refert scissum: cæteri Euangelistæ cætera narrant. Velum autem ideo scissum est, vt legis sacramenta multis tecta velaminibus, gentibus paterent, & ad eas vsque transfirent, à summo mundi exordio, vsque ad finem eius.

Videns autem Centurio qui ex aduerso stabat, quia sic clamans expirasset, ait: Verè hic homo filius Dei erat. † Erant autem & mulieres de longe aspicientes, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi minoris, & Ioseph mater, & Salome. Et cum esset in Galilæa, sequebantur eum, & ministrabant ei: & aliæ multe quæ simul cum eo ascenderant Ierosolymam.

† Matth.

27. f.

Centurio gentilis legem ignorans, ex mira Christi expirantis voce, & plusquâ hominis, & tot tantisque interea mirabilibus, Christum Dei filium audet vocare, & gens Iudaica aded exæcata non erubescit talem & tantum scripturis satis superque probatum manifestè negare, vt palam verum fiat: Erunt nouissimi primi, & primi nouissimi. nec solum Centurio, sed & milites qui cum eo erant, qui & gentiles talem ipsum confitentur. imò & mulieres à longe spectaculum cernentes, quas Christus ad mortem vsque comites habuerat, eius morti compatiebantur, in sultantibus & furentibus in eum miseris & feris Iudæis.

† Matth.

27. g.

Luc. 23. g.

Ioan. 19. g.

† Et cum iam serò esset factum quia erat parasceue,

X 5

(quod

(quod est ante sabbatum) venit Ioseph ab Arimathæa, nobilis decurio, qui & ipse erat expectans regnum Dei: & audacter introiit ad Pilatum, & petijt corpus Iesu. Pilatus autem mirabatur si iam obiisset. Et accersito Centurione, interrogauit eum si iam mortuus esset. Et cum cognouisset à Centurione, donauit corpus Ioseph.

Non est intelligendum quod ab Arimathæa uenit, sed ortus ab Arimathæa, Græcè, ἀπὸ ἀριμαθαίας, quod est ortus ab Arimathæa, uenit ad Pilatum corpus Iesus petiturus. Est autem Arimathæa, quæ & i. Reg. i. dicitur Ramatha, siue Ramathaim Sophim, Hiero. teste, ciuitas Elchanæ, patris Samuelis, in regione Thamnitica iuxta Diospolim, huius Ioseph patria, ut uidere est apud Hiero. de locis Hebraicis. Quod uerò sequitur, nobilis decurio, Græcè est ἐπιμενων βουλευτής, quod Erasmus uertit honestus senator. Certè interpres βουλευτής decurionem uocat, quòd senatores essent municipales, quos uocamus urbis còsules: qualem putes eum dignitatem obtinuisse Ierosolymis. Rationem uerò reddit cur Iesu corpus Ioseph petierit, quia scilicet expectabat regnum Dei. Pilatus autem admirabatur quod Iesus adeò leuiter obiisset, quem credebatur tanquam diuinum hominem tardè moriturum, qui ceteros uita & uirtute excederet, & mortuos excitaret.

† Matth.

27. g.

Luc. 23. g.

Ioã. 19. g.

† Ioseph autem mercatus sindonem, & deponens eum inuoluit sindone, & posuit eum in monumento, quod erat excisum de petra: & aduoluit lapidem ad ostium monumenti. Maria autem Magdalene, & Maria Ioseph aspiciabant ubi poneretur.

Marcus Nicodemum silentio pertransijt, qui & aromata secum detulit ad impediendam corruptionem, nec hoc frustrà dicit Hieronymus, Ioannem referentem, sicut mos est Iudæis sepelire, quia in officijs mortuorum morem cuiusque gentis monuit esse seruandum. Ioseph igitur sindonem mercatus, & Nicodemus aromata, ut duorum sufficeret testimonium. Sed & mulieres aspiciabant ubi poneretur, ut & sua præstaret obsequia, & trácto sabbato uenirent ad yngendum eum, sicut & reuera uenerunt.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

Quoniam solæ mulieres cæteris fugientibus dominum comitantur ad vsque sepulchrum, ideo primis angelus apprensus illum resurrexisse nunciat: sed & ipse præ cæteris discipulis mulieribus apparuit.

Post plurimas verò apparitiones discipulis cernentibus & mirantibus in cælum ascendit.

E† *T*cum transisset sabbatū, Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Iesum.

† Matth.
28. a.

Luc. 24. a

Ioā. 20. a

videtur hoc loco Marcus à Luca dissentire. Nam Marcus dicit, quod ipsa die sabbati a d vesperam. Hoc est enim quod ait: cum transisset sabbatum: nam solemnitas cessabat ad secundam vesperam. Lucas autem videtur dicere, quod reuertentes mulieres à sepulto domino, ipsa die parascæves parauerūt aromata & ungueta, & sabbato quidem unxerunt. Nō ergo emerunt aromata ad vesperam secundam sabbati, sed dicendum est, quod die veneris proficiscentes ad unguentarios & pharmacopolas, parauerunt quidem aromata, sed nondum emerunt, donec sabbatum transisset.

Et valde mane una sabbatorum veniunt ad monumentum, orto iam sole. Et dicebant ad inuicem: Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? Et respicientes viderunt reuolutum lapidem. Erat quippe magnus valde.

Valde mane, hoc est, summo diluculo, & ut ait Ioannes, cum adhuc tenebræ essent, proficisci cœperunt mulieres ad monumentum euntes, sed antequam ad sepulchrum peruenissent, iam ortus fuit illis sol. Nec immeritò lucis & tenebrarum meminit, quia primus homo per peccatū à luce paradisi in tenebras lapsus, mundum tenebris ærumnisue inuoluit, quas lux solis orientis exclusit, & per resurrectionis fidē à peccati tenebris & umbra mortis ad vitæ lucē Christo largiētē reduxit.

Luxta

✠ Iob.
17.c.

Iuxta beati Iob fidem, dicentis : ✠ Post tenebras spero lucem: qui resurrectionis fidem habebat. Cùm autem mulieres sollicitæ curarent lapidis reuolutionem, angelus cù terræmotu astitit, qui reuoluto lapide monumentum patefecit.

‡ Matth.
26.a.
Luc.24.a

† Et introeuntes in monumentum, viderunt iuuenem sedentem in dextris, coopertum stolâ candida, et obstupuerunt. Qui dixit illis: Nolite expauescere. Iesum queritis Nazarenum crucifixum. Surrexit, non est hic. Ecce locus ubi posuerunt eum. Sed ite, dicite discipulis eius, et Petro, quia præcedet vos in Galilæam. Ibi eum videbitis, sicut dixit vobis.

Intrò gressæ mulieres in antrum sepulchri, viderunt iuuenem sedentem in dextris, & vt ait Beda, ad partem meridianâ: quia dum corpus iacebat, caput ad occasum, pedes ad ortum, dextrum ad meridiem, & sinistrum ad aquilonem: quod verum est de corpore ita iacente, non tamen de sepulchro, quod facillè intellexerim, dextrû sepulchri ad orientem, sinistrum verò occidentem versus. Dixit autem ad mulieres angelus: Scio vos Iesum querere. Græci sequentibus articulos præponunt, illum scilicet Nazarenum, & illum crucifixum. Non est hic mortuus quem queritis, sed resurrexit viuus. Non est hic mortuus, qui nusquam deest viuus. Quia verò per mulierem mors viro fuit annunciata, sic vita mulieribus viris committitur annuncianda. Et hoc in Galilæa: quæ transmigratio dicitur, quòd iam Christus à morte ad vitam, & à vita mortali ad immortalem transmigrauerat. At illæ exeuntes fugerunt de monumento: Inuaserat enim eas tremor et pavor, et nemini quicquam dixerunt. Timebant enim.

Matthæus autem dicit, quòd exierunt citò de monumento cum timore & gaudio magno, currentes nunciare discipulis eius. Similiter & Lucas dicit, quòd regressæ à monumento, nunciauerunt illis vndecim omnia quæ audierant & viderant. Intellige ergo quod nemini quicquam in via dixerunt, donec ad apostolos venissent.

Surgens autem Iesus mane prima sabbati, apparuit primò Mariæ Magdalene, de qua eiecerat septem demonia. Illa vadens

vadens nunciavit his qui cum eo fuerant, lugentibus, & fientibus. Et illi audientes quia viueret, & visus esset ab ea, non crediderunt. † Post hæc autem duobus ex his ambulantis ostensus est in alia effigie, euntibus in villam: & illi euntes nunciaverunt cæteris, nec illis crediderunt. † Luc. 24. c.

Maria Magdalena primo aditu cum cæteris solum angelum vidit: quo viso nunciat discipulis visionem, reuera verò diligenter, cum iuxta monumentum fieret, apparuit illi Iesus in habitu hortolani, hæc autem cæteris nunciante mulieribus, rursum Christus omnibus apparet, de qua apparitione Magdalene Ioannes 20. per amplius habet. At de apparitione facta duobus discipulis, vide Luca 24.

† Nouissime autem recumbentibus illis undecim, apparuit, & exprobrauit incredulitatem eorum, & duritiam cordis: quia ipsi qui viderant eum resurrexisse non crediderunt. Et dixit eis: † Euntes in mundum uniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Qui verò non crediderit, condemnabitur. † Matth. 28. d. Luc. 24. f. Ioã. 20. g. † Matth. 10. b. Luc. 10. c. Dist. 36. capite. Qui Ecclesiasticis.

Ex Euangelistis autem non satis constat quando à Galilæa Christus discipulos Ierosolymam reuocauerit. Hic tamen, & ex primo Act. liquet, Christum eos ab Ierosolymis in montem Oliuarum eduxisse, ut suæ ascensionis in cælos testes essent, quibus cernentibus eleuatus est in cælum. Quibus tamen prius fidei necessaria cunctis prædicanda intulit, dicens: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Qui verò non crediderit, condemnabitur. Non dixit: Qui baptizatus non fuerit: quoniam simpliciter non est necessarius aquæ baptismus, ut fides. Nam catechumeni credentes, si desit oportunitas baptisandi, fide saluantur, & baptismo flaminis martyres nondum baptizati, & cæteri baptisino sanguinis, vel ignis, quibus tamen fide opus est.

Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur: In nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tolent, & si morti ferum quid biberint, non eis nocebit. Super ægros manus imponent, & bene habebunt.

Hæc autem signa quæ addit hic Marcus, gratiæ sunt gratis

gratis datæ à spiritu sancto, quæ in primitiua fiebant ecclesia à credentibus, in confirmationem fidei, & prædicati Euangelij: quæ cum ad literam intelligantur, expositione morali non est opus, præsertim scholasticæ.

† Act. 1. b. † Et dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumpsit est in cælum, & sedet à dextris Dei: † Illi autem profecti, prædicauerunt ubique, domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.

In nouo.

Marcus hunc à dextris Dei sedere dicit: Stephanus verò vidit eum statem, quia sedere iudicatus est, qui constitutus est iudex viuorum & mortuorum, stare tamen ipsum, non repugnat, qui semper paratus est iuuare peitentes. Cætera ex alijs patent Euangelistis, & Actibus

Apostolicis. *Quia idem dicitur in Actibus apostolicis quod in hoc libro dicitur. Quia aduersus*

FINIS

scholiorum in Marcum.

PROOEMIUM BEATI LUCÆ
IN EVANGELIUM SVVM.

Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationes, quæ in nobis completæ sunt, rerum.

Modeste hoc prologo Lucas causam adfert, quare adorsus sit Euangelium scribere: nimirum quia alij alia conscripserant Euangelia, fortasse minus certi de qua re scriberent, quodque inter eos multa circumferrentur falso nomine inscripta. Solus autem ex Euangelistis Lucas prologis vsus libros suos dicauit. Quod autem dicit, conati sunt, Græcè dicitur ἐπιχρῆσθαι, Id est, aggressi sunt, vel adorsi sunt ordinare narrationes: Græcè ἀνατάξασθαι διήγησεν ἐν περὶ τῶν πεπληροφωμένων ἐπιπέμω πρᾶγματ' ἀνατάξασθαι autem idem significat cum ἀνατάξασθαι, Id est, studiose aliquid componere & scribere. Vnde δὲντάγμα dicitur volumen studio conscriptum & elaboratum. πλήροφωμαι autem significat certissimè aliquid nosse, & pro compertissimo habere. Ideo sic vertere locum possumus: Quoniam plerique earum rerum narrationem conscribere aggressi sunt, quæ indubitatae sunt inter nos, ac persuasissime fidei.

Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis.